

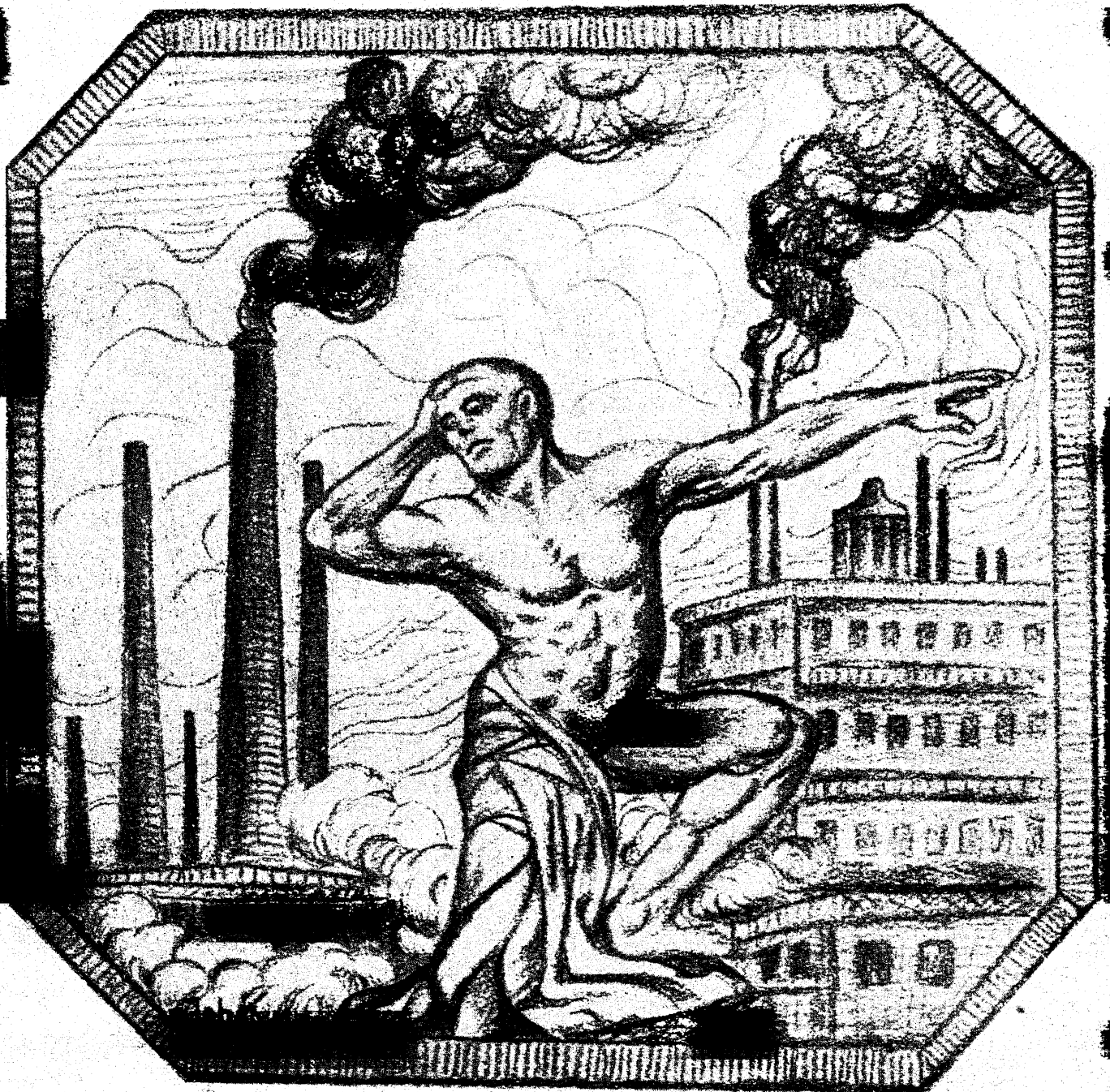
Hind 35 marka.

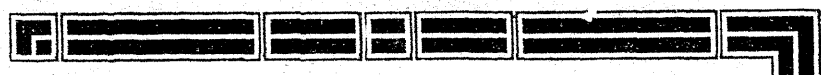
EDASI

Nr. 1

Märts, 1924

I aastakäik

Üle ilma kuulsate uuriwabrikute
ainuesitaja Eestis

== „ZENITH“ ==
ja
„Georges Favre Jacot“

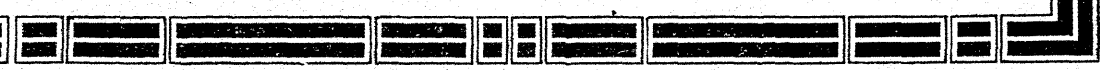
L. Aronowitsch

Tallinn, Harju tän. 28. Tel. 17-05

juhhib väga austatud ostjate tähelepanu selle peale, et uurid „ZENITH“
17/IX/23. a. uuesti lõõnud üleilmlise rekordi oma punktuaalse käiguga.

Alati suures walikus

uurisi igasugusest metallist kauni wälimusega ja mõõdukate hindadega.
Müük suurel ja wäksel arwul.

TAPEETE

Seinapappi

Katusepappi

Katusetõrwa

Maalerwäri

Riidewäri

Akna- ja

Peegliklaasi

Lõhnaõli, seepi jne.

soowitab tapeedi- ja wäriwikauplus

K. DUTSHINSKI

Tallinn, Baltiski maant. nr. 9

Pariisi walmisriiete kauplus

Tallinnas, Wäike Pärnu maant. 36

(Tõnismäe nurgal)

Soowitab igaks hooajaks mees-
terahwa

walmisriideid

suures walikus. Wõetakse vastu
tellimisi meeste- ja naisterahwa
riiete peale.

Äris saadawal paremad kodu-
ja wäljamaa riided.

Töö headuse eest täielik wastutus.

Kõige austusega

P. Põder

Kirjanduse, teaduse, kunsti ja kultuuri ajakiri

EDASI

Vastutav toimetaja ja väljaandja: B. Tikkar

Ilmub kord kuus

Toimetus ja talitus: Heina t. 13
Toimetaja kõnetunnid igal äripäeval kella 9—11

I. a a s t a k ä i k

Lugejale.

Viimaste aastate kestel on Eestis kirjanduslikud ja poliitilised ajakirjad oma väärtuselt äärmiselt madalale pinnale langenud. On olemas küll terve rida mitmesuguseid ajakirju. Need ajakirjad aga ei ole kaugeltki selleks mõeldud, et laiematele hulkadele tõsist, arendavat, teaduslist ja kirjanduslist lugemist pakkuda, vaid hoopis vastupidi — need on mõeldud ärilises mõttes; odava kõmu ja lameda naljaga tahetakse lugejaid võita ja sellega äri teha. Arusaadav, et sel teel lugejaskonna maitse labastatakse, ainult odavale ja närveäritavale kõmule vastuvõtlikuks muudetakse, ehk üldse lugemisest võõrutatakse. Vaevalt hoolivad sellest väljaandjad-ärimehed, kes ajakirja ainult oma isiklikuks taskuhuviks kasutavad, nagu seda senini on tehtud. Arusaamat ja teadlikumat lugejaskonda ei rahulda see.

Niisama, nagu ei rahulda mitmesugused puhtpoliitilised ajakirjad ja broshüürikesed, kus küsimusi puhtparteilisest ja parteile kasulikust seisukohast hinnatakse ja neile seega teatav ühekülgne värv antakse. Poliitiliste ajakirjade tarvidust ei taha keegi eitada, parteilised ajakirjad on parteinimestele väga vajalikud, parteieluga kursis hoidmiseks. Nende kõrval tekib aga äärmine vajadus üldiste, laialise ulatusega rahvalik-teaduslike ajakirjade järele, mida ühesuguse huviga loeb nii parteiline inimene, kui parteitu, haritlane ja tööline. Sarnaseid ajakirju leidub rohkesti Lääne-Euroopas ja

Venemaal. Venemaal kannavad viimasel ajal suurem osa hulkadele määratud ajakirju hüüdsõna: kniga dlja vseh (raamt kõigile). Vastavalt sellele püüab sisu tõesti igale midagi pakuda. Umbes samatüübilisena ilmus omal ajal Eestis „Vaba Sõna“.

Tõsi küll, meil on veel kirjanduslik ajakiri „Looming“, sisuliselt väärtuslik ja võrdlemisi mitmekülgne. Kuid „Looming“ tundub liig kitsana ja estetiseerivana, et olla rahvalik-teaduslikuna ajakirjana. Selleks on „Looming“ liig akadeemiline; teiseks võiks „Loomingule“ kõrgelt võetud ja sihilikku rahvuslist tendentsi ette heita. Ka aineliselt on „Looming“ ainult kitsale ringkonnale kättesaadav, tema hind 100—200 mrk. number, hirmutab enesest laiemad lugejate ringkonnad, eestkätt töölistehid, eemale, nagu seda küllalt kujukalt illustreerib asjaolu, et „Loomingut“ trükitakse ainult mõnes sajas eksemplaaris. Kõike seda arvesse võttes, tekkis käesoleva ajakirja väljaandjal juba ammu mõte, asuda uue rahvalik-teadusliku ajakirja väljaandmisele.

Senised kogemused ei lubanud ajakirja sisu jätta kitsaks puhtkirjanduslikeks, puhtteaduslikeks, või poliitiliseks. Ajakirja sisu peab olema hoopis avaram, mitmekesisem, laiaulatuslikum ja paenduvam, tema peab olema lugemiseks kõigile. Vastavalt sellele leiavad ajakirjas aset belletristika ja kirjanduslikud, teaduslikud, majanduslikud ning ühiskondlik-poliitilised küsi-

mused. Selle juures ei ole meie sihiks lugejatele maitsevaest nalja ning karjuvat kõmu pakuda, millega senised ajakirjad lugejaskonna viinud tüütuseni. Meie näeme oma ülesannete hulgas eestkätt Lääne-Euroopa ja Vene uemate kirjanikkude tutvustamist Eesti lugejaskonnale, millest just uusimat ja väärtuslikumat võimalust mööda tahame välja noppida. Teaduslikus osas jätame laia ruumi kõigile laialise hulke huvitavaile küsimusile. Poliitiliselt ei rakenda meie ajakirja ühegi partei teenistusse, vaid jätame siin võimalikult avarad piirid mõtteavaldustele. Esialgsetes läbirääkimistes kaastöö tegijate ringkonnaga jõudsime siiski otsusele, et praegustes ühiskondlikes liikumistes, kapitaali ja sotsialismi vahelises hiiglavõitluses, peame asuma sotsialistlikule seisukohale.

Ajakirja hinna tahame hoida võimalikult madala, nii et ajakiri oleks tõesti kättesaadav laiaadele hulkadele.

Väljaandja kavatsused leidsid elavat huvi ja toetust, mis annab julgust raske ja vastutusrikka ettevõtte teostamisele asuda. Meie ei lähe mitte äritegemise peale välja; siis peaksime sammuma hoopis teistsugusemat teed, vaid meie sihiks on lugejaskonda varustada tuumaka ja sisurikka ajakirjaga. Ja see ei ole kerge ülesanne.

Loodame teostada ülesseatud ülesandeid ja jõuda peagi oma eesmärgile lähemale, ühtlasi kutsume kõiki, kel meiega ühised sihid, kaastööle ja jõudu mööda kaasa aitama.

Väljaandja.

Mõned poliitilised päevaküsimused.

Viimaste nädalate tähtsamateks poliitilisteks sündmusteks võiks lugeda töölistepartei valitsust Inglismaal ja Nõukogude Venemaa tunustamist Inglismaa ja Itaalia poolt. Need sündmused ei ole tekkinud kaugeltki juhuslikkudest olukordadest, ei, need on kaua valmiva protsessi järelused, tekkinud rahvaste poliitikas muutunud uutest vahekordadest ja nende ulatus ei küüni ainult homse, ülehomse päevani, vaid võrdlemisi pikemaks ajaks. Veel rohkemgi: viimased sündmused poliitikailmas on tõsiseks eeltingimiseks, et ilmapoliitikas üldse uued tuuled puhuma hakkavad.

Võtame töölistepartei võimuletumise Inglismaal. Millest oli see tingitud? Millest oli tingitud, et töölistepartei, mis Inglismaal kogu aja kahe ainukese domineeriva erakonna, vanameelse ja vabameelsete, kõrval senini ainult tähtsuseta opositsioonipartei oli, nüüd viimase aasta jooksul määratud rahvahulgad oma seljajaha kogus? Nisiugune suureulatusline ümberkorraldus parteiliste jõudude vahekordades ei saa olla kuidagi juhuslik, mõnest ajutisest ja erakorralisest olukorrast tingitud, vaid siin peavad leiduma sügavamad põhjused. Tingimata on see nii. Tarvitseb heita pilku viimaste aastate valitsevasse poliitikasse ja meie saame neist põhjustest aru.

Ilmasõda oli mõjuvaks kooliks kõigile rahvastele. Need määratud varandused, mis ilmasõjas hukkusid, see enneolemata inimohvrite hulk, mida inimkond sõja tapaaltarile kandis, võttis kõigilt rahvastelt tahtmise veel kord sarnast verepulma korrata. Sõja lõppedes, kostu-

sid ikka kõvemini kõigi rahvaste hulgas sõjavastased, patsifistlikud, hiiüdsõnad. Seda enam, et sõjaaegsetele kannatustele seltsisid sõja tagajärjel tekkinud uued kannatused, tööpuuduse, odava raha, elukalliduse tõusu, nälja ja üldise vaesuse näol. Vastikus sõdade vastu aina kasvav. Hakati nõudma abinõude tarvitusele võtmist, mis edaspidi üldse sõdade hädaohu kõrvaldaks. Kui kerkis üles rahvasteliidu mõte, leidis see üldist poolehoidu, tema peale rajati suuri lootusi.

Sõjast tüdinenud rahvahulkade lootused ja ootused ei leidnud aga kaugeltki teostamist nende poolt, kes nimetavad end ja tahavad olla ilmapoliitika juhtijad. Selle asemel, et asuda rahulikkude vahekordade süvendamisele vaenuliste riikide vahel, arvasid võitjate riikide, liitriikide, juhid silmaplgu tulnud olevat, mil võib tarvitada võidetu üle võitja õigust, mil võib koorida põhjalikult vastast. Keskkriigid suruti õlgadele maha, nad pidid tasuma rasket heakstegemismaksu, mis õieti muud polnud, kui harilik sõjamaks. Muidugi äratas see võidetud kibedustunnet, ei kustutanud, vaid hoopis äratas veel ägedamat rahvuslist vihavaenu ja kättemaksu tungi. Võidetud kandsid esialgul rahulikult ja vaikselt oma koormat: andsid liitriikidele välja sõjariistad, sõjalaevastiku, õhulaevastiku, kümned ja sajad tuhanedd tonnid kivisütt, tooresmaterjaali, loomi, toiduaineid ja lõpuks mõnedki miljardid rahas. Siis aga selgus ootamata: keskkriikide rahvaste maksujõud oli väiksem, kui liitriikide poolt nõutud summad. Polnud ju keskkriigidki sõja läbi vähem

kannatanud kui liitriigid, ka nemad olid kannud oma jõu ja varanduse verisele ja väsitavale sõjaaltarile. Rahva vaesus oli tõusnud kohutava kõrguseni. Võitjad liitriigid ei olnud „heakstegemismaksu“ määramisel seda arvesse võtnud, nad nõudsid järelejätmatult ja ähvardustega keskriikidelt kohustuste täitmist. Ja kui selgus keskriikide maksujouetus, ei rehkendanud liitriigid kuigi palju selle faktiga, nad alandasid ainult pisut heakstegemismaksude summat, kuid ei paraliseerinud, ei tühistanud seda, Saksamaa kanda jäeti veel küllalt suured kohustused. Ent asjata, Saksamaa rühkis ja rabeles, pingutas rihma ja hoidis kokku, kuid summasid, mida liitlased nõudsid, ei osanud ta kusagilt välja nõiduda.

Siis otsustas Prantsusmaa, Belgia toetusel, kui kõige ägedam Saksamaa vastane, lõpuliku ja hädaohtliku sammu astuda — oma käega Saksamaalt võtta. Ta okupeeris Ruhri söepiirkonna, Saksamaa elu tuiksoone, ja tungis veel kaugemalegi. Kibedustunne ja vihavaen liitlaste, nüüd eriti just prantslaste, vastu Saksamaal kasvas. Saksamaa aeti isegi nii kaugele, et ta otsustas mitte kauem enam end alandada lasta ja algas passiivset vastupanu. Muidugi murti ta vastupaneku jõud mõne aja järele, Saksamaa pidi end varsti jälle üleoleva prantslase ees alandama, põlvili langema ja maksude summa vähendamist ning selle tähtaja pikendamist paluma. Kuid isegi Saksamaa teistkordse allavandumise puhul, ei vabastanud liitlased teda raskest sõjamaksust.

Mildest kõnelcb see kõik?

Sellest, et sõja lõppedes algas sõdijate poolte vahel ennekuulmata äge majanduslik sõda; ja teiseks sellest, et võitjad riigid ei läinud välja kokkulepperahule, vaid nemad teostasid sunduslikku rahu. Kuid sarnane rahu on õieti ettevalmistuseks uutele sõdadele, nagu seda ajalugu küllalt tõendanud. Ei ole siis ime, et peale Versailles'i rahulepingu allakirjutamist, majandusliku sõja kõrval ei lõppenud jutud uutest sõjahädaohtudest. Kuidas võisidki nad lõppeda, Versailles'i rahuleping rahuldab ainult üht poolt, kuna teine pool sellele vastumeelt alla kirjutas, seda endale rõhuvaks pidas ja silmapilku varitses, mil sellest häbistavast lepingust vabaneda, kas või sõjariistus jõuga. Peale selle tuleb mees pidada, et rahvasteliidust, mille peale sõja lõppedes palju lootusi rajati, kujunes õieti eluta ebajumalaks, mis ei takista kedagi sõjariista kätte haaramast. „Rahvasteliidu“ mõte naeruväärustati kohe alguses, sest tema kõlava sildi all ei tahetud mitte kõigi rahvaste, vaid võitjate liitu. Liidust kutsuti osa võtma ainult liitriigid ja nende vähemad poolehoidjad, kuna Saksamaa ja Venemaa kõrvale jäeti. Peagi tekkisid ka liidu asutajate vahel lahkkelid. Kõige pealt lah-

kusid Ameerika Ühisriigid liidust. Ja ülejäänud liitlaste endi vahel hakkasid tekkima mustad kõuepilved. Inglismaa ja Itaalia ei tunnud sugugi headmeelt, et Prantsusmaa ikka rohkem ja rohkem Saksamaad okupeeris. Nad kartsid, et Prantsusmaa selleläbi liig tugevaks muutub ja neile endile peagi liig kardetavaks võib saada. Selle tagajärjeks oli, et liitriigid sõjavägede ja sõjakulude vähendamise asemel hoopis üksteise võidu oma sõjalist jõudu suurendama hakkasid. Washingtoni vägedevähendamise konverents sündis surnuult ilmale. Konverentsil räägiti küll palju ilusaid sõnu vägedevähendamisest, kui aga saadikud koju läksid, asuti suure hooga vastupidisele tegevusele, s. o. vägede suurendamisele. Iseloomustavalt huvitav dokument, kuidas peale Versailles'i rahulepingut „rahu“ tõepoolest välja näeb, on tuntud Inglise poliitikamehe Lloyd George'i kõne, mida ta pidas 28. juulil 1922. a.:

„Valvake hoolega seda, mis sünnib. Rahvad ehitavad hirmsamaid masinaid, kui neid kunagi nähti suure sõja ajal. Mis jaoks? — Mitte rahuks. Masinad ei ole isegi mitte määratud kallale tungimiseks sõjavägedele. Nende ülesanne on kallale tungida kaitseta linnadele, kaitsetuile elanikkudele igal pool, kus võimalik surmata, mürgitada, vigastada abituud naisi ja lapsi . . . Käesoleval silmapilgul kuulume me triumfeerivas gruppi. Kui meie triumf surveks kujuneb, siis ei kao kättemaksutung mitte ja Euroopa ujub veel minutaolistegi halljuukseliste meeste eluajal uuesti veres.“

Siia ei ole enam midagi juurde lisada, see tunnistus räägib küllalt enese eest. Nad on valitsevate kodanliste kihtide sepitsused, kes pimedas kasuahnitsemise tuhinas unustavad viimsedki inimsuse tunde raasukesed, kes tahavad paremat saaki lõigata sõdade vereaurust.

Need sepitsused ei ole jäänud kaugeltki rahvahulkade silmapaari vahele, kapitaali pealetungimine kasvas kohutava jõuga. Laialised rahvahulgad ei taha sõda, läinud ilmasõda on tekitanud küllalt kannatusi, neid korrata võivad ainult rahvahulkade äraandjad. Sellepärast on ka arusaadav, et laialistes rahvahulkades ikka teravam rahulolematu valitsevate klasside poliitika vastu tekib. Viimaste aastate rahvaliidumised on arenenud just sarnase rahulolematuse tähe all. Alalised streigid, nii majanduslised kui poliitilised, meelevaldused, kodusõjad, revolutsioonilised liikumised ühelt poolt, kõnelevad sellest, et hulgad teid otsivad, kuidas umbkotist välja pääseda, kuhu kodanlus oma poliitikaga jõudnud.

Just sellega ongi seletatav Inglise tööliste-partei võimule tulemine. See tähendab, et Inglise kehvmad ja keskmised rahvakihid on hukka mõistnud vanameelsete poliitika. Inglise töölistepartei, kuigi teda ei saa pidada mingiks

sotsialistlikuks, või veel vähem revolutsiooniliseks töölisterparteiks, ta on harilik radikaalne vabamelene partei, see partei oli kogu aja kodanlise meeletu rahvavaenulise poliitika äge arvustaja. Töölisterpartei seadis üles hiiidsõna — Versailles'i rahulepingu põhjalik revideerimine, sõjahädaohu kõrvaldamine sõjalise jõu üldise vähendamise abil, rahvasteliidu kujundamine uutal alustel, läbikäimine Venemaaga, Prantsuse okupatsiooni lõpetamine Saksamaal, Saksamaa vabastamine raskest heakstelemismaksust. Nende küsimuste lahendamiseks ühendusse seadis töölisterpartei ka mitmete teiste küsimuste lahendamise, nagu maksude vähendamine, tööpuuduse ja elukalliduse kõrvaldamine, kriisi likvideerimine tööstuses, kaubanduses ja rahaasjanduses. Kui töölisterpartele küsimus ette pandi, kuidas ta kõik need sisepoliitilised küsimused lahendab, siis oli tal kerge vastata. Maksude koorem väheneb, kui vähendatakse sõjavägede kulusid; tööstuse, kaubanduse ja rahaasjanduse kriis laheneb, kui alatakse Venemaaga, Saksamaaga j. t. normaalset läbikäimist. Ja need on küsimused, mille lahendamist rahvahulgad suure kannatusega ootanud. Kodanlus ei olnud neid küsimusi aga suutnud lahendada. Ja seda lubas teha nüüd tööerakond. Loomulik, et siis rahvahulgad tööerakonna hiiidsõnadest kinni haarasid, sest pool muna on ikka rohkem kui tühi koor, talle valimistel suurt poolehoidu näidates. Muidugi on iseküsimus, kui palju tööerakond ülesseatud hiiidsõnadest teostada suudab, kas ta tõesti lahendab enese peale võetud ülesanded, üks on aga kindel, inglise töölisterpartei on nüüd suurema ilmariigi poliitika juhtija. Ja kahtlemata on sel teatav mõju kogu ilmapoliitika peale üldse. Töölisterpartei peab ju, kui ta ei taha, et rahvahulgad peagi temast pettuksid, asuma enese peale võetud ülesannete ja probleemide lahendamisele. Esimene samm on küll juba astutud — Nõukogude Venemaa tunnustamisega. Aga Saksamaa küsimus? Rahvasteliit? Sõjavägede vähendamine? Kriisid? Need on juba raskemad ülesanded. Näib aga siiski, et töölisterpartei nende lahendamiseks püüab hakata katseid tegema. Algab jälle rahvusvaheliste kongresside, konverentside, nõupidamiste ajajärk, normaalsete olukordade jalule seadmiseks, millised katsed seni kõik äpardanud.

Kuid mitte ükski selles ei ole küsimus, vaid ka selles, et inglise töölisterpartei eeskujust juhituna, tekivad teistes maades umbes samasugused patsifistlikud, radikaal-väikekodanlised valitsused, seniste suurkodanliste valitsuste asemele. Eeltingimised selleks on mitmel pool valiminas, kõige esimeses järjekorras aga Prantsusmaal. Prantsuse suurkodanluse ja militaristide Clemenceau, Poincare ja teiste poliitika

on Prantsusmaal ägeda rahulolematuse rahvahulkades välja kutsunud. Ja rahulolematuse ei ole arenenud oma enamuses veel revolutsioonilise liikumiseni, vaid piirdub radikaalsete ja patsifistlike hiiidsõnade ümber, nagu Inglismaalgi. Uued valimised Prantsusmaal on varsti tulemas. Valimisteks on blokeeritud suurem osa kesk- ja pahempoolsetest erakondadest. Ja juba valimiseelne meeoleolu laseb oletada, et uute valimiste tagajärjel langeb praegune suurkodanline valitsus ja pukki ronib kesk-erakondade ning pahempoolsete blokk.

Samaga võib rehkendada ka Saksamaal. Läänud aasta suvel ja sügisel üle Saksamaa käinud revolutsiooni lained vaibusid, ei lõppenud proletaarsete revolutsiooniga, vaid rahvahulkade ajutise rahunemisega. Revolutsioonilise liikumise langus tekitas tingimata hulkades ka teatava pettumuse. Hulgad pöörduvad veel kord väikekodanliste ilmaparandajate ja patsifistlike hiiidsõnade juurde tagasi. Keskerakondade ja sotside prestiih tõuseb. Seal on küll juba praegu valitsus parempoolsete keskerakondade meeste käes, võimalik on aga, et sellele Scheidemannide, Noskede ja Dittmannide näol sotsialistlikku värvi juurde lisatakse.

Kõike kokku võttes võime siit järeldada, et Kesk- ja Lääne-Euroopas lähema aja jooksul võimu juurde tulevad väikekodanlised kihid. Ja viimased teevad siis ühist katset lahendada ilmasõja pärandust, mida suurkodanlus mitte ei suutnud lahendada.

* * *

Mõnepäevase valitsemise järele astus inglise töölisterpartei valitsus tähtsa sammu — tunnustas Nõukogude Venet de jure. Paar päeva hiljem tegi seda Itaalia fascistlik valitsus. Neile järgnevad muidugi hiljem ehk varem teised riigid.

Vene küsimuses, mis aastaid olnud Lääne-Euroopa huvipunktiks, on sellega nüüd uus ajajärk algamas. Lääne-Euroopa on hakanud nüüd lõpulikult kõva pähkliit närima, mille kallal ta enesel juba mõnedki hambad murdnud, ning kahtlemata ka edaspidigi murrab. On mitmed korrad ääri-veeri mööda arutatud küsimust, kelle võitu, kelle kaotust näitab Vene tunnustamine. Parempoolne ja iseäranis meie kangesti tark olla tahtev ajakiriandus tahab iga sõnaga selgeks teha, nagu tähendaks see Vene allavandumist Lääne-Euroopa kodanlastele riikidele. See seisukoht on sihilik, nii võib näha ainult pime ehk vassia. Tõepoolest näitab Nõukogude Vene tingimisteta tunnustamine Inglismaa ja Itaalia poolt, nende riikide taganemist Vene ees ja loobumist oma senisest interventsiiooni poliitikast. Lääne-Euroopa kodanluse poliitika Vene suhtes on kogu aja hoopis teistsugune olnud. Tarvitseb meelde tuletada, kuidas

liitriigid 1918. ja 1919. a. Vene küsimust lahendada tahtsid, nad püüdsid sõjalise jõuga enamlust kukutada. Saatsid selleks oma ilmasõjast vabanenud sõjaväed ja sõjalaevastiku Venesse, ning algasid sõjalist tegevust ja blokeerimist. Sellega murdsid liitriigid omal esimese hamba, see ettevõtte äpardas, liitriigid olid sunnitud oma väed Murmanist ja Mustamere äärest tagasi tõmbama. Nad saatsid oma eest tulde küll veel piiririigid ja Vene valgekaardi, kuid seegi pealetungimine langes enamluse ülevõimu ees kokku. Siis võtsid liitlased esimese Canossa teekonna ette. Moodsasse Canossasse ei lähe enam suurused, nagu see vanasti sündis, mütsita ja palja jalu, vaid nüüd saadetakse sinna teenrid. Ja liitriigid saatsid selleks välja piiririigid. Viimastele anti Londonist ja Pariisist juhtnööre Nõukogude Venega sõjaline tegevus lõpetada ja Venet tunnustada.

Siis hellitasid liitlased kuni viimase ajani end mõttega, vast langeb enamlus sisemiselt kokku. Kuid ka see lootus oli lapsik. Nõukogude Vene muutus sisemiselt ikka tugevamaks, kodusõjas ja interventsiooni läbi purustatud majanduslik elu hakkas õige pikkamööda, kuid järjekindlalt arenema. Saadi üle looduslikkudest õnnetustest. Seda ei räägi mitte ükski enamlus oma majandusest, vaid seda on sunnitud just tunnustama Kesk- ja Lääne-Euroopa avalik arvamine. Viimasel ajal ilmub Kesk- ja Lääne-Euroopa ajakirjanduses alata kirjutausi Venemaa üle, mitte mahategevas vaimus, vaid tunnistusega, et Vene paremale tulevikule vastu läheb, et enamlus Venemaa pankrotist välja

viib. Ei suudeta enam näidata ühegi teguri peale, mis enamluse kukutada võiks.

Sellevastu hakkab aga selguma, et Euroopa ise end ilma Vene abita üles ehitada ei suuda. Vene vili, tooresained ja muud looduslikud varad on tingimata tarvilikud Euroopale, ilma nendeta läheb ta vastu hukatusele. Sellepärast hakati ikka ägedamalt nõudma läbikäimist Venega. Valitsuste keeldudest hoolimata hakkasid ärilised ringkonnad tungima Venesse, seal mitemesuguseid ärilisi lepinguid sõlmima, kontsessioone nõutama, Euroopa turgude jaoks vilja ostma jne. Ärilised ringkonnad said palju ennem Vene tähtsusest Euroopale aru, kui vesipealised poliitikamehed. Ja lõpuks ei jäänud kodanluse poliitika juhtijatel muud üle, kui teist teekonda Canossasse alata, teist korda oma poliitika pankrotiks tunnustada ja Nõukogude Venele alla vanduda. Lord Baldwin jõudis selle „orjuse“ oma kaelast ära weeretada, ta saatis enese eest välja Macdonaldi. Vast sellepärast ongi seletatav, et töölisterpartei, ilma vähemategi võitlusteta vanameelsetega, valitsema võis hakata? Itaalia kodanlus tegi seda endise sotsi Mussolini kaudu.

Kahtlemata ei jää need viimasteks jõukatsusteks Euroopa ja Venemaa vahel, suuremad seisavad alles ees.

Üks on aga kindel: Venemaa on juba iseisvalt jalgele arenenud, temal on lagunevat Kesk- ja Lääne-Euroopat vähe tarvis. Tarvis on aga Euroopal Venet. Venel pole tarvis järele anda, küll aga Euroopal. Ja see vajutab küsimusele oma pitseri.

Esimesest armastusest.

M. Gorki.

... Siis ka, sundis saatus — minu kasvatuses suhtes — üle elama esimese armastuse halenaljakaid erutusi.

Seltskond tuttavaid valmistas lõbusõiduks paatides Oka peale ja mind käsutati abikaasasid K. kaasa kutsuma. Nemad sõitsid hiljuti Pariisist ja mina ei olnud nendega veel tuttav. Läksin nende juure õhtul.

Nad elasid ühe vana maja keldris, mille vastas, kogu kevade ja pea terve suve kuivamata, laiutas üle tänava porine mülgastik; varesed ja koerad tarvitasid seda peegliks, sead võtsid temas vanne.

Olles vähe mõttes, tormasin võõrasse korterisse, mägedest valguva kivina, ja tekitasin kahtlast segadust.

Minu ette, kattes teise toa ust, tõusis paks, keskmises kasvus, tusane mees, suure laia Vene habemega ja lahke vaatega sinistes silmades.

Riideid kohendades, küsis ta vaenulikult:

„Mis Teie soovite?“

Ja lisas juure õpetlikult:

„Enne, kui sisse astuda — peab koputama.“

Tema seljataga, toa pimedikus, liikus midagi suure Valge linnu sarnast ja kõlas hele lustilik hääl:

„Iseäranis — kui astute sisse abielurahva poole.“

Küsisin pahaselt, kas nemad on otsitavad, ja, kui õnneliku väikekaupmehe välimusega inimene jaatavalt vastas, — selgitasin, milleks tulnud.

„Räägite, Teid saatis Klark?“ usutles mees, mõttes habet silutades, kokkus ja ära pöörates hädaldas:

„Oh, Olga!“

Tema krampplikust käeliigutusest paistis, nagu oleks teda näpistatud kehaosast, mida vist sellepärast ei nimetata, et asetub vähe allpool selga.

Asemele ilmus sihvakas neiu, kes, hoides uksepiitadest, naeratusena vaatles mind oma sinakate silmadega.

„Kes Teie olete? Politsei?“

„Ei, need on ainult püksid“, vastasin mina viisakalt, — tema hakkas naerma.

Ma ei pahandanud, sest tema silmis hülgas naeratus, mida ammu oodanud. Nähtavasti — naer oli välja kutsutud minu ülikonnast: kandisin siniseid politseiniku püksa, aga särki asemel oli mul valge kokakuub, — on väga praktiline, ta mängib osavasti pinsaki oas, ja haakidega kaela ümber kinnitatuna ei tarvita särki; võõrad jahisaapad ja lai Itaalia röövlakaabu täiendasid seda kõike suurepäraliselt.

Mind kättpidi tuppa tõmmates ja tooli juure lükates, küsis ta, minu ees seistes:

„Miks olete nii naljakalt rietatud?“

„Kuidas naljakalt?“

„Ärge pahandage!“ palus ta sõbralikult.

Imelik neiu, — kes võib tema peale pahandada?

Habemega mees keerutas asemel istudes paberossi.

Küsisin, tema peale pilguga näidates:

„On see — isa või vend?“

„Mees!“ vastas habemik kindlalt.

„Aga mis siis?“ — küsis naisterahvas naeratades.

Järele mõeldes ja teda silmitsedes ütlesin: „Vabandage!“

Niisugune sõnakehv jutt kestis minutit viis, kuid tundsin ennast valmis olevat liikumatult istuma selles keldris viis tundi, päeva, aastat, vaheldes daami kitsast, pikergust nägu ja tema sõbralikke silmi. Väikse suukese alumine huul oli ülemisest paksem, nagu pisut paistetanud; paksum kastanja värvi juuksed olid lühikeseks lõigatud ja katsid pead uhke mütsina, mille salgud üle roosade kõrvade ja õrnunaste neitsilikkude põskede ulatasid. Väga kenad olid tema käed — nägin neid õlgadeni paljaid, kui seisis ukse juures. Rietatud oli ta silmapaistvalt lihtsalt: valge, laiade käistega, pitsides pluus ja samuti valge osavasti õmmeldud seelik. Kuid kõige kenamad olid tema sinakad silmad: nad hiilgasid nii lõbusalt, armsalt, sõbraliku uudishimuga. Jah, see on tõsi!

Tema naeratas naeratusena, mis nii tarvilik kahekümneaastase inimese elutoorustest kurvastatud südamele.

„Praegu hakkab vihma sadama“, teatas tema mees suitsetades omale habemesse.

Aknasse vaadates nägin tähti säravas pilvetaevas, sain aru, et olen tüliks sellel inimesel ja läksin välja, vaikselt rõõmustades, nagu peale kohtamist sellega, keda ammu juba salaja igatsenud ja otsinud.

Läbi öö kõndisin põldudel, õrnalt unistades sinisilmist ja hommikuks olin veendunud, et see väike daam sugugi kohane ei ole abikaasaks sellele kohmakale habemikule, lahkete täissõnnud kassisilmadega. Minul hakkas isegi temast, vaesekests, halemeel — elada inimesega, kellele peituvad habemes leivaraasukesed . . .

Järgmisel päeval liuglesime Oka sogastel laintel, kõrge, mitmevärvilise liivakivi kalda varjus. Ilm oli kõige ilusam, mis olnud maailma loomisest saadik, päike hülgas pimestavalt pidulikult heledas taevas, jõe kohal heljus valminud maasika lõhn; kõik oletasid, et nemad tõesti kõige paremad inimesed on ja see täitis mind rõõmsa armastusega nende vastu. Isegi minu südamedaami mees näis suurepäraline inimene olevat — tema ei istunud mitte paati, kus istus tema naine ja mina sõudsin — kogu päeva pidas end üleval ideaalselt targasti: alguses jutustas kõigile väga palju vanakesest Gladstonist, siis jõi terve kausitäie suurepäralist piima, heitis põõsa alla ja magas rahuliku lapseunega kuni õhtuni.

Mõistagi, tuli meie paat esimesena kohale ja kui oma daami kätel kaldale kandisin, ütles ta:

„Kui tugev Teie olete!“

Tundsin endas jõudu kirikutornide kukutamiseks ja ütlesin, et suudaksin kanda teda linnani — seitse versta. Tema naeratas tasa, kallistas mind pilguga, ja nii terve päev särasid minu ees tema silmad, olin kindel, et nende hiilgus on ainult minu jaoks.

Edasi arnes kõik kiirusega, mis loomulikult omane naisterahvale, kes esimest korda näeb huvitavat loomakest, ja tervele nooremehele, kes vajab naisterahva kallistust.

Varsti sain teada, et vaatamata oma neitsiliku välimuse peale, tema minust kümme aastat vanem, on Belostoki naisinstituudis kasvatatud, olnud Talvepalee komandandi pruut, elanud Pariisis, õppinud maalima ja ämmaemandaks. Edasi selgus, et ka tema ema ämmaemand olnud ja pealegi minu sündimise juures abi andnud, — see paistis minule mingisuguseks ettemääruseks, ning olin selle üle õnnelik.

Tutvus boheemkonna ja emigrantidega, sidumine end ühega neist, siis näljane rändamiseelu katustealustes ja keldritubades Pariisis, Peeterburis ja Viinis, — kõik see oli muutunud instituudi kasvandiku naljakalt mitmekülgeks, iseäraliselt huvitavaks.

Kerge ja liikuv kui linnuke, vaatas ta elu ja inimeste peale uudishimulise, targa plikakese teravate silmadega, upsakalt laulis Prantsuse laulukesi, kenasti suitsetas paberossi, osavasti joonistas, mängis mittehalsvasti näitelaval, oskas meisterlikult ömmelda riideid ja teha kübaraid. Ämmaemanda ametit ei pidanud.

„Minul oli neli abiandmise juhust elus, kuid andsid seitsekümmend viis protsenti surmajuhumisi“, tõendas tema.

Sellepärast ka kaldus ta jäädavalt kõrvale kaudsest abist inimsoo suurenemisele, — otsekohesest kaastööst sellele andis tunnistust tema ilus ja armas nelja-aastane tütar.

Eenesest jutustas tema, nagu inimesest, keda hästi tunneb ja kes juba kaunis ära tüütanud.

Kuid mõnikord, rääkides, nagu imetles enast, tema silmad tumenesid kenasti ja helkisid, — neis vilkus kerge naeratus; just nii naeratavad, häbelikud lapsed.

Mina tundsin hästi tema teravat kinnihaaravat mõistust, sain aru, et tema kultuuriliselt mitmest kõrgemal seisab, nägin tema heasüdamlist vahetada inimestega; tema oli huvitavam kõigist minu tuttavatest naisterahvastest; külm toon tema jutus imestas mind, ja paistis, et see inimene, teades kõik, mis teavad minu revolutsiooniliselt mõtlejad tuttavat, teab peale selle veel midagi väärtuslikumat, aga tema vaatab kõige peale kaugelt, eemalt pilguga, missugusega vaatlevad vanad, juba läbielatud ehk küll korraldi kardetavaid laste mängu.

Kelder, kus ta elas, oli jaotatud kaheks: väike köök — ühtlasi eestuba ja — suur tuba kolme aknaga tänavale ja kahega musta, koristamata hoovi poole. See oleks olnud kohane ruum kingsepa töökojale, aga mitte väikesele, õrnale naisterahvale, kes oli elanud Pariisis, pühas Suure revolutsiooni majas, Moliere'i Bomarsche, Hugo ja teiste tähtsate meeste linnas. Oli veel palju vastupidist pildis raamiga ja kõik need ärritasid mind, esildades, muude tunnete kõrval, kaastundmust naisterahvale. Kuid tema ise nagu ei näinudki midagi, mis — minu vaate järele — teda oleks pidanud haavama.

Tema töötas kogu päeva: hommikul köögis ja toatüdruku eest, siis istus suure laua taha, akna alla, ja päevad läbi joonistas pliiatsiga päevapiltidest linnaelanikkude nägusid, värvis kaarta ja kartogramme, avitas mehel maakonna statistilisi andmeid kokku seada. Läbi lahtise akna sadas tänavatolm temale pähe ja lauale, paberitel liikusid laiad varjud möödakäijate jalgadest. Töötades laulis ta ja, tüdinedes istumisest, valseeris tooliga ehk mängis tütrekesega, kuid vaatamata hulga musta töö peale, oli puhas kui kass.

Tema abikaasa oli suuremeelne ja laisk. Armastas lugeda — voodis lamades — tõlgitud romaane, iseäranis Dumas-isa.

„See värskendab rakukesi ajudes“, seletas tema.

Temale meeldis vaadelda elu „tõsise teaduse vaatepunktist“. Lõunat nimetas söögi sissevõtmiseks ja söönult kinnitas:

„Söögisegu kõhust organismirakukeste juure kandmine nõuab absoluutset rahu.“

Ja unustades pühkida leivaraasukesi habemest, heitis asemele, mõne minuti süvenenult luges Dumas' ehk Ksavie de-Montepeni ja sellepeale paar tundi vilistas luuleliselt ninaga, kuna pehmed, valged vurrud tasa liikusid, nagu peituks neis midagi nägematut.

Ärgates vahtis mõttes kaua pragusid laes, kuni järsku leidis:

„Tõsi, Kusma ei seletanud eile õieti Parneli mõtteid“ . . .

Ja läks Kusmat kahtlustama, üteldes naisele:

„Ole hea, lõpeta minu eest Maidanski valla hobusetameeste kokkuvõte. Mina — ruttu!“

Koju ilmus kesköö aegu, mõnikord hiljem, omaga rahul:

„No, tead, pingutasin täna Kusmat! Temal, vemblal, mälu tsitaatide jaoks väga arenenud, aga mina ka selles temale alla ei anna. Kuid, muuseas, tema sugugi ei saa aru Gladstoni hommikumaa poliitikast.“

Tema seletas alati Bineest, Rischest ja ajude hügieenist, aga halva ilmaga koju jäädes, õpetas oma naise tüdrit:

„Lelja, kui sööd, siis pead hoolega närima, see kergendab seedimist, aidates sisikonnale kiiremalt ümber luua söögisegu kergeltseedivaks keemiliseks aineks.“

Peale lõunat, seades end „täieliku rahu seisukorda“, asetas lapse oma juure asemele ja jutustas:

„Ja nii, — kui verejännuline, auahne Bonaparte haaras valitsuse . . .“

Tema naine naeris kramplikult pisarateni, kuulatas neid ettelugemisi, kuid ta selle üle ei pahandanud, sest et varsti juba magama jäi. Tüdrukuke mängis tema siidipehme habemega, kuni ka magama uinus.

Ka minuga oli ta väga sõbralik ja kuulas minu jutustusi suurema huviga, kui Boleslavi ettelugemisi verejännulisest usurpaatorist ja kurvast Josefine Bogarne armastusest tema vastu ja see äratas Boleslavis naljakat kadedust:

„Mina protesteerin, Peschkov! Lapsele on tarvis enne selgitada põhimõtted vahekorras tegelikuga ja siis alles jutlustada faktidest. Kui oskaksite ingliskeelt ja võiksite läbi lugeda „Lapse hinge hügieen“ . . .“

Tema ise oskas ingliskeeli vist ainult kaks sõna: good bye!

Tema oli kaks korda minust vanem, aga noore puudli uudishimuga armastas keelt peksa ja näidata end inimesena, kellele hästi teada

mitte ainult Vene, vaid ka väljamaa revolutsiooniliste ringide saladused. Võib olla, et ka tõesti teadis, sest käisid tema juures tihti saladuslikud inimesed, kes end näitasid kui näitlejad-traagikerid juhuslikes lihtsas osas. Nägin tema juures ka varjatavat Sabunajevi, punases, oskamataalt pähe pandud parukas, ning kirjus ülikonnas, mis naeruväärt kitsas ja lühike oli.

Ükskord, kui Boleslavi juure tulin, nägin nobedat, väikse peaga, habemeajajat meelde tuletavat inimest — temal olid ruudulised püksid, hall pinsak ja kriuksuvad saapad.

Boleslav surus mind tagasi kööki ja so-
sistas:

„See inimene on Pariisist tähtsate ülesanne-
tega ja peab Korolenkoga kokku saama, olge
head toimetage seda . . .“

Läksin, aga kui meest Korolenkole tänaval
näidati — ütles ta:

„Ei, ärge selle inimesega mind tutvustage!“

Boleslav pahandas pariislase pärast revo-
lutsiooni nimel, kaks päeva luuletas Korolenkole
kirja, katsus kõiki stiilisid — kõige vihasemast
kuni sõbraliku etteheiteni ja viimaks põletas
ahjusuu peal oma epistlise kirjanduse katsed.
Varsti algasid arestid Moskvaa, N.-Novgorodis
ja Vladimiris ning tuli ilmsiks, et mees ruudu-
listes pükstes — hiljem kuulus Landes-
Harting — oli prokoraator, keda esimesena
nägin.

Kõige selle peale oli minu armastatud nais-
terahva mees hea inimene, pisut sentimentaalne
ja naljakalt koormatud „teaduslike bagaashiga“.
Nii tema ka rääkis:

„Intelligent inimese elu põhimõte on — ala-
line teaduste juurekogumine, selle rahvamassis
kasupüüdmataalt laialilaotamise suhtes.

* * *

Minu armastus süvenes, üle minnes kannatuseks. Istusin keldris, vahtides, kuidas kum-
mardades töötab minu südamedaam ja tum-
malt joobusin soovist, võtta teda kätele ja viia
kaugele sest neetud keldrist, mis täis kuhjatud
laiast kaheinimese voodist, vanast raskest soh-
vast, kus magas tiidrukukene, laudadest, mil-
ledel vedelevad hunnikud tolmuseid raamatuid
ja paberid. Sobimatult vilguvad akna taga käi-
jate jalad, ehk vahib sisse koduta koera nägu.
Päikesest soendatud, sumbunud, tolmuse tänava
õhk voolab tuppa, — väike neitsilik koguke,
tasa lauldes, krõbistab pliitsi ehk sulega, arm-
sallt naeratavad mulle meeldivad sinilille-
silmad. Mina armastan seda naisterahvast
kuni hullumeelse jampsimiseni ja haletsen öela
kurvameelsuseni.

„Jutustage veel midagi endast“, soovib tema.

Jutustan, kuid mõne minuti järele ütleb
tema:

„Seda ei räägi Teie enesest.“ Saan ka ise
aru, et kõik, mis rääkisin, ei ole veel mina, vaid
midagi, millesse olen pimesi sattunud. Minul
on tarvilik leida ennast kirjuse segaduses, mul-
jeid ja juhtumisi, mis olin läbi elanud, kuid ei
osanud ja kartsin seda teha. Kes ja mis mina
olen? Olin sellest küsimusest väga huvitatud.
Olin pahane elu peale, et kord juba sundis mind
tegema rumalat katset enesetapmiseks. Mina
ei mõistnud inimesi, nende elu paistis minule
põhjuseta, rumalana, mustana. Minus rändas
peenendatud inimese uudishimu, kellel tarvis
tundma õppida elu sügavamad saladusesopid ja
tumedamad teadused, — korrati tundsin end
uudishimust suutvat kuritegusid toime panna —
olin valmis tapma, ainult sellepärast, et teada:
mis minust pärast saab.

Minule paistis, et kui ennast leian, — minu
südamaenaisterahva ees kerkib üles inimene —
vastik, põimitud mingi iseäraliste tundmuste ja
mõtete paksu võrguga, sonija, kohutav inimene,
kes hirmutab ja eemale tõukab. Mulle oli tar-
vilik endaga teha midagi. Olin kindel, et ainult
see naisterahvas suudab aidata mind, mitte
ainult tunda tõsist ennast, vaid tema võib ka
teha midagi saladuslikku, mille järele vabanen
mustade mõtete vangistusest. Lootsin, et mi-
dagi jäädavalt eemaldub minu hingest ja tema
leegitseb hiigla jõu- ja rõõmutulega.

Tema hooletu toon, kui rääkis enesest, ja
vastutulelik ümberkäimine inimestega sundisid
mind mõtlema, et see inimene teab midagi üli-
inimlikku. Temal on oma võti kõigile elumõis-
tatustele ja sellepärast on ta alati rõõmus ning
kindel endas. Võib olla, armastasin teda kõige
rõhkem just sellepärast, mida ei võinud temas
ära mõista, kuid armastasin teda kõige noo-
rusjõu ja -tulega. Piinavalt raske oli minul
oma kirge taltsutada — tema põletas mind füü-
siliselt ja tegi mind jõuetuks. Oleks olnud ker-
gem minule, kui oleksin olnud lihtsam, toorem,
aga — mina uskusin, et vahekord naisterahvaga
ei piirdu selle füsioloogilise ühendusaktiga, mis-
sugust tundsin tema kerjus-toorem loomalikult-
lihtsas vormis, — see tegevus valdas mind pea-
aegu vastikusega, vaatamata, et olin tugev,
võrdlemisi tundelik noormees, kergeltsüttiva
ettekujutusega.

Ei tea, kuidas võis tekkida ja elutseda mi-
nus see romantiline mõte, kuid olin lõpmata
kindel, et peale selle, mis minule teada, on mi-
dagi tundmatat ja just selles peitub kõrge, sala
mõte ühinemises naisterahvaga, — midagi suurt,
pühalikku ja isegi kohutavat on peidetud taga-
pool esimest kallistust, — ammutades sellest,
sünnib inimene uuesti.

Mulle paistab, et ei võtnud neid mõttekuju-
tusi mitte läbiloetud romaanidest, vaid aren-
dasin neid oma tegelikule vastuvaidlevatest,

tunnetest: „mina tulin ilma seks, et mitte nõus olla.“

Peale selle oli mul iseäralik aimduseta mälestus:

— Kusagil — teinepool tegeliku elu piire ja kunagi varases lapsepõlves tundsin mingisugust süttimist hinges, magusat rahutut tundmust — õigemini eelaimdust — kokkukõlast, — elasin — üle rõõmu, mis puhtam hommikusest päikesest koidu ajal. Võib olla, oli see päevil, mil elasin emaihus, ja see õnnelik vapustus tema närvide jõust voolas minuni sooja tõukena, ning süttitas minus hinge ja elustas mind; võib olla, et see liigutav silmapilk minu ema õnnes peegeldub minus kogu elu õrna ootena naisterahvalt üliloomulikku.

Kui ei tea, siis mõtted välja, ja kõige targem, milleni inimene on jõudnud, — on oskus naisterahvast armastada, kummardada tema ilu, sellepärast ka armastusest naisterahva vastu on tekkinud kõik, mis ilmas kaunit.

* * *

Kord supeldes, hüppasin lodja päralt vette, lõin rinnaga vastu ankrupealist, sattusin jalgu-pidi kõide ja jäin pea allapoole vette rippuma. Vesi voolas suhu ja olin uppumas. Veovoormees kiskus mind välja, — tehti kunstlist hingamist, kriimustades sellejuures minu nahka, nii et pidin voodisse heitma ja jääd neelama.

Minu daam tuli, istus aseme servale ja pärides, kuidas see kõik juhtus, silitas mind helalt kartliku vaatega silmis.

Küsisin: kas tema näeb, et armastan teda? „Jah“, ütles ta õrnalt naeratades: „näen ja see on väga halb, ehk ka ise Teid armastan.“

Tema sõnade järele tundsin maad enda all kõikuvat, ja kõik keerles minu ümber lõbusa ringmänguna. Ootamatusest, imestusest ja rõõmust jäin keeletuks, tormasin peaga tema põlvile ja kui mitte ei oleks hoidnud temast kõvasti, vististi oleksin seebimullina aknast välja lennanud.

„Ärge liigutage, see on Teile kahjulik“, ütles ta kindlalt ja püüdis minu pead padjale asetada.

„Ja ärge erutage ennast, muidu lähen ära. Teie olete üldse väga kergemeelne mees; ei uskunud, et niisuguseid on olemas. Meie tunnetest ja vahekorrast räägime kui jalule tõusete.“

Kõike seda rääkis ta rahulikult ja ütlemata armsalt, naeratades tumenenud silmadega. Varsti läks tema minema, jättes mind lootuste tulde, kindlas usus, et nüüd tema helde abiga tiivustatuna, tõusen uute tunnete ja mõtete piiridesse.

Mõni päev hiljem istusime põllul, kuristiku kaldal, — all põõsastikus vuhistas tuul. Hall taevas ähvardas vihma. — Asjalikkude, hallide sõnadega kõneles naisterahvas sellest, et minul vaja õppida ja et vara veel on riputada omale kaela naist lapsega.

See kõik oli rõhuvalt õige, oli öeldud emaliku tooniga ja süttitas veel rohkem armastust ning austust armsa naisterahva vastu. Magusa kurvastusega kuulatasin ta häält, ta sõnu, — esimest korda räägiti minuga nii.

Vahtisin kuristiku põhja, kus tuulest liigutatud põõsad rohelise jõena paistsid ja vandega töötasin endale, tasuta sellele inimesele tema õrnuse eest kõige oma hingejõuga.

(Järgneb.)

Uulitsal.

S. Juschkevits.

Aasta otsa juba meelitavad sõbrannad Sonjat avalikuks hakkama. Mõistate, kuidas meelitavad!? Esiteks leiavad kedagi, kes annaks sada rubla, ja siis hakkaks ta ise, üheb sõbrannadega, Deribasovi tänaval käima.

Teie ei tea Deribasovi tänavad? Mis tore tänav see on! Sõbrannad jutustavad, et seal igaõhtul pidutsemine, mängib muusika ja valge kui päevaag — isegi valgem veel. Seal on palju kenasid meesterahvaid ja nii ütlemata lõbus...

Tema on ka peaaegu nõus, ainult vaja Zilale ütelda ja tema viib siis tubade perenaise Polja juurde. Mis teha — läheb!...

Vaadake, tema ei oleks milgi tingimisel, aga... mõistate, kisub sinna, — ja midagi muud ei ole... Arvate, oleks? Ütelge!... Ah, ärge

rääkige temale: „mine vabrikusse, töötuppa ehk mujale teenima — see ei meeldi... ei ole hea... Kas Teie ei tea, et seal ka on halb? Igalpool üks ja seesama.“

Sõbrannad Zila ja Ida töötasid vabrikus, Lisa — rätsepa juures, ja millega lõppes? Tänavaga... Nad hakkasid avalikkudeks. Miks? Sest, et tüdrukul ei jää muud, ja tema ka läheb tänavale...

Sõbrannad kutsuvad kaasa ja poisid ning vanadmehed ei anna talle rahu kaheteistkümnenda-aastasest saadik, — hoovis ja tänaval jälgivad teda — kaua jõuab ta siis vastu panna? Sest ta ei olegi veel neljateistkümnenda aastane!

Kodu on ka vilets ja kurb... On haige vana naise, kes ammugi enam ei teeni, teda vaja toita; siis pime vanaema, tema ei käi enam ahju

pealt mahagi, aga sööta tarvis; mamma kaupleb sidrunitega. Saate nüüd aru, kui lõbus see on? Ja mõtlete, et mammale ei anta õpetusi? Alles mõne päeva eest, peatas teda naabrinaine Rosa ja ütles:

„Tulge siia, uhke Mari! Kas Teie veel kaua oma Sonjat oheliku otsas hoiate? Ajage teda, räägin Teile — ärge oodake! Ootate ehk rikkast väimeest? Tulge siia! Mis on? Kus peksatakse? Kes kisendab? Noh, Teie, Jumal tänatud, Teie ei ole mitte laps. Nüüd — seal, kus tüdruk — seal ka õnn. Mõistate? ... Noh, istuge temaga natuke, rääkige, arutage... Võib olla, et olete targem temast, ja näitate teist teed. Aga tema ei ole ka rumal, ehk küll alles neljateistkümneme aastane, aga juba ta mõistab... Näidake temale ust, — ehk, mis ust, ainult praokest, ja küll ta end kokku kisub ning läbi poeb. Ah, Teie ei tea? ... Ja tema ka ei tea.“

Aga kas suudate Teie kujutleda, kui raske on kiusatusele vastu panna. Ei ole ju süüdi tal, et meeldib meesterahvaste meelitus ja nende armsad sõnad, ja meeldib, et nad teda ootavad ning ta järele jooksevad. Mineval aastal veel kartis ta seda, jooksis ära, nuttis, aga nüüd enam mitte... See on nii huvitav! ... Mis võib tema siis parata?

Vanaema noomib teda, et ta maiasmokk on. Aga kuidas siis mitte armastada magusat? Õpetage, kuidas... Tema ei ole ju süüdi, et armastab magusat, et annaks kõik tahvel shokolaadi ehk koogi eest... Ja kui pakutakse — ei suuda ta ära ütelda. Tema võiks vist hommikust õhtuni magusat süüa. Ja millega parandada seda?

Ka armastab tema peeglisse vahtida... ka see on halb, aga meeldib temale. Mõistate, ei tea miks, aga meeldib. Tal on pikergune nägu ja seda on tarvis ikka vaadata... Otsaesine oan tal kõrge ja kõrvad väikesed, aga tema tahaks, et tal väike otsaesine oleks ja pöskedes augukesed, nagu Jenjal. Temal on peenike, õige nina, aga meeldiks, et oleks veidi kumer, nagu Zilal. Temale meeldib väga niisugune nina. Hambad on tal ühtlased, valged, ainult küljepeal on rikutud, — aga neid ei ole näha. Aga teate, mis temal on kõige kenamad? — Silmad. Silmad on tal häbelikud, mõistate, nukrad... Kõik räägivad talle: „Missugused kenad silmad on Sinul, Sonja..!“ Temal on heledad juuksed, mitte väga pikad, aga paksud, ja kammid on tal inetud, tumepruunid, odavad. Aga missugused toredad kammid ostis omale Ida. Kuid need on kallid.

Õieti öelda, armastab tema sõbrannadest kõige rohkem Zilat. Ta on kuueteistkümneme aastane... Ja kas Zila on paha tüdruk? Ta on avalik ja tal on armuke Benja Akermansky, aga siiski on Zila hea tüdruk... Tema toidab ema, Benjat ja öde Jenjat. Tal on kaks küba-

at, jaki ja nõopidega saapad. Vaat' missugune on Zila, ja Sonja kadestab teda natuke. Sest temal endal ei ole ju midagi... Ainult kaks vana seelikut, räbalad saapad, pearätt — ja kõik. Kuidas siin mitte kadestust tunda? Ja alati on ta näljas, — tahaks magusat...

Zila juures käivad Ida, Lisa, Haetska, Hol-da, Kaliopa, Marusja, Sosja ja veel teised... Kas nad on halvad! Ei ole tõsi, kõik on mõistlikud, ja kõik elavad toredasti... Jah, tuli meelde. Teate, missugune nimi antakse talle, kui läheb? Marusja! Seal nimetatakse kõiki, kas Schura ehk Marusja... Aga temale meeldib Marusja. Kui Teie näeks teda — ütleksite kohe: Marusja...

Juba videvik, aga Sonja istub ikka veel akna juures ja mõtleb, ega saa lahti mõtetest. Talle paistab, et keegi, tõsine ja tark, istub tema kõrval ja tema jutustab ja küsib sellelt. Tema ees on suur hoov... Kaugel puust väravad ja nende kohal taevas, kurb, hall, nagu hallide lindude parv.

Süütati valgus kübarategija Ljuba juures... Seal teenis kolmeteistkümneme aastane Motja, oli aasta ja läks ära, — mõistate seda? Nüüd on seal teine, — Olja. Ka tema ütles, et läheb ära Ljuba juurest, — saate aru?

Toas kostis hoigamine. Sonja vaatas tagasi ja ütles tasa: „Jäta' vanaisa, hoigamist. Ära hoiga! Mina ei saa sind aidata, ega ei ole ka kedagi, kes aitaks.“

Juba süttis tuluke Fanny juures. Tema onutütar... mõistate? Keda ta ka meelde ei tuleks, ikka seesama, alati niisamuti...

Kõik korterid muutusid valgeks. Hoovis läks pimedaks, taevas kadus ära, väravad kadusid ära... Aga seal värava juures istub Martsik ja ootab teda... Tema on kreeklase moodi ja sellepärast hüüavad tüdrukud teda Martsik-Kreek... Tal on ilusad mustad vurrud, otsad ülespoole. Silmad on tal nagu kaks musta sütt. Ja kuidas ta suudleb! Kui kätte saab — siis enam lahti ei pääse. Aga Sonjale ei meeldi ta. Arvate, et armastab? Ei, ei! Tema kardab teda. Tüdrukud jutustavad temast niisugust, et hirmus meelde tuletada...

Sonja vahib musta taevast, säravaid tähti ja süda rõomustab. Ta haaras kättega ümber põlvede ja kiigutab keha, nagu kummardaks kedagi. Tema on siin hoovis üles kasvanud. Siin suri tema isa... Vanaema jutustas, et isal oli pood, siit natuke turu poole. Isa oli terve, tugev, lõbus inimene ja armastas väga Sonjat. Vanaema kandis teda tihti poodi ja tema armastas, juba siis, maiusi, ning sirutas käekesi suurte klaaspurkide poole, kus punased kompvekid olid... nii jutustas vanaema.

Sonja tõusis ja läks vanaisa juurde. Vanaisa lamas puust kasti peal. Katkine tekk oli

maha libisenud ja ta püüdis asjata, oma abitu käega, seda peale tõmmata.

„Vanaisa“, küsis Sonja: „on Sul valus? Kus valus on? Siin? Jah? Ja siin ka? Mis ma teen, vanaisa? Kas süüitan lambi põlema? Võib olla, Sul hakkas pimedusest halvem.“

Kui ei oleks vanaisa, siis ei teaks tema midagi jumalast.. Tema õpetas teda palvetama, ja õhtul alati palvetab ta, sest ei ole teada, kas ärkd hommikul, või sured unes ära. Tema õpetas ka Sonjat kannatlikuks, ja Sonja austab vanaisat.

„Vanaisa, kus meie tikud on? Vanaema pea all? Sinust, vanaisa, ei saa aru, kui räägid.“

Ilmusid varjud seintele ja nurkadesse. Aknaruudud paistsid mustadena. Hoovis ei olnud näha enam midagi. Nagu, ainult, vanaisa ja vanaema oleksidki siin ilmas...

Kui igav siin on! Minu jumal, kui Teie teaks, kui igav. Tema süda himustab kuhugile, midagi meeldiks talle, kas liikumine, rahvamurd, muusika, aga ta peab siin istuma...

Deribasovi tänaval on praegu lõbus, seal on ilutuled, restoraanid, ilusad meesterahvad otsivad tüdrukuid. Igal mehel tuhanded taskus.

Vaja peeglisse vaadata... Jah, ilma vanaisata ei teaks ta midagi jumalast... Jenjal on augud põskedes, aga temal ei ole.

Ta läks vanaema juurde ja ütles kõvasti: „Vanaema, ma panin lambi põlema. Ütle midagi. Tead, — juba õhtu.“

„Õhtu, siis õhtu!“ vastas vanaema. „Aga varsti tulevad ülestõusmispühad ja midagi ei ole

valmistatud. Sellest mõtlesin kogu päeva. Kartulid ei ole ostetud.“

„Ei, vanaema, ei ole. Raha ei ole.“

„Ja sibulaid ei ole ostetud.“

„Sibulaid ka ei ole. Raha ei ole.“

„Ja liha ega mune ka ei ole.“

„Ei ole, ei ole, — ära piina mind. Ma ei taha sellest mõelda. Ütle midagi muud.“

„Ilusad pühad tulevad“, ütles vanaema ja ohkas: „aga, kui Sa sündisid, siis ainult santidele jagas isa vis rubla, ja nüüd ei ole millega pühi vastu võtta.“

„Mistarvis mõelda?“ — Vist nii ütles vanaisa, — raske on aru saada, mis ta räägib: „On keegi suurem meist — tema mõtleb ka pühadest. Küll näete.“

„Viskab aknast sisse“, ütles kurvalt vanaema: „ma tean!“

„Aga, vanaema, kui ma leiaks järsku tänavalt kakskümmendviis rubla“, küsis Sonja: „Vaata, Sa vehid kätega, aga parem vasta. Ah, ma ei armasta vaielda... Ma küsisin sinult, aga Sa vastad: „ei või olla“. Aga mina võin leida viiskümmend, isegi sada rubla.“

Vanaema ei usu, aga külap usub, kui ta Polja juurest Zilaga tagasi tuleb... Siis teeb ta niisugused pühad, et teda kümme aastat mäletavad. Ostab vanaisale uue mütsi, mammale — uue jaki, vanaemale — pearäti, aga endale kleidi ja medaljongi...

(Järgneb.)

Sulamit.

A. Kuprini järelle Ot.

Pane mind kui pitsirimärk oma südame peale, kui pitsirimärk oma käsivarre peale: sest armastus on tugev kui surm; armuta kui surm on kadunud: tema nooled — tulised nooled.

Ülemlaul.

Kuningas Salomon ei olnud veel keskmistes aastates, kui juba kuulsus tema tarkusest ja ilust kaugele laiali lagunes. Imestusega nimetati, igal pool, tema nime, sest ei olnud teist sarnast kuningate seas.

Tema ehitas püha koja ja kuningakoja Jerusalemma ja väikese koja Millos oma naise, Varao tütre, Astisi jaoks.

Nende tööde juures oli ennenägemata palju orjasi kõigist võidetud pagana maadest. Nii-sama veeti kokku äraarvamata palju kõiksugust ehitusmaterjaali. Ainult ilu- ja ehteasju

ning kalliskiva oli nii palju, et, kui Salomon nende eest Tiruse kuninga Iramile kakskümmend linna Kalilea maal kinkis, tema seda liig väheseks arvas, võrreldes rikkustega, mis ehituste juurde tarvitatud. Punane puu, mis treppideks, käsipuudeks, muusikariistadeks ja raamatukaanteks läks, oli Seba kuninganna ilusa Balkisi kingitus, ühes, Israelis ennenägemata, hulga lõhnaõlide ja rohtudega.

Kivist saunad, marmorist vee basseinid ja purtskaevud ehitas kuningas, käskides vett sinna mägedest jujhtida.

Istutas terved metsad ilupuid ja viinamäed Paal-Amonis.

Iga päevaga kasvas kuninga rikkus. Aasta läbi vedasid seda kokku laevad igast ilmakaarest ja voorid kaugelest maadest, nii et hõbe juba niisama odav oli kui lihtne kivi. Kulda oli niipalju, et oma viiesaja kõigetugevama sõjamehe jaoks laskis kuningas kilbid kullaga katta.

Ka lõpmata karjad igasuguseid koduloomi oli temal. Nendest tapeti kuningliku koja köögi ja sõjameeste jaoks iga päev sadanded.

II.

Mida iganes kuninga silm ihatses, seda kunagi ei keelanud ta omale. Seitsesada naist ja kolmsada liignaist oli Salomonil, — arvamata veel orjad ja tantsijad. Ja kõiki õnnistas ta oma armastusega, sest Issand oli annud temale lõpmata jõudu, missugust ei olnud hariikkudel inimestel.

Armastas ta valgenäolisi, mustade silmade ja punaste huultega hitti naisi, nende puhta ehk küll lühikese ilu pärast, mis nii vara ja ilusti pakatab ja kohe jälle närjub, kui nartsissi õis; mustaverelisi, sirgeid süttivaid Vilisti naisi, karmide käharate juustega, kes kandsid kuld-käevõrusi, hõbe rõngaid õlade juures ja küünarnukkidel; õrnasi, väikseid, painduvaid ammoni naisi, kenasi kui jumalannad. — nende alandus ja truudus armastuses on saanud vanasõnaks; Assüria naisi, kes värvisid silmi ja siniseid tähti otsa ette ja paledele; haritud, lõbusaid ja teravmõistulisi Sidoni tütreid, kes oskasid hästi laulda, tantsida, isegi mängida kandlil, flötel ja teistel muusikariistadel; kollanahalisi Egiptuse naisi, kes väsimatad armastuses ja hullumeelsed kadeduses; himuraid Babilooni naisi, kellede ihu oli kui marmor, sest et iseäralise salviga seda võidsid, mis karvu hävitas; Baktiria tütreid, kes värvisid juukseid ja küüsi tulipunaseks ja kandsid püksa; vaikseid, häbenejaid Moabi naisi, kelle uhked rinnad olid külmad ka kõige kuumematel suve-öödel; hooletuid, pillavaid Ammoni naisi, tulipunaste juustega ja nii valge ihuga, et pimedas hiilgab; õrnasi sinisilmalisi naisi, heledate juustega ja meeldiva lõhnaga, keda toodi kaugelt põhjamaalt ja kelle keelt ei tunnud ükski Palestiinas. Ka armastas ta paljuid Israeli tütardest.

Ka jägas tema aset Seba kuningannaga, kes kõik naised üle lõi oma ilu, tarkuse, rikkuse ja mitmekesidusega armastuses; ja Aleisagiga Sunami linnast, kes kuningas Taveti vanadust rõõmustas, selle armsa tasase iludusega, kelle pärast Salomon oma vanemat venda Adamat tappis, Jojada poja Penaja käe läbi; ja vaese tüdrukuga viinamäelt, nimega Sulamit, keda ainust kõigest naisterahvastest armastas kõige oma südamega.

Salomon tegi oma kandraami seedri puust, hõbe postidega ja ilustas seda kõiksugu, Jerusalemma naiste kingitud, kallite asjade ja tikitud riietega.

Kena ja suurepäraline nägi ta välia kui mustad orjad teda rahva hulgas kandsid. Kahvatu nägu, huuled — kui hele roosa pael; sinakasmustad lokkis juuksed ja neis — tarkuse tähtsõbedaste niitidena, hiilgasid hallid juuksed;

hallid karvad hiilgasid ka mustas habemes, mis väikeste lokkidenä alla langesid.

Tema silmad olid turnedad, kui taevas kuuta suve ööl, ja kulmud jooksid musta nooltena, kui mustad kiired mustast tähest. Ei olnud ilmas inimest, kes oleks Salomoni vaadet välja kannatada suutnud, ilma silmi maha laskmata. Viha tema silmis, sundis inimesi maha langema. Kuid lõbusatel silmapilkudel, kui kuningas joovastus armastusest, ehk viinast, ehk rõõmustas õieti öeldud sõnast, — tema silmad hiilgasid kui mustad priljandid ja, kes seda naeratust kord nägid, olid valmis tema eest andma ihu ja hinge. Juba ainus Salomoni nimi erutas naiste südameid; nagu mirri lõhn, meeletuletates armastuse öösid. Tema käed olid õrnad, valged, soojad ja ilusad, kui naisterahval, kuid neis oli nüisugune jõud, et, oma käsa haige peale pannes, parandas peavalu, krampsi ja kurvameelsust.

III.

Sellepärast, et sa ei ole ei pikka iga, ega enesele palunud rikkust, ega palunud oma vaenlaste hinge; vaid, oled palunud enesele tarkust. Ma teen su sõna järele: annan sulle targa ja mõistliku südamet, et enne sind ja pärast sind, ei saa sinu sarnast olema.“ Nii ütles Jumal Salomonile, ja tema sõna peale mõistis kuningas maailma tegevuse ja seadused; tundis aegade algust ja lõppu, tungis lõpmata laine-tena ringis tagasitulevate sündmuste saladusse; täheteadlastelt õppis ta tähtede liikumist. Tema tundis ka kõikide loomade ja taime elu ja tuulte tekkimist.

Inimese südamesoovid on sügav vesi, aga ka neid oskas lugeda tark kuningas. Sõnades, hääles, silmades, liigutustes, kõigis mõistis ta vähematki mõtet tabada. Ja sellepärast tulid igalt poolt tema juurde inimeste hulgad, paludes kohtumõistmist ja juhatust.

Kolmtuhat tarkussõna ja tuhatviis laulu on Salomon kokku seadnud. Tema ütles ette kirjutajale Eliorev ja Ahiale, Sisa pojad, ning siis võrdles mis kumbki kirjutasid. Alati väljendas omi mõtteid kenades vormides. „Sõna — südamet liikumise säde,“ rääkis tema. Ja Salomon oli targem kõigist Hommikumaa poegadest ja Egiptuse tarkadest. Kuid see hakkas teda tüütama, ning ta igatses tarkust, mis omas Issand enne veel kui ta tegi liikumise ringid põhjatuses, aga ei leidnud seda.

Tema õppis maagide tarkust, astroloogide teadmist, nõidade kunsti ja leidis, et kõik need teadused on inimlikud.

Niisama otsis tema tarkust saladusliikkudes vanaaja usulistest toimingutes, selle jaoks käis templites ning tõi ohvrid ebajumalatele: kõigevägevama Baalile, loomise jumalale, tema naisele Istaritile sigiduse jumalannale, egiptlaste Isis ja Osiris, kes, olles vend ja õde, juba emahius üksteist sigitasid, mille järelduusel sündis

poeg Horos, kes kurjavaimule oma isa tapmist kätte tasus ja saladuslikele Omorotile, kellest Bel, pooleksraiuades, maa ja taeva tegi, ning paljudele teistele ebajumalatele.

Kuid muud ei leidnud kuningas ebajumalate kummardamises kui joomist, ööorgijaid ja roppu elu, ning pettust. Aga tema ei keelanud kellele oma alamaist neid teenimast, vaid ehitäs veel ise oma naiste palve peale neile templid, ning keelas ainult laste ohverdamist.

Ja ta leidis oma otsimises, et inimese saatus sarnaneb loomaga: ühteviisi hingavad ja ühtemoodi surevad, ning sai aru, et palju teadmises ka palju kurvastust, ja kes suurendab teadust — kasvatab kurvastust.

Leidis ka, et naeru aeg süda tihti valutab ja rõõmu lõpuks on kurvastus. Ja ühel hommikul, esimest korda dikteeris: Kõik on tühi töö ja vaimu närimine, nagu räägib Oklesiast.

Kuid siis ei teadnud kuningas veel midagi et varsti Jumal saadab temale niisuguse õrna, põleva, truu ja puhta armastuse, mis üksi kallim kõigist rikkustest, kuulsusest ja tarkusest, isegi kallim elust, sest, et ei karda surma.

IV.

Kuninga viinamägi oli Paal-Amonis, seal käis tema, kui sügavalt mõttes oli.

Alles koidu aeg lõppes kuningakojas pidu, mida peeti Assiiria kuninga saadikute auks. Salomon ei saanud magama jääda, sest ei mingisugune viin ei suutnud tumestada saadikute päid, ega vabastanud nende keelepaelu, kuid tark kuningas aimab juba nende soove... Ta laskis viia ennast koidu aeg viinamäele ja, jättes kandraami kaugemale, läks istuma pingile, sügavas mõttes.

Tema ei pane tähele kena hommikut ega tuuleõhku, mis lõhna lilledelt õhku tõstab.

Kuid järsku kuulatab ta. Armas naisterahva hääl, puhas, kui see kastene hommik, kostab ligidalt.

Ikka ligemale tuleb hääl, kuningas lahutab tasa oksa, tasa hiilib okkaliste põsaste vahel ja tuleb lagedale. Tema ees, madala kivi aia taga, tüdrukuke, kerges sinises riides, käib kobarate ridade vahel, kummardab ja tõustes laulab. Tema punased juuksed põlevad päikse käes.

Hommik õhkas viluga,

Ära kaovad öised varjud.

Rutta minema, mu armsam,

Ole kerge kui hirv,

Kui noor põder kaljude keskel. . .

Nii laulab ta, marjakobaraid sidudes, ja tasa läheneb aiale, kus taga kuningas seisab. Tema on üks — keegi ei kuule, ei näe teda; viinamarja lõhn, tema kuum veri ja hommiku vilu joovastavad teda, ning sünnib laul, mis silmapilguga tekkib ja kaob ühes tuulega unustusse:

Püüdke meile rebasid ja poegi,
Nad rikuvad meie viinamäge;
Aga viinamägi alles õitseb.

Nii tuleb ta päris seinajuurde ja, ilma kuningat märkamata, pöörab järgmise reaga tagasi. Korraga vaikib ta ja kummardub nii, et enam ei paista teda põsaste tagast. Siis hüüab Salomon meeldiva häälega:

„Tüdruk näita veel oma nägu, lase kuulda oma häält.“

Tüdruk ajab end sirgu ja pöörab kuninga poole. Kõva tuul puhub vastu ta riideid, ning surub neid kõvasti keha ja jalgade ümber. Ja kuningas näeb teda kõrget ja sirget, kenasti arenenud, kolmeteistkümne aastast, nagu alasti; paistavad tema väiksed, ümarikud, kõvad rinnad, kumer, kui kaus, neitsi kõht ja ilusad jalad.

„Sinu hääl on magus ja sinu nägu on armas räägib Salomon.

Tüdruk lähineb ja vahib imestusega kuningat. Kirjeldamata ilus on tema nägu. Rasked, paksud tumepunased juuksed, milledes kaks roosat mooni õit, käharate lainetena katavad õlgu, jooksevad mööda selga alla ja põlevad päikse käes, kui kuldne purpur. Omatehtud, mingisugustest kuivadest marjadest, kaelakee põimib süütalt tumedat kaunist kaela.

„Ma ei pannud sind tähele,“ räägib ta tasa, häälega, mis kõlab kui mahe muusik: „Kust sa tulid?“

„Sa laulsid nii kenasti, tüdruk!“

Ta laseb silmi langeda ja punastab, aga tema huultel mängib salajane naeratus.

„Sa laulsid oma armsamast, ta on kerge kui hirv. Eks ta oli ilus?“

Tüdruk naerab kõlavalt, nagu hõbe rahe kukuks kuld vaagnale.

„Minul ei ole armasamat. See on ainult laul. Minul ei ole armsamat olnud veel...“

Nad vaikisid. Linnud laulavad puudel. Tüdruku rind kõigub õrna riide all.

„Mina ei usu sind — sa oled nii ilus...“

„Sa naerad minu üle, vaata kui must ma olen.“

Tema tõstab käed üles ja paljastab õrnad, ümarikud, neitsilikud käevarred kuni õlgadeni ja räägib kurvalt:

„Minu vennad vihastasid minu peale, panid mind viinamäge hoidma ja päike on mind ära põletanud.“

„Ei, päike on teinud sind veel ilusamaks, kenamaks naiste hulgas! Vaata sa naersid, su hambad on kui kaks rida lambaid, mis pesemast tulnud. Sinu põsed on kui kaks õuna poolt. Sinu huuled on roosat ja — lõbus on neid vahetada. Aga sinu juuksed on sarnased lambakarjale, mis õhtu päiksepunas mäest alla tuleb. Sinu silmad on sügavad kui järved. Sinu kael on sirge kui Taveti torn. Kui lõpmata kena sa oled!“

„Kui Taveti torn,“ kordab ta joovastuses.
„Jah, ilusam naistest. Tuhat kilpi on sell tornil äravõidetud sõjapäälikutelt, ka oma kilbi riputan ma sinu torni...“

„Oh, räägi veel, räägi veel...“

„Ja kui sina pöörasid tagasi ja puhus tuul, siis nägin, sinu riiete all, sinu rindu ja mõtlesin, siin kaks hirve talle, kes lillede vahel rohumaal. Sinu keha oli sirge kui palm, ja rinnad kui viinamarja kobarad.“

Tüdruk kiljatab tasa, katab nägu ja rinda kätega ja punastab ileni.

„Ja sinu reisi nägin mina, mis on kirged kui kallis vaas — kunstitöö. Võta oma käsi ja näita oma nägu.“

Sõnakuulelikult laseb ta käsa langeda. Kuldne sära voolab Salomoni silmist ja paneb ta peakese kihama ja täidab tema ihu sooja värinaga.

„Räägi kes sa oled?“ küsib tema tasa: „mina ei ole kedagi veel sinu sarnast näinud.“

„Mina olen karjane, minu iludus. Mina hoian ilusaid lambakarjasi mägedes. Kas sa ei tuleks minuga karjamaale?“

Aga tema kõigutab pead ja vastab:

„Kas loodad et usun sind? Sinu nägu ei ole tuules ega päiksest põletud. Sinul seljas on kallis kuub, mille üks side maksab rohkem, kui selle viinamäe rent aastas. Sina tuled aia tagast ning oled vist üks kuninga lähedatest inimestest, minule paistab nagu oleks sind isegi kord näinud pidustustel.“

„Sinu eest on raske varjata. Olen tõesti kuninga saatkonnast. Kuid tule minu juurde, ära seisa kaugel minust. Istu siia kivi peale ja räägi midagi endast. Kuidas sinu nimi on?“

„Sulamit.“

„Miks pahandasid siis, Sulamit, vennad sinu peale?“

„Minul on häbi jutustada... Nemad said raha viina müügist ja saatsid mind leiba ostma, aga mina ostsin leiba ja veel natuke, üsna vähe, roosicli.“

„Ja salgasid seda vendadele?“

„Jah, roosicli lõhnab nii kenasti!“ ütles ta tasa.

Kuningas silitab tema karmi väikest käekest.

„Sinul on vist igav siin viinamäel?“

„Ei, mina töotan, laulan... lõunaaeg tuuakse süüa ja õhtul vahetab mind üks vendadest. Vahel kaevan mina maa seest juuri, mis inimese moodi, räägitakse, et nad armastusele aitavad... on see tõsi?“

„Ei, armastuses aitab ainult armastus. Ütle, on sinul isa ja ema?“

„Ainult ema. Isa suri kahe aasta eest. Vennad kõik vanemad, — esimeselt naiselt ja teiselt ainult mina ja õde.“

„On sinu õde niisama ilus kui sina?“

„Tema on alles noor — üheksa aastane.“

(Järgneb.)

Friina.

J. Petruschinsky.

Kes patuta — visaku
esimesena kivi temasse.

John. VIII. — 7.

Mõni aasta tagasi, väljamaale sõites, peatsin päevaks, möödasoitud, Varssavis. Oli võinädal ja kogu Varssav, see uhke Pariisi nurgake, kihas elust ja lõbust.

Peale „Lahutud naise“ hea ettekande nautimist, võrdlemata Kavetskajaga peaosas, ei teadnud, mis teha edasi. Oli alles kaheteistkümnes öötund ja kõik tänavad olid täis sõiduriistu, autosid ja jalainimesi, kes ruttasid traditsioonilistesse kohvikutesse, ehk arvuta karnevaalidele ja maskepidudele.

Kui olin umbes tunni kohvik „Empire's“ istunud, kuulates tuntud Varssavis tsellovirtuosi mängu, siis igatsesin ka ise uppuda maskepidu kärke.

Õhtune ajaleht oli pooleni täis kõiksugu kirjute maskepidude ja kabareede kuulutusist. Teda läbi vaadates ja minutiks fraki selgapanemiseks võõrastemajasse sisse astudes, seadsin ennast restoraan-kabaree „Dekadenis'i“ mi-

nema, kus täna õhtuks lubatud, maskepidu, lilledesõda ja teised võinädala lõbustused.

„Dekadenis'i“ hiiglasaal, mis tänaseks tantsusaaliks muudetud, sumises, kui mesipuu, sadadest ühekorraga rääkivatest häälest.

Igal pool oli lõbu ja naer, valites elavus. Poola, Vene ja Prantsuse laused kostsid läbisegi kõigi suust, kui külluse sarvest.

Heledad, värvirikkad dominod, arlekinid, hispaanlased, muistsed rüütlid, maskeerimata frakid, hiilgavad ohvitseri mundrid — kõik see liitus ühte keerlevasse, karglevasse, naervasse, nagu mingit metsikut tantsu tantsivasse rahvahulka. Konfetti, elavad ja paberist lilled sadasid igalt poolt. Ja kõiki seda saatis mahe keelpillide orkester õrna valtseri viisiga.

Minule lähenesid masked, püüdes minuga juttu alata, ei tea miks, minul korraka kadus tahtmine neile vastata ja nukrus, seletamata nukrus, täitis minu hinge. Kirju rahvahulk, ja heledad lampide kobarad, mis valgust andsid, ja kahemõttelised maskede küsimised, enamasti kõik „õhtusõogi“ kohta, hakkasid paistma tar-

betutena ja vastikult igavatena ja ainult õrnad vanaaegse valtseri helid, nagu röömustasid südant, rääkides millegist kaugest, kui unenäost... Niivõrd, kui enne, tänaval, mind kiskus maskepidu rahvasumma poole, nii nüüd, ootamata, soovisin kaugemale sellest rahvamurrust, kes ennast ja teisi tahtis petta oma möödalenitava lõbuga.

Väljamineks saalist, ja lähinedes juba väljakäigule, minul tuli minna mööda kabinetidest, mis tänaseks olid muudetud väikesteks, mõnusatteks, üldisteks söögitubadeks.

„Naljakas on ära minna maskepidult, kui ei ole veel veerand tundi mööda saatnud.“ — käis läbi ajude mõtte ja eeskoja asemele, keerasin ühte niisugustest kabinetidest.

„Musta riidega kaetud ruumikas tuba oli peaaegu tühi. Ainult keskmise laua taga istus sletskond: must, valge liliaga rinnal, domino — daam ja kolm erariides isandat. Peale nende kedagi ei olnud ja kaks-kolm lauda olid veel tühjad. Nurgas seinna ligi seisis kuju ja kivi-nenud jumalanna keha, valge marmor teravalt eraldus mustast seinast.

Istusin väikese lauakese juure ja nimetasin kelnerile harilikku viina nime. Istujad ei pannud minu peale mingisugust rõhku ja jätkasid juttu.

Kõne oli selgesti kuulda, rääkisid rohkem kavalerid, maske, aga elavalt huvites nende sõnadest, pööras ainult pead ühe ehk teise poole, harva ilusa käekesega klaasi huultele tõstes.

Aine paistis huvitavana ja hakkasin tahtmatult kuulatama. Juba mitu aastat on sellest mööda ning võimata on täpselt kõik meelega tuletada, kõik, mis kuulsin, kuid üleelatud sündmused kerkivad elavatena silmi ette, ja sellepärast katsum seda edasi anda võimalikult õieti.

„Ilu! Kas on ilu see, mida inimesed praegu nimetavad selle nimega?“ rääkis pahemal pool istuv isand, väljanägemise järele advokaat ehk soliidne kunstnik: „vaadake saali, vaadake neid mitmevärvilisi rippuvaid räbalaid, vaadake nende higistesse nägudesse, nende närbunud lillede peale, selle haleda lõbustuse järelaimduse peale, selle naeru ja rõõmu püha peale, mis harilikult lõpeb õhtusöögiga erakabinetis, kallistustega räpase sohva peal ja kümnerublase paberiga! Ei, minu härrad! Mitte siin, maskepidul ja isegi mitte teatris tema purjeriidest taeva ja dekoratsioonidega, mitte piltide galleriis, tema eluta kehadega, mis äratavad ainult loomuvastast kirge gümnasistides, ei tule otsida ilu, aga lodouses, sinises taevas, lilledes, naisel. Ja mitte ainult naisterahva meeldivas näolapikeses, aga terves naisterahvas! Naisterahvasjumalannas, Venuses, Frinas! Vot' kus ilu oli, on ja saab olema! Taevas pilvineb, meri tumeneb, lilled närtsivad ja õitseag kaob, aga naisterahvas — ilusam looduse saavutus, jääb alati

hiilgama ja valitsema oma iluga, ka tormi ja pikse ajal, ja ka heledal päiksepaistel. Aga mitte naisterahvas korsetis ja moodsas riides Hersche ja Pakeni juurest, vaid naisterahvas alasti — ülestantsud Kreeka jumalana! Muistsed inimesed, mitte meie väiklased, mõistsid seda. Nende teater oli kesk loodust, vabas õhus, kus dekoratsioonideks olid mitte tolmused kaltsud, vaid elusad puud ja kaljud.

— Ja nende luuletajad ja mõttetargad, kirjutasiid asju, mis elavad aastasadades, kus nemad kiitsid iluduse kuningannat — naisterahvast nii, kuidas iialgi ei suuda kirjeldada ükski meie kirjanik.

Kujurid loosid ja loovad ka nüüd, kujusid, mis kujutavad ilusaid naisi, aga miks siis, ütlege, on niisugune suur vahe vanade ja nüüdsete sünnituste vahel? Miks tihti, käeta ja murenenud, vana kuju loetakse paremaks uuest ilusast, puhtaks poleeritust? Miks? Miks loetakse neid klassilisteks, aga nüüdseid mitte?... — Sellepärast, et vanaaja kunstnik kui raius kuju, ei näinud modellis kättesaadavat naisterahvast, keda iga minut võib osta, nagu vaatavad praegusaja kunstnikud modelli peale, aga nägid ainult tema kaunid joonesi, tema jumaliku ilu... Ja pühi tuli ei jätnud tema hinge ning juhtis teinaisterahad olid täieõiguslised seltskonna liikmed ja isegi kõige uhkemad heategijad naised iialgi ei mõelnud teha põlgavat ilmet vastutulemise juures, nagu nüüd meie daamid, ise mitte kaugeltki süütud; naeravad ja turtsuvad isegi kirikus, kust Jumala silma ees kõik ühesugused on, kui kõrvu nendega seisab „mingisugune naisterahvas.“

„Tõesti, hästi karakteriseerite Teie, Nikita Aleksandrovitsh, meid — nüüdisaja kunstnikka!“ ütles üks isandatest noormees, rahulise lõbusa näoga.

„See ei puutu teisse! Teie maalite vaatepilti, aga mitte naismodellidest“, kõneles jutlustaja edasi: „õigus, selleaegsed geterid ei olnud sugugi meieaegsete sarnased, ega asjata ei ole meieni hoidunud nimed, nagu: Aspaisia, Hrisia, Frina ja teised kuulsamad mõttetervuse, armastuse ja ilu kangelased...“

„Kultuur, vanake, kultuur on kõik muutnud!“ ütles isand halli juustega...

„Jah, Teie räägite — kultuur?... Jah, tõesti kultuur on ehtinud meid frakkidesse ja naisi korsettidesse, tuunikute asemel. Aga kultuur on meid ka hukka saatnud... Ütelge, kas paistis uneski mõnele Kreeka ehk Rooma naistearmastajale kõik need peensused lõbustustes, mis nüüd tihti läbi tehtakse kultuurikandjate ja inimsoo tuleviku aust unistajate poolt... Ja mida kultuurilisemad on inimesed, seda peenem häbemata kõik see on. Ja mis pärast, mu härrad, kui loed vana raamatut, vaatad vanu pilti ja kujusid, siis tahtmata tunned, et saad

hinges puhtamaks, kõrgemaks, ja näed ilu, ehk küll neis „alasti naised“ kujutatud... Aga võrelge meie suuri lõunaid ja pidusid, kus naised end näitavad kõigile peaaegu kuni vööni paljastatud õlgu ja rinde, sundide üleskrüvitud kujutlust ülejäänud järele kujutama, misjuures noorus ja vanadus püüavad võimalikult sügavale vaadata dekoltee taha ja vahetavad häbemataid märkusi. Kus on siin ilu?... Kas ei olnud see kõik puhtam vanal ajal? Nende pidudel elumajades, lillede ja heledate riiete vahel, pidustuse lõpul tihti perenaine-kurtisaan ja ilusamad võõraste hulgast tõusid imestanud võõraste ette alasti ja kellelegi ei ilmunud minutiski liiderlikku mõtet ilusa pildi juures!

Ma räägin teile, minu härrad, ühe juhtumise kohta elust, kus peapõhjuseks õigeks mõistmisel oli ainult kaebealuse ilu.

See oli ammu. Kaua e. Kr. elas ilusam selle aja naiste seast Afini geter — Frina. Üks tema põlatud austaja kaebas tema peale jumala salgamise, ja ilus Frina astus usulise kohtu ette. Tema vabatahtlikuks kaitsjaks oli kuulus ritor Hiperid. Vaatamata selle aja Plevako kõneanni peale, ähardas Frinat hukkamõistmine, ja näidates tema süüütuse peale, ootamatalt kiskus temalt Hiperid riided ja palus kohtunikudel vaadata tema ilu peale. Langesid riided Frina jalge ette ja tõusis silme ette naisterahvas — looduse ilu kroon, hiilgades vaimustatud kohtunikude ees kirjeldamata iluga. Ja ka kõige tõsisemad neist tunnistasid, et nii ilus olevus peab saama austatud jumalikult, kui iluduse jumalanna elav kehastus. Ja ilus Frina mõisteti õigeks. Kuulsus tema ilust aga lagunes nii kaugale, et kord Poseidoni austuse pidustustel suures rahvamurrus ennast paljastas, juuksed lahti laskis ja merde läks, siis muutus pidustus täielikult tema ilu austamiseks, tema tee ilustati lilledega ja tema kuju pandi templis kõrvu kõrgestiaustatud Aphrodite kujuga, mis ka tema järele raiutud oli... Wot, kuidas tundsid ja hindasid vanaaja inimesed naisterahva ilu! Kuid nemad surid ja ühes nendega ka nende ilu ja selle mõistmine... Meile jäi ainult muinaslugu ja külm marmor... Ei sünni enam imet! Ei elusta enam kivi, ei vaata silmad, ei kõigu enam nõtkuvad rinnad, ei värise enam paiduv keha.

Kuid olen veendunud, et iga inimese hinge põhjas lõkendab tuluke tõsise ilu mõistmiseks ja tundmiseks! Kas tõesti ei välguks igaihe südames säde, nähes Paraksitele jumalannat?... Ja kui sünniks ime, ning üks neist külmadest kehast elustuks ja meie ette astuks naisterahvas, kõiges oma pimestavas klassilises paljastuses, ma usun, et mitte ainult meie keskel, siin väikeses ringis, vaid isegi suures rahvamurrus, mis käratseb saalis, leiduks vaevalt kümnekond mehi, kellel tekiksid alatud mõtted, aga mitte rõõm ja austus... Kuidas häbeneksid siis nais-

terahvad oma kaltse ja korsettides moonutatud kehasid, aga mehed sirutaks välja vaimustuses jumalanna poole oma käed, paludes mitte kaduda, et kauem nautida nähtust elukuningannast — loomulikust naisterahvast!"

Isand oli oma kõnest vaimustatud ja rääkis hiilgusega.

Kõik kuulasid suure huviga, kuid kõige rohkem paistis vaimustatud neist sütitavatest kiituslauludest ilule ainuke daam — maske. Kogu tema keha paistis värisevat ja rõõmustavat igast uuest kõneleja sõnast. Käeke, mis ikka tihe mini vahutavat klaasi huultele kandis, värises ikka rohkem ja rohkem. Silmad, mis enne küsivalt vahtisid igale poole, vahtisid säravalt oma ette, nagu näeks pilti, millest võimata ära pöörata, ja tema kõige oma olemisega nagu lendas vastu igale ilusale sõnale, mis kõneleja suust välja tuli.

Ja ka teised kuulajad, nende hulgas ka mina, kuulasime nii põnevalt juttu, et ei pannud tähele, kui tuppa astus veel isand rohelises dominos ja ukse juurde laua taha istus.

Kõneleja lõpteas. Kaks-kolm sekundi vaikus. Kõik istusid öeldud sõnade mõju all, tahtmatalt üle kandes end halli Rõoma hiilgava kunsti ajajärku.

Maske tõusis üles ja sammus nurka, kus seisis marmorkuju.

Esimesena katkestas vaikuse hallipeaga härra.

„Õige, Nikita Aleksandrovitsh! Naisterahvas on — jumalate keel! Ei kummarda imene, ei hakka orjaks sinisele taevale, ei ilusale merevaatele, ei kenale lillekimbule, ei ilusale näitusele teatris, aga naisterahva ilu ees — ilu kuninganna ees kummardab maani ja saab tema orjaks igavesti..."

Järsku nagu halvati teda; ta jäi seisma sõna pealt ja vahtis imestunud pilguga nurka, kuhu läks naisterahvas. Meie kõik vaatasime tahtmata sinna ja tarretusime rõõmust ja vaimustusest. Külm marmor oli ellu tõusnud. Kaunid ümarikud rinnad vabisesid, õrn peenike keha liikus ja paendus vähe taha poole... kenamat vormi, nagu voolitud, jalasääred värisesid kergelt, tundes enese peal nii palju vaimustatud silmi... Kahvatuurosa õrn trikoo paistis päris ihuna ja iga kriips ja jooneke jumalikkudest vormidest paistis selgelt musta siidi tagaseina peal ja ainult maske kattis ärganud jumalanna nägu...

Mõned vaimustuse sekundid ja... jumalanna käed ühinesid rinna peal, ning laialilöödud domino kattis nähtuse ja toolilt astus maha naisterahvas maskis...

Kõik tormasid rõõmuga tema käsa suudlema...

Kuulsin meeldivat rinnahäält:

„Minu härrad! Teie soovisite, et sünniks ime! Soovisite, et marmor ellu ärkaks ja et meie pidu sarnastuks muistsele roomlaste pidule... Kuid nüüd — jumalaga! Andke sõna, et keegi teist ei tule minu järele ja ei püüa teada saada, kes mina olen!“

Ei mäleta, mis keegi rääkis, kuid mina istusin kui nõiutud nähtud pildist.

Mäletan, et mina mitte tõsiselt ei võtnud sütitavat advokaadi kõnet, et vanad kreeklased ja roomlased oma pidustustel, vegetariaanlastena, vahtisid alasti naisi, aga tõesti, sel minutil, kui vaatlesin peaaegu paljast, ilusat naisterahva keha, ei tekkinud minul ühtki alatut mõtet.

Edasi sündis midagi võimatu metsikut... Kui maske kiirete sammudega ukse juurde läks, kargas üksik, dominos, ukse juures istuv isand üles ja, kattes väljakäiku oma kehaga, kiskus temalt riided, metsiku kisaga...

Kerge kude kärises ja naisterahva jalgade ette langes, mustade laintena, tema riiete siid ja pitsid.

Maske kiljatas ehmatanult ja põgenes tagasi, mässides jalgu riidesse peaaegu kukkus, kaitses kätega oodatud löögi eest, ja häbelikult katkes oma alasti ihu.

Hullustuses püüdis isand maha kiskuda viimast katet — maski — naisterahvalt ning rumalad sõimusõnad voolasid aluselt mahaastu-

nud jumalanna peale. Lõhkikäristatud domino lamas põrandal kergete mustade laintena ja nende keskel seisis ainult hirmunud naisterahvas. alandatud, haavatud ja porisse tallatud inimese sõnadega, aga mitte oma ilu ja keha peale uhke jumalanna — maailma valitseja.

„Alatu, madal loom!... Lõbuhimutseja! Sina näitad ennast alati pühadusena, ja siin kõrtsis näitad ennast kõigile! Sa tahtsid, et sind vahiksid „ilu hindajad“, siis mine ka koju alasti, las vahivad sind ka voorimehed, ka nemad mõistavad seda hinnata!“...

Raske on meelde tuletada neid meeletuid sõnu, ja neil ei ole ka tähtsust. Mäletan ainult, et kõik meie tulime järsku mõistusele ja asusime tundmata naisterahva kaitsmisele. Siin sadas isanda peale hiiüideid, ähvardusi ja vist ka vähemad mõjuvamad sammud.

Tekkis kerge üldine segadus, mille järelduel kellegil kaitsjatest purustati nina peal prillid ja sõjarikkalt isandalt lendas maske ning tubli pool dominot.

Uksest vahtisid ehmatanud teenrid ja masked..

Sõnaga, skandaal oli sündinud kõigi sellekohase kunsti nõuete järele: protokollid, aadresside üleskirjutamise ja teiste asjakohaste toimingutega. (Järgneb.)

Igavene pettepill.

M. Artsõbashev.

I.

Inimsugu petab ennast vahetpidamata, arva-tes, et tema mõtlejad suudavad mõista elu voolu ja kunsnikud ning luuletajad seda kujutada. Inimese mõistus ei suuda, koguni, mahutada, mõttekujutus ei jõua kujutada, sõna ei või ütelda seda hirmsat ja naljakat, vihastavat ja halatsetavat, kaunist ja äratõukavat, uhket ja haledat, mis nimetatakse eluks.

Ajalugu, käsitades ajajärke, rahvaid, riike ja klasse, kujutab elu ainult ligikaudsete shemaatiliste joontega, mis ei anna tõsiselt ettekujutust selle nähtuse sisemistest peensustest, koosnevast lõpmata sündmuste, tunnete, ideede ja püüete mitmekesisusest arvuta elusates olevustes, kes vahetpidamata olemise eest võitlevad igas ilma nurgakeses, kogu inimsoo elu vältel.

Tõsine ajamõõt ei ole mitte aastasajad, vaid silmapilgud, ja klassid ja rahvad seisavad koos miljonitest üksikutest inimestest, oma isiklikku elu elavatest, oma moodi tundvatest ja mõtlejatest.

Aga just nende pisitillukestes olemistes, nende kaduvates rõmudes ja kurvastustes on

tõsine inimelu mõtte, vaatamata, missugustele tagajärgedele ei tule inimsugu üldises liikumises, missugused ülesanded ei sea neile loodus.

Elu ei seisa mitte rahvaste kokkupõrkamises, klassivõitluses, uskude ja ilmavaadete loomises. Tema seisab selle kõige järeldustes: mõtetes, tunnetes ja inimeste tegudes.

Iga sündmus on suurema ehk vähema arvu inimeste püüete ja üleelamiste lõputulemus; tema suurust võib mõõta ainult üleelamiste suurussega.

Muinaslugu maailma uputusest ei ole mitte sellepärast kohutav, et uputus ähvardas kogu inimsugu hävitamisega, aga sellepärast, et tema sogastes vetes uppusid miljonid elusaid olevusi, meelt heites võitlevaid elu eest.

Kui mitte igale üksikule ei oleks paistnud hädahot, inimsoo hukkamise mõte ei oleks kedagi kohutanud. Tühi maa oleks astunud eluta planeetide arvu, nagu neid loodusruumis arvuta leidub, ja kahetseda ei oleks selle üle kellegil tarvis olnud.

Rahvaste rändamine ei olnud hirmus mitte sellepärast, et see rahvaste rändamine oli, vaid sellepärast, et see oli miljonite elusate inimeste rändamine, nagu rohutirtsud, veres, mustuses, hädades, haigustes, tulekahjude, tapmiste ja röövimiste sees, maad mööda. Ühtesid ajas auahnus, teisi valitsus, kolmandaid nälg, neljandaid isiklikud sidemed, viiendaid saagi- ja vägivaldaimu, aga iga üksik neist läks oma isiklike huvidega, oma röömude ja muredega, teadmata üldistest mõtudest ning järeldustest liikumises, milles kaasa tegutses. Palju hukkus ammu varem, kui lõppes tee, ning liikumine ei seisatanud mitte siis, kui see tarvilik inimsoole, aga alles siis, kui kõik üksikud terakesed põhja langesid.

Suure Prantsuse revolutsiooni haledus ei ole selles, et kaotati kuningriigi kord, aga selles, et oli veriseks põhjuseks võitluses, omahuvides, auahnuses, soovides, ideedes, hädades, vihas, armastuses, kadeduses, julguses, argtuses, kannatustes ja surmas.

Napoleoni Venemaa sõjakäigu koledus ei olnud selles, et sellega lõppes Prantsuse sõjalik mõju Euroopa elu peale, aga selles, et sajad tuhanded elusad inimesed said tapetud võitlustes, külmasid lumehangedes, jäid varjuta, kaotasid oma sugulased, elasid üle kõik hirmu ja häda piinad, mis üldse võimalikud inimesele. Kõik traagilikkus selles ajalehe leheküljes seisab viimase Prantsuse sõduri surm, kes külmas tee peal, ja murtud auahne Napoleoni piinade vahel.

Suur Euroopa sõda ei ole sellepärast hirmus, et hukkus Saksa suurriik ja Inglise kapitaal võitis, ning Euroopa kaart muutus, aga sellepärast, et mitme aasta jooksul miljonid hullustatud vihasid ja hirmust inimesed tapsid ja vigastasid üksteist, hävitades terved riigid, jättes inimesi vaestekslasteks ja santima.

Ja ka missugustele tagajärgedele ei jõua sotsiaalne ilmarevolutsioon, tema õnnetus ei ole mitte selles, et üks ehk teine klass langes, vaid selles, et hulk elusaid kannatajaid inimesi saab kistud surmavõitlusesse, määratud kannatustele ja hukkamisele.

Tema võidu korral ei ole tähtis mitte idee võit, aga miljonite elusate olevuste saatuse kergendus. Ja kui ka tulevaste sugupõlvade jaoks selle revolutsiooni kasud oleks äraarvamata, ei vähendaks see sugugi nende surma ja kannatusi, kes võitluses langeb.

Kui kujutleme niisuguse seisukorra, et inimsugu ähvardab täielik hävitus, kõik usud surid välja, kunst ja teadus hävinesid, tsivilisatsioon hukkus, seltskonnaelu võttis kõige vastikuma ilme, elu muutus hirmsaks ja mõttetuks, aga sellega ühes, mingisugustel sisemistel põhjustel, kõik inimesed tunnevad end rahulikkudena ja õnnelikkudena, siis on selge, et midagi paremat soovida ei või!

Kui oletame, et seltskonna olukord ja tsivilisatsiooni seisukord meile tundmata, aga teada ainult, et paljude õnnelikkude inimeste hulgas veel on ka õnnetuid, siis on meil õigus järeldada, et mitte kõik ei ole korras, et sellega ei või rahule jääda, et tarvis püüda millegi muu poole.

Kui lõpuks kujutleme, et kunst ja teadus õitsevad, igalpool valitseb õige usk, kultuur jõudis kõrgema arenemisjärguni, seltskondlik kord õige ja tark, aga siiski inimesed õnnetud ja kannatavad.

Kas ei leia meie siis, et väärtuseta on kõik see kultuur ja usk, teadus ja kunst, seltskonna olukord ja kogu see toredus.

Arusaadav, et inimsugu võib olla õnnelik ehk õnnetu mitte sellest, kuivõrd ta lähinenud sellele ehk teisele ühiskondlasele ehk kultuurilisele ideaalile, vaid sellest, kui palju õnnelikka ja õnnetuid inimesi tema keskel.

Arusaadav ka, et kõik, mis maa peal sünnib — olgu see poliitiline pööre, usuline liikumine, teadusline leidus ehk looduse nähtus — ei omanda väärtust iseenesest, vaid hinnatakse tema mõju seisukohalt, suurema ehk vähema hulga üksikute elusate inimeste peale.

Ja selle mõju iseloom peegeldub isemoodi igas üksikus isikus. Nagu päikese paiste, andes rõõmu külmanule, sünnitab kirjeldamata piina kõrbes jänust nõrkevale, nii ka iga muutus, inimese elu hinnatakse oma moodi üksikust inimesest.

Sest ainult inimene on asjade mõõt, ja inimesed oleks pidanud ammuugi aru saama, et neil on õigus hinnata kõike ainult puhtinimlikult seisukohalt.

I.

Sest ajast, kui inimesed hakkasid arusaamisega vaatama oma olemise peale, on möödunud aastatuhanded ja surm on pühkinud ilmast palju inimpõlvesid.

Selle aja jooksul muutus vahetpidamata inimeste elu. Muutusid seltskondlised vahekorrad, tekkisid ja hävinesid usud, kadusid riigid ja rahvad, avanesid uued teed looduse saladustesse — aga muutumata on püsinud ainult kurb tunne oma elu puudulikkusest.

Muidugi ei ole kõik inimesed kõlblikud üldistele ja laialdastele arutamistele. Suurem osa neist on nii koormatud tänapäeva hoolitsemisest, et ei anna endale aru oma udusest rahulolematuse tundest. Elu voolus ei ole aega ega jõudu seisatada ja järele mõtelda oma püüete lõpulikku sihti.

Võib olla, on see parem, — kes teab, missugusesse hukatusse satuks inimsugu, kui kõik inimesed oskaks otse vaadata tegeliku peale ja öieti hinnata oma piinarikka tegevuse tagajärgi? Kas ei viiks see meid mitte röömuta hädani, täieliku elumõnuseste mittehindamiseni ja eluhimu surmapunktini.

Ainult rumaluse, kergemeelsuse ja arusaa-
matuse katte all võib inimsugu elada ja mõnut-
seda elust.

„Paljus tarkuses ka palju kurvastust“, ütles
Eklesiast: „ja kes kasvatab teadust, see kasva-
tab kurvastust.“

Ehk küll suuremale osale inimestele on vöö-
rad „maailma mure“ ja „igaviku küsimus“, aga
rahulolematuse oma eluga on tuttav kõigile
erandita ja lootus paremasse tulevikku ilmub
inimelu püsivama joonena.

Hällist hauani elab inimene lootuses, et min-
gisugusest ajast tema elu muutub paremaks.

Et sellele tumedale lootusele anda mingisu-
gust põhja, kui laps, petab inimene ennast, mää-
rates tähtpäevi, mis ajast nagu algaks uus, õige,
õnnelik elu.

Laps unistab sellest, kuna ta üles kasvab;
noormees püüab iseseisvust; täiskasvanu kõrge-
mat astet seltskonnas; vanamees unistab puh-
kusest; neiu meheleminekust; naine laste tule-
vikust; vaene oma seisukorra parandamisest;
kunstnik uuest loomingust; õpetlane oma katse
lõpetamisest; seltskonnategelane poliitilisest
pöördest; usklik surmatagusest paradisist...
Ei ole silmapilku ega seisukorda, mis inimeste
olevikku rahuldaks ega ei sunniks paremast tu-
levikust unistama.

See unistuse tarve on nii tugev ja alaline, et
kui praegusel silmapilgul elus midagi elulist ei
paista tulevat, mis inimese seisukorda põhjali-
kult muudaks, siis inimene unistab niisugusest
mõtteta asjast, mille üle teinekord ise naerab.

Ajuti paistab temale tõenäoliselt, et oodatud
vaheldust toob temale teise linna kolimine, uus
aastaaeg, uus sisseseade ja isegi uued riided!

Võib kindlasti ütelda, et iga inimene, kes
just ei oota homseks möödaminemata ja kindlat
õnnetust, iga õhtul heidab magama uduse loo-
tusega sellele, et just millegi pärast homsest
päevast hakkab elama paremini, viljakamalt,
õnnelikumini.

Ilma selle päästja lootuseta paistab olevik
vastikuna ja tulevik tumedana kui öö, ning ela-
mine võimata.

Võib kinnitada, et kui saaks inimestele selgi-
tada, et loota ei ole millegi peale, siis paljud
neist lõpetaks enesetapmisega — ja ülejäänud
satuksid sügavasse, surma sarnasesse hingetüh-
jusesse.

Ja tõesti paistab, nagu ei ole sugugi raske
seda selgitada: peale selle, et iga inimese elu,
vaatamata tema elusaavutuste peale, mööda-
pääsematalt lõpeb piinarikka, hirmsa surmaga,
iga inimene isiklikult võib veenduda, et iga uus
saavutus, mis paistis tõsise pöördena parema
tuleviku poole, ajajooksul muutmatult toob teda
väljamindud seisukorda: rahulolematusesse ole-
vikust ja unistusse tulevikust.

Arusaamata kerguse ja kiirusega harjub
inimene iga seisukorraga, loobub seda hinda-
mast, mida pidas ja püüdis nii kirglikult, muu-
tub uuesti igavaks, igapäevaseks ja uuesti piina-
rikkalt unistab tulevikust.

See on täiesti mõttetu, aga õnneks ehk õnne-
tuseks, ka kõige tugevam loogika ja selgelt-
nägemine on võimetud selle ees, mis inimhinge
põhja pandud, mis juba elumõtte põhjast välja
tuleb. Ja sellepärast, vaatamata paljude inim-
põlvede suure kogemuse peale, vaatamata terve
mõistuse peale, vahetuse tung on hävinemata
inimsoos, ja lootus, paremasse tulevikku, elab
inimhinges igavesti, toites temas kurbtuse tun-
net ja piinarikast otsimise vaimu.

Kogu inimsoo tegevus, kõik tema loomingu
ilmutused, on alalõpmata seotud selle mõttega.

Tema on jõuallikas, tema on edenemise te-
gur, temale on pühendatud paremate inimvaimu-
mude tööd, temaga on nad seotud kätest ja ja-
lust, ja kui need paremad inimvaimud vahest
tõusevad üle isiklikkuse, siis ainult seks, et üle
viia seda mõtet ruumi, tulevatesse aegadesse,
kaugetes inimpõlvedesse.

„Kui mitte meie, siss meie laste parema tu-
leviku eest!“

See on lipukiri, mille nimel on valatud vere
ja pisarate jõed, ja ei ole teist sarnast, mis suu-
daks nii rõõmustavalt vaimustada inimeste sü-
dameid.

(Järgneb.)

Teoreetiline ja elu moraal.

Albert Faulier.

Praegusaja isikueraldajad õpetused on tun-
ginud igale poole, isegi kodaniku ja kaelakohtu
õigustesse. Juristid soovivad, määrata karis-
tusi, mitte kõigile ühesuguseid, vaid igale kur-
jategijale eraldi. Niimoodi saame puhtsikkuse
kohtuseaduse, iga kuriteo jaoks. See õpetus,
mida nimetati „karistuste individualiseerimi-
seks“, viib meid õpetusse vabast moraalist. Eel-

mise õpetuse järele oleks nii palju seaduskogu-
sid, kui palju inimesi. Igaüks seab ise omale
oma seadused, kui mitte sootumaks neid ei eita.
Tegelikult ei oleks mingisuguseid seadusi. Nii-
sugune on õpetuse alus, mis jutlustab isiku-
vabadust.

Selle õpetuse pooldajaks loevad endid Dide-
rot, Klots, isegi Boezia. Nemad põhjendavad

Massolei „rippumatu moraali“ peal, mõistes selle all absoluutset vabadust, mis aga vana õpetuse mõistega kokku ei käi.

Nemad tähendavad Godvini, Max Schtirneri, Fourieri, Proudhoni, Tolstoi, Ibseni, Bakunini, Krapotkini ja teiste peale. Fourier arvab, et kõik praeguse seltskonna pahed tulevad inimeste soovide rõhumisest, ja tuleviku heakäik tuleb nende soovide vabast arenemisest ja üldse absoluutsest vabadusest.

Siitsaadik, inimene vägistab oma loomu seaduse nimel, mis tema ise omale teinud ja kohuseks nimetanud. „Kohustus tuleb inimesest. Laske inimese omadustel areneda vabalt, ja teie näete, kuidas nad vähehaaval tasakaalu tulevad. Igaühe isiklikkus, kui temale antud vabadus, ühineb ühiskonnaga.“ „Jälgida oma soovidele — on tõsine tarkus, sest et ihad on kõige õigem kompas.“ Proudhon näeb ideaali — täielikus poliitilise surve puudumises, mille asemele tema seab vahetuse ja leppimise seadused: niisugune anarhia, niisugune valitsuse puudumine on, tema mõttes, parem valitsusvõim.

Anarhism võtab oma alguse keskaja gildedest, ühisustest ja vennastekogudustest, sõnaga — väikestest seltsikestest, ühise tööga. Sotsialism aga on suure organiseeritud vabrikutöö sünnitus, mis valitsetakse niisama valjude seadustega, kui riike. Vaba moraali pooldajad ja anarhistid arvavad, et kõik seadused on juba sellepolest halvad, et nad seadused, s. t. ühine tahtmine, on, mis oma ikke paneb isiku soovidele.

Valitsus, missuguses vormis tema end ka ei ilmutaks, avaldab ennast rõhumises. Kõige selle varemotel, mis asutatud ettekirjutuste ja surve peale, — moraali, usu, riigi, ühiskonna varemotel, peab valitsema ainult üks seadus: „tee nii, kuidas soovid“, ilma püha Augustini parandusteta: „Armasta ja siis toimetä nii, kuidas soovid.“

Ely Reklou kordas anarhistidele: „arendage rahvast.“ On teada, kuidas õnnetu Ferrer, „praeguse aja kooli“ austaja Hispaanias, kasutas tegelikult õpetaja soovitus. Tema õpetuse eesmärgiks, nagu igal anarhistilisel õpetusel, oli hävitada „usklikku, isamaalikku, poliitilist, juriidilist ja sõjalist valet.“ See tähendab, et anarhisti silmis on vale kõik, mis seob isikut, Usk — on vale, sest tema soovib maha suruda inimest seadusega ülevalt. Isamaa on vale, sest tema läbi on inimene juba sündides seotud kaaskodanikkudega keele, ajaloo, asutuste, püüete ja töö sidemetega. Riik — vale, sest ta annab endale isamaa nime ja väljendab „kõikide tahtmist“, mis isikuvabadust piirab. Õigus ja seadus — vale, sest piiravad inimese isiku võimu. Lõpuks on vale ka iseäranis, seltskonna jõud, sest tema annab võimalust ühinenud seltskonnal valitseda üksiku isiku üle.

Vaba moraali õpetuse alus, sel kujul, kuidas temast aru saab tema peateoreetiker Krapotkin, seisab selles, et ainukene inimese tõukav jõud on „püüd lõbustustele“. Kaks inimest, kellest „üks võtab lapselt viimase leivatüki“ aga „teine jagab viimast leivatükki näljastega“, tegutsevad mõlemad nii oma lõbu pärast, et looduse nõudeid täita. On aga ka teine looduse nõue — põlata mõnda asja: „mina allun looduse sunnile, kui tunnen vastikust paha haisuga kasvule, kiskjale elajale ja kurjale inimesele.“ Nii siis, need ehk teised toimingud ei ole meile ükskõiksed. Heaks teoks loeme seda, mis on kasulik raassi alalhoidmiseks, halvaks — seda, mis kahjulik. Kasulik on raassile, kui teeme nii, kuidas soovime, et meile tehtaks sarnastes tingimustes. See oleks „solidaarsuse“ põhimõte. Pühkides minema seadust, usku ja valitsust, võidab inimene tagasi seda, mis lubanud omalt võtta. Mingisuguseid muid sidemeid kui need, mis tekivad ise, vabalt. Solidaarsus ilma vägivallata ja vastastikkune abi vabal kokkuleppel tekivad igal pool, olemasolu võitluse asemele. Harmonii, mis tuleb inimeste tahtmiste vabadusest, ilma juriidiliste ja seltskondliste asutuste mõjuta — see on anarhistilise vabaduse ideaal. Lõpmata seltskonna osade liikumine, mis oma kuju, kui pilved, muudavad, vaimustatud organismid, kes üksteist ei vägistata, tegutsevad kui arusaajad olevused. Midagi uue riigi taolist, kus enesearmastus teeb imet — see on vaba moraali pooldajate unistus. Hävitame seadused, ja inimene ei ole inimesele enam hunt, aga rahulik sõber uues maapealses paradiisis.

Mingisuguse lapseliku optimismiga õhkub nende äärmiste pessimistide jutlustustest, kes peale paha midagi ei näe inimlikkudes asutustes ja midagi peale hea inimlikkudes tahtmistes, just nagu asutused ise ei oleks tekkinud kooskõlas inimeste tahtmisega. Nemad arvavad, ühes Rousseaugaga, et inimene, loodusest, on heatahtlik ja soovib vendlust. Kõik meie hädad tulevad, nende arvamise järele, seltskondlisest survest. Hävitage see, ja inimeste vahel tekib iseenesest leplikkus. „Ärge kartke inimeste ihasid“, räägib Krapotkin: „vabas seltskonnas ei ole nad hädaohlikud. Näituseks, andke lastele täielik vabadus, ja siis nende riid ja vaielused, nende arusaamatus, laiskus, teadmatumus, — need kõik on hädaohuta asjad. Kuid, seni ei ole vaba kasvatus katsed häid tagajärgi annud. Selle peale võib ütelda: see on õige laste juures, et absoluutne vabadus on kahjulik, aga jutt on täiskasvanud inimestest. Kuid kas teie mõtlete, et inimesesse ei jää last, ja pealegi — „metsikut“? Teie arvate, et küllalt on hävitada seadused ja kuulutada vabadust, et üles seada tarkuse riiki? Bakunin lepib Ogust Kant'iga, et iga inimese arenemine algab loomalikust iseloomust ja lõpeb selle eitamisega.

„Algpunkt — loomalik, lõpupunkt — inimlik iseloom“, on väga tabav iseloomustus, kuid ühtlasi hävitab see kogu süsteemi. Et inimesse jääb alati osa loomalikku, siis tuleb temal võidelda enesega ja piirata seda. Kuid see ei ole alati võimalik. Ja kui üks inimene tungib teise olemasolu kallale, siis on seltskonna vahelesegamine tarvilik, et taltsutada temas looma.

Igalpool — kuni vaba moraali jutlustaja organismini — meie ees sammub pealesundimine, kui tarvilik nähtus, aju sund kõhu üle, ja kõhu sund aju üle, — sund, mida üks inimiha teise üle teeb, enesearmastus laiskuse üle, argtus soovi üle, mõistus ihade üle, tahtmine soovide üle. Ja teie tahate hävitada igasugust välist survet, sel ajal, kui teie sees tegutsemas terve sündmuste süsteem, ilma milleta teie ei saaks elada.

Vaba moraali pooldajad on samal ajal ka ühtluse pooldajad. Nemat arvavad, et inimesele vaba arenemise andmine omandab otsekohese järeldusena täieliku tasakaalu, ja et poliitiliste ja seltskondliste vahede kaotamisega tuleb ilmsiks loomulik inimeste ühtlus. Muidugi on tegelikkude vahekorrad kaotamine seaduslik, kuid unustatakse, et tema on tekkinud, peaasjalikult, isesuguste inimeste omadustest ja tingimuste mitmekesidustest. Üks, näituseks, on intelligentsem teisest ehk tugevama tervisega, suurema tahtejõuga. Peab ette nägema ka õnnelikud juhused ja kasulikud elamistingimused. See sündis viljarikkal maal, teine kehval. Seal on mingisugune kasulik aine — teisel ei ole. Otsustada, et vahekorrad tekiavad seadustega, mis just inimeste õiguste ühtlust nõuavad, oleks Spinoza sõnadega üteldes: „lahtiste silmadega und näha.“

Anarhistid, ühes sotsialistidega, võtavad kõva arvustuse alla meie seaduste, õiguste, valitsuste ja poliitika tekkimise. Neil ei ole raske tõendada, et selle tekkimise aluses, liig tihti, asub tugevama õigus, sõjavõit, enamsoodustus ja eksploateerimine, vägivaldses ehk seaduslikus vormis. Aga nemad unustavad kahte sotsiaalset tõde: esiteks, et tugevate võit, mis punase niidina ajaloo läbi läheb, on teinud ka head võidetutele, kaitsedes neid vaenlaste eest; teiseks, et põhjus, mis selle ehk teise asja tekkimise esile kutsub, suuremalt jaolt ei lange kokku tema lõpuliku kasutusviisiga.

Nii, kui elusates organismides elundid ei täida tihti enam seda ülesannet, mis nendele määratud; rakukesed, mis enne omaette ainult elasid, hakkasid hiljem hoopis teises sihis töötama.

Kui organismis võidab anarhia, siis on järeldus ainuke — surm.

Muuseas, anarhism võtab idee surmast ehk hävinemisest, kui järgneva elu ja seltskonna uuenduse peatingimise. „Iga jutt tulevikust on

kahjulik“, ütleb Bakunin: „sest et ta segab hävitamise tööd ja peatab revolutsiooni liikumist. Anarhistid arvavad, et on küllalt kõik maha kiskuda, et tõuseks uhke ehitus ühtluse ja vendluse alusel. Nemat pimesi usuvad looduse loomingsusse. Aga kuidas siis sel juhusel mõsta, et inimsugu nii palju aastasadad juba kannatab, ja loodus ei ole seni appi astunud?“

Teine vaba moraali pooldajate ettekääne on seltskondlise korra mitteõiglus. Iga inimene — ütleb Tolstoi — juba sellega, et võtab osa ja seisab seltskondlisel kohal, tahtmata teeb paha: tema on seltskonna solidaarsuse ohver. See tõde on äärmiselt suurendatud. Õige, et paha, mis tehtud ühtedest, sunnib ka teisi halba tegema, vaatamata oma tahtmise peale. Meie oleme seotud üksteisega hea- ja kuritegudes. Meie esimene patt ei seisa mitte ainult selles, et meie sünnine inimeste keskel, kes niisama mittetäielikud, kui ise, kellega peame võitlust. Sellest tuleb välja see „sõja õigus“, mis on pandud peidetult ka maa põue! Aga see on asja üks külg. Solidaarsus kurjas tasutakse, pealegi ohtrasti, solidaarsusega heas. Tolstoi, meie aja prohvet, kordab meile vahetpidamata suuri sõnu: „Teie pääsemine on teie sees.“ Ütelge ära vägistamisest, karistuste tarvitamisest, ärge seiske vastu kurjale. Sentimentaalse anarhia luuletaja, suur moralist, kes inimese kannatuse usku jutlustas, ei küsinud endalt, kas on küllalt, hävitada seltskondlised seadused, kui segavad, et teha inimesi ideaalseteks? Uhe suletõmbega hävitas tema aastasadade inimsöö kogemused. Pikkamööda fakte kogudes, aastasadade jooksul, kas ei ole see kogemus seadnud, ehk küll kauge täiusest, sisemise moraali väliste tingimiste süsteemi? Tolstoi arutab, nagu oleks inimesed inglid, kellel vaja ainult lähineda, et ühineda vastastikusel armastuses.

Ei meie pääsemine ei ole mitte ainult meis enestes, vaid ka meis kõigis.

Süsteem, mille jõul isik koondab kõik eneses, võib paista, esialgselt, tõkse rippumatuse ja vabaduse juurde toojana. Õnnetuseks, aga, kui inimene ütleb lahti seltskondlistest sidemetest, tema satub inimeste mõju alla, kes temast tugevamad. Kahtlane, et siin on võitu. Oletage, et oleks võimalik anda kõigile anarhistidele täielikku vabadust, mis kaotab riigi, kohtu ja seaduse mõju. Mõne päeva järele „sõda: kõik kõigi vastu“, nemad, loodetavasti, pettuvad oma õpetuses, ja need, kes jäävad elusse, vabatahtlikult tulevad tagasi „sotsialistliku orjuse“ süsteemile. Absoluutse vabaduse kaitsjad ütleavad selle peale: meie hävitame igasuguse valitsuse, kuid sugugi ei kaota seltskondlist organisatsiooni. Olgu nii. Aga kuidas saab olla mingisugune organisatsioon, mingisugune ühisus ilma põhikirja ja valitsuseta, kas või kõikide valitsus ühe vastu, kes ei taha täita tema

poolt antud lubadust. Isegi biisonide karjal on vanem ja vahid seatud. Kas mesilaste pere ei kuulu käsku? Sotsialist ei seo ühiskonna valitsusega midagi müstilist: tema jaoks on ta algus, mis kujutab ühiskonna õigust, — panna siset ühe ehk mõne isiku omavoli, enesearmastuse ja lõhkumise katsete peale. Nimetage valitsust mitte valitsuseks, vaid kuidagi teisiti, see on ükskõik: seadus jääb ikka seaduseks, s. t. kõikide õigus peab olema igapäev seaduseks.

„Valitsus“, vastavad anarhistid, „juba sellepärast, et ta valitsus, on alati despootiline.“ Sel puhul tuletatakse meelde üleskutset: „ühe vastu.“ Kuid meie ajal ei ole valitsus üks, aga on „kõik“. Ja tema vastu astumine ei ole mitte kõik ühe vastu, vaid see, et üks tõuseb kõigi vastu. Veel rohkem: üks tõuseb ka iseenese vastu, kui isiku vastu, kes vastu võtnud organisatsiooni, mis lubadusi täidab.

Absoluutse vabaduse pooldajad, nii kui ka sotsialistid, vaatavad väga põlgavalt üldiste valimiste ja selle süsteemi peale. „Valimissedel tööliste jaoks ei ole muud kui lõks lollidele“, ütleb Jan-Graw: „Valimistel kaasategijana, mass kinnitab oma nõusolekut poliitiliseks rõhumiseks ja majanduslikeks kurnamiseks, nendest, kes omis kätes hoiavad valitsust ja rikkust.“ Vabastamine ei tule mitte oskusest peremehi valida, vaid oskusest ilma nendeta valmis saada.“ Ilus lause! Kuid tekib küsimine: kuidas organiseerib end anarhistlik seltskond, kui hääletamine on kaotatud ja kas ei vii see just tugevate, s. o. „peremeeste“ võidule. Ühtluse anarhism kannatab sisemise vastolu all. Ühtlus ja vabadus, millest tema välja tuleb, ühes õigluse ja vendlusega, juba iseenesest on isiku jaoks seadus, mille täitmist püütakse kätte saada, alguses selgitamise ja äranäitamise, ja viimaks, kui isik ei kuula, sundimisega, kõikide nimel. Nii oleks, seadus — ainuke abinõu tugevama surve ärahoidmiseks.

Sisemine anarhismi vastolu näitab ennast kõige selgemini elus, viies üle puht kommunistile, millega lõpetavad kõik tema pooldajad, algades Krapotkinist ja lõpetades Ferreriga. Seadused on kaotatud, administratsiooni ei ole. Järjekult, saavad kõik toitu ühisest hulgast. Aga teda ei ole kunagi nii rikkalikult, et kõik võiksid võtta nii palju kui soovivad. Tähendab, on tarvis jälle seadust. Ajalugu näitab, et kõik ühisused, isegi kõige usulisematel ja armastuslistel alustel, hoiavad end alal ainult tugeva võimu ja valju distsipliini mõjul. Niimoodi, seadus valitseb ja vaba ühisus on lõpulikult — enesesalgamine.

Anarhistid, niisama kui sotsialistid, unistavad ilmakorrast, mis rajatud koguni uutele alustele, mitte sarnastele praegusele eraomanduse valitsusele. Äärmised individualistid, nemad jõuavad, nagu ka sotsialistid, ühiskonna

organisatsiooni idee juurde, ühes ühiskondlise kasvatus ja humanitaar usuga. Tegelikult elus võtab anarhism ikka selle ehk teise sotsialismi vormi. Teisest küljest, ka sotsialistid kasutavad mõnikord anarhismi ideaale, võttes, et inimesed, kui vabad ja ühtlased, peavad ühinema oma valiku järele. Sellepärast ka mitte asjata ei sega mõni sotsialista anarhistidega.

Meie aja mõteteadlastest, Prantsusmaal — Guisot ja Saksamaal Nietzsche esimesed tegid katse kaks vaatepunkti kõrvu seada: isikliku ja ühiskondlise. Neid teadlasi tihti seati kõrvu. Õige, Guisot'e niisama kui Nitschel oli põlgus piinajatele, aga tema mõistis koguni teisiti, oma isiku austamist, viies viimast üle ligemise ja rahva austamisele. Tõsine elujõud, tema vaate järele, seisib kohuses, teises elu tõstmises. Nende õpetused puutuvad kokku seal, kus tege mist on elu arendamisega eneses ja välimises ainelises ilmas, aga peale selle hakkab vahe, mis seisab selles, et Nietzsche seadab ühte kaks asja, mida Guisot eraldab: materjaalsed asjad ja inimesed.

Esimeste suhtes Guisot ühineb Nitschega, et meie püüame omandada nende üle valitsust ja omandada neid inimelu tarviduseks. Teiste, s. o. omasuguste olevuste kohta, Guisot ütleb, et meie esimene püüe on instinktiivne ja isiklik ja seisab selles, et seada oma valitsuse alla, kohendada oma püüetele. Kuid tema mõttes on see ainult esimesel „egoismi“ silmapilgul. Pea moraali iseloom, nagu teda mõistab Guisot, seisab selles, et mitte valitseda teiste omasuguste üle, vaid: ühisel töös, ühinemises teistega ja lõpuks üleüldises armastuses. Kõige tegevusrikkam elu oleks ühtlasi ka kõige suuremeelsem elu. Oma „Jutus moraalist“ Guisot, nagu aimates Nietzsche ilmumist, selgitab, et surve ja võitlus toovad enda järele elava jõu kaotust ja valitsuse vähenemist. Tüürit, kes arvab ennast tugeva olevat, on, tegelikult, nõrk, kui võtta arvesse tema sisemist vastolu ja välimist vastupanekut, igast küljest. Guisot mõistis hukka seda vaimustushaigust, mis Nietzsche tundis Bonnaparte ja temasuguste vastu. Nii siis, kui ka esimesel pilgul Guisot moraal paistab isikliku ja vabana, siis lõpulikult ilmub ta siiski humanitaarsena.

Aga ka Nietzsche ei jäänud lõpuni oma esialgse, egoistliku, valitsuse vaatepunkti. Sellele üleminekule Nitschel vastab „elu ja valitsuse üle kasvamine“, mis vajab millegiks ennast ära kasutada ja, kõige tähtsamatel juhtudel, ohverdada. „Headuse ja armuandmise tunded ei ole hinnatavad mitte sellepärast, et toovad kasu, aga sellepärast, et see on elu täiuse tundmine.“ Põhimõtteliselt on see sama, mis räägib Guisot. Nietzsche algab sellest, et laidab heategu ja lõpetab tema kaitsmisega, ehk küll nimetab teda teiste nimedega. Välja pannes oma uhket

„mina“ „inimkarja“ vastu ja kõigi elavate vastu selles karjas, missugusena ilmub ühiskond; tema ilmub inimsoo ja üliinimsoo kirglikeks apostlikeks. Tema tahab, et elu iga sammu peal endast üle tõuseks, et kogu inimsugu, endast kõrgemale tõuseks, et ta ilmuks mingisuguse kõrgema ilmutusena kui inimkond.

Tema üliinimine ilmub, nii viisi, mitte isikuna, kuidas mõistavad palju tema seletajad, vaid suuremana: see on üliinimsugu, mis peab sündima inimsoost.

Ka Messia, kellest räägib Zarathustra, ei ole kõrgem inimene, vaid kõrgem inimsugu. S. t. et Zarathustra, jutustades vabast moraalist, lõpetab sellega, et saab üliinimlikuks.

Guisot ja Nitsche suur teene seisab selles, et nemad valgustasid täies ulatuses uute väärtuste loomingu idee, teiste sõnadega, uue moraalideet. Eelmistel aegadel oli arvamine, et ühiskondlikud ideed, seadused ja väärtused, ilmutavad enestes midagi lõpulikku ja liikumatut. See oli loomulik ja loogiline, sest et moraal peale vaadati kui hangunud seaduseandja tahtmise, ehk kui igaveste taevaseaduste peale.

Individualiseerides arusaamist moraalist, meie ajajärk tegi temast isiku südametunnistuse küsimuse, mis kõik hinge peensused omas mahutab; leitakse uued väärtused, nagu: heategu, armuandi, kaastundmust, andeksandmist. Harilikud iseloomud, kui nad ei loo inimsoole uusi väärtusi, siis kasutavad oma elus juba olevaid. Ja andes neile väärtustele need ehk teised vormid, nemad muudavad neid igauks oma-moodi, s. t. individualiseerivad.

Kui hakkame moraalide süsteemide õppima ja näeme, kui palju neid on, siis paistab, et meie sattusime mõistuse anarhia piirkonda. Kuid süvenedes neisse, leiame kõigis õpetustes nägemata ühtlust.

Maksab, näituseks, arendada ligemalt sarnased vastupidised mõisted, kui isikud ja ühised, et veenduda nende lõputulemuse sarnaduses. Mida rohkem inimeses isiklikku, sünnitatud mõistusega, tunnetega, tahtmisega, seda rohkem on tema kalduv anduma teistele ja te gutsema mitte isiklistest soovidest. Teisest küljest, mida rohkem ühisus seda nime ära teenib, oma ühiste sidemete suhtes, seda rohkem individuaalset nõuab tema oma liigetelt.

Sotsioloogia näitab meile, et ühisus on ainuke mõiste, kus isik võib inimlikult areneda. väljaspool ühiskonda, oleks see võimatu, vaatamata tahtmise ja jõu peale isikus. Need on meie aja solidaarsuse põhimõtted. Iga inimene, mõeldes enese peale, samal ajal mõtleb ka paratamatalt teiste omasuguste peale, kellega ühes elab. Sellepärast mitte ainult ühiskondlik, vaid ka üleilmlik vaatepunkt ei ole võimalik ilma isiku vaatepunktita.

Kandes eneses isikut, kui üksust, ühiskond kannab eneses samal ajal ka kogu inimkonda, kui lõpulikku eesmärki. Kui õigus ja headus, nagu arvavad sotsioloogid, ainult oleks ühiskondlikud heated, ehk, nagu arvavad anarhistid, ainult isiklik väärtus, siis ei saaks need mõisted rahuldada meie mõistust, mis püüab kõige inimliku poole ja mis rahustub ainult nende väärtuste peal, millel tähtsus kõikide aegade, maade ja inimeste jaoks.

Mõtlemine ise on juba sideme loomine enese ja ilma vahel, — kõrgem elu — isiklik ja ühiskondlik.

Kui see nii on, siis on moraal ühtviisi kohane, kui tegeliku vabaduse pooldajatele, samuti ka seaduste austajatele.

See moraal on ka kohane au usule. Inimene loeb ennast, vähemalt, ülielajaks — ütleb Emil Fahe oma raamatus. Aga mis annab temale selleks õigust? Mitte mõistus, sest see on ka loomadel, ja peab olema mõtteteadlaseks, et selles kahelda. Kõik ripub, — võib selle peale vastata, — selles, et mis arvata „mõistuse“ all. Ükski ei kahtle, et loomad mõtlevad, isegi arvatakse, et nemad mõistavad tervet gruppi omasarnaseid olevusi. Vaat' mis pärast ka loomadel on oma moraal, ja mis pärast ka mesilasel on, oma mesipuu, moraal. Aga on ka teada, et ühes sellega mesilane ei suuda mõista maailma. Iialgi ei tule mesilasele mõte: „tee nii, et sinu soovid võiksid olla sihitud ühise kõigi olevuste jaoks oleva seaduse poole, isegi siis, kui see olevus ei ole mesilane, isegi siis, kui ta ei ole inimene.“

Selle kõrval inimene, jäädes inimkonna raamidesse, tõuseb oma mõistusega kõrgemale neist raamidest. Inimese mõistus suudab kõike mahutada.

Sellele vastavalt võivad olla ka kõike mahutavad tema tegemised. Vaat' mis pärast inimese moraal omab üliloomaliku ja üliinimliku iseloomu. Vaat' mis pärast Paskal ütleb: „meie tähtsuse allikas on meie mõistus. Tema on ka meie au allikas.“

Zarathustra ütleb ühes oma jutluses: „Mina armastan neid, kes otsib kõrget ülesannet mitte üleval, tähtede keskel, aga toob ennast maale ohvriks selle jaoks, et ajajooksul tema oleks üliinimliku omadus!“ Zarathustra oleks võinud ka samasuguse õigusega ütelda: „Mina armastan neid, kes mitte tähtede keskel, aga oma mõistuse sügavuses, leiavad kõrget ülesannet, oma isikliku elu jaoks ohverdada. Mina armastan neid, kes toob ennast ohvriks niisuguse üliinimlikkusele, mis suudab ära ütelda isegi inimesest, selle jaoks, et ühinedes kõigi mõistusliste jõududega, ümber moodustada tegelik maailm, uue parema ilma nimel.“

Enamluse mõtteteadus.

B. Jakovenko.

Sissejuhatus.

I.

Mõtteteadus ja elu, kui erataolised nad ka esimese pilgu järele mõnedes juhtumistes ja suhetes olema paistaksid, ja kui palju need ka mõnesugustel silmapilkudel üksteisest ei erineks, et mitte enam öelda — on loomulikus ühenduses ja alalises vastastikkuses suhtes teineteisega. Iga mõtteteadus, ka kõige abstraktsem, ka kõige erilisem, läheb paratamatalt oma alguses elust välja, sest elu on see keskoht, kust iga materjaal, selle analüüs ja selle vastupeegeldus algust saab. Ja selle järgi ilmub iga mõtteadus paratamatalt enam-vähem kaugemaks, või enam-vähem läbiimbunuks elu, elava olevuse elava olemise interpretatsiooniks (tõlgitsejaks). Mõtteteadus, nii või teisiti, on (ja peab olema) mitte midagi muud, kui kõige olemasoleva mõistmise, arusaamise süsteem. Filosoferima tähendab, lõppude lõpuks, mitte rohkem ega vähem, kui elu tõelise olemise ja mõtte otsimist. Võib olla, on filosoferimise saavutuseks otsekohealt läbielatava kogemuse sügav, põhimõtteline ümbertõötus ehk transformatsioon; võib olla isegi, et filosoofiline mõte peab otsekohealt vastuvõetud asju otsustavalt illusoorseks, valekujuliseks tunnistama ja olemasoleva õiget nägu tagant järele rekonstrueerima (uuesti üles ehitama); kuid igal juhtumisel ja kõigis olukordes jääb filosoofia elu kohta süvendatuks reflektsooniks ja tõelise olemasoleva selgitajaks.

Iga elu moment, iga läbielamine, isegi kõige brutaalsem, toorem, isegi kõige konkreetsem, isegi kõige katkendilisem ja erilisem püüavad omakord enam laialdasema elulise tervikuga võrreldes arusaadud ja mõistetud olla, mõistetud oma tähenduses, oma eesmärgis, oma olulises, ja ilmuvad selle tõttu, kui ka kõige pise-mal kujul, kui ka ainult üleelamise juures, reflektsooni aineks, filosoferimise aineks. Elama tähendab, mitte üksi vastu võtma ja tundma, vaid ka mõistma. Isegi kõige algastmelisem, primitiivsem inimene ilmub sel teel loomulikuks mõtteteadlaseks, sest tal on, kui ka kõige lihtsam ja elementaarsem, ilmavaade ja elumõistmine olemas, mille abil ta enda elulist kogemust läbi elab.

Ja mida rohkem elu enda loomulikule, seesmisele tungile arusaamise poole andub, seda lähemal seisab ta mõtteteadusele; ja mida enam mõtteteadus enda kõrgemale ja lugupeetavamale ülesandele — tarkuse armastuseks olla — vastab, seda enam läheneb ta elule. Nii, et lõpulikult võib öelda, et mõtteteadus funktsioneerib ja peab ikka täielikumalt

funktsioneerida püüdma, kui elu mõte, aga elu peab mõtteteaduse kehastuseks, realisatsiooniks olema. Täiuslik inimene oleks tõsine mõtetark, tunneks kõike olemasolevat selle sõna täpses ja tõelises mõttes, ja ümberpöördukt. See sügav seesmine, vastastikkune suhe mõtte-teaduse ja elu vahel tundub iseäranis tugevalt ja isegi valuliselt selgelt inimese olemasolu tormilistel silmapilkudel, kui tema alused kõiguvad, kui tema harilikud vormid ja armastatud vormelid kokku varisevad, kui inimsugu uuestisündimise ja uute ellu üleminekute kram-pides vaevleb. Sest, et ühest küljest niisugustel silmapilkudel, halastamatade elulõpetamise löökide all, avanuvad filosoofilise mõtte ees korruga: kas eluta ja viljata mõttetud, kas pealiskaudsus ja kergemeelsus, või ühekülgusus ja eelarvamised paljus tema õpetustes ja ehitustes; teisest küljest, elus endas kättejõudnud kriis, murdmine, kaos ja orientatsiooni kaotus äratavad sundiva vajaduse endale täpselt ja põhjalikult aru anda kõigest sellest, mis juhtus, mis pärast see juhtus, mis mõte on sellel, mis oli varemini kõikumata loodud, mis oli saavutatud, kuhu läheme meie, mida peame kätte püüdma. Ühe sõnaga, seesugustel silmapilkudel nõuavad niihästi elu kui mõtteteadus süvendatud reflektsooni ja pingutatud filosoferimist. Kõigi väärtuste ümberhindamine ja uus vaimline loomine, uued filosoofilised süsteemid ja kontseptsioonid (arusaamise viisid) — on niisuguste aegade vaimliseks hüüdsõnaks.

Euroopa, ja, isegi kõik inimsugu, elab just praegu niisugust silmapilku üle. Vaelust ei või olla: meie seisame suurepäralise ja radikaalse kultuur-iühiskondlase ja vaimlise transformatsiooni keskel. Meie ees seisab, oma inim-arvu poolest suur, haruldane vapustuse ja kokkuvarisemise ajajärk. Vanad eluvormid, need-samad, mis Suure Prantsuse Revolutsiooni ajajärgul uuendatud, või alguse said, lõhknevad ja langevad laiali; uued elemendid, uued jõud tungivad lõhedest välja ja nõuavad võimsalt uusi vorme, uusi ihmutusi, uusi elulisi määrusi. Kõiguvad ehk langevad isegi kokku, ehk elavad sügavaid transformatsioone läbi nüüdisilma alustoad, nagu omanduse põhimõte, riiklase olemise vorm, inimsoo majandusline konstitutsioon, inimese isiku, ühiskonna ja vabaduse mõisted. Ja selge on, et mõtteteaduse tarvis uue radikaalse ja kõigest läbitungiva reflektsooni tund tulnud on, — et tihedaksläinud elupimedust valgustada, et tema sassaetud kera lahti harutada, et mõtteteadust ennast igasuguse mõtlemise elava konkreetse allikaga ligindada, et ta uute ehituste ja loomiste tarvis uusi jõude ammutaks.

II.

Praegu läbielatav suurepäraline vapustus algas ägeda võitlusega demokratismi ja autokraatismi (isevalitsuse) vahel, milles võitjaks jäi esimene, maapealt isevalitsust, kui poliitilist asutust ja printsipi, ära pühkides. Vapustatud demokratismi nimel kukutas liberaalne Lääne-Euroopa konservatiivse Eda-Euroopa. Kuid ühes sellega kutsuti Idas niisugune sotsiaalpoliitiline kriis esile, et võitlus ei raugenud, vaid süvenes, enam radikaalse ja läbitungiva kaju võttis.

Klassilise võitluse lippu kõrgel hoides, võitis euroopalik Ida kiirelt seda tagasi, millega Lääne-Euroopa temast ees oli. Ja see võitlus, Venemaad tulerõngana ümbritsedes, hakkas vähehaaval mitmesugustes vormides üle terve Euroopa laiali lagunema, ikka enam ja enam demokraatlist liberalismi ümber tõugata ähvardades, revolutsioonilisele sotsialismile võitu lubades.

See võitlus on töö võitlus kapitaaliga ja ta sünnib enamluse märgi all. Viimane pani end Venemaal maksma kui riiklik süsteem, lõi uue internatsionaali ja püüab kõigi abinõudega kõigis teistes maadel end maksma panna. Enamluse, kui tsentraalse fenomeeni (nähtuse) ja mõiste peale on enam kui kolm ja pool aastat*) kõikide pilgud keskendatud. See sõna ei kao kellegi huultelt, ta on üheks kõige igapäevalisemaks — jaatavaks või eitavaks, see on juba teine küsimus — Euroopa ja isegi üleilmilise kultuursotsiaalse sõnastiku terminiks saanud, üheks üleüldise kultuursotsiaalse bagaashi fundamentaalsemaks mõisteks. Võib julgelt öelda, et inimsugu praegu läbi enamluse ajajärgu sammub, omataolist enamlise mõtteehituse, ja täiesti iseäralist, enamlise sotsiaalpoliitilise korralduse ja ehituse faasi (järku) läbi elab. Sellespärast on täiesti loomulik, et nimelt siia, selle, esimese pilgu peale mõistatusliku ja maagilise, sõna järele, selle praeguse ajajärgu mõiste ja hüüdsõna poole esimeses järjekorras igaihe mõte pöördub, kes sügavalt ja oluliselt nüüd kordasaadetava mõttesse tungida ja formuleerida tahab, kus ta endaga tõesti head ja väärtuslikku kaasa toob, või mis temas silmakirjalik, väärtusetu, või koguni kahjulik on. Selleks, et inimesi lähema tuleviku tõsist üldkultuurilist diagnoosi toime panna, on tarvilik enamvähem täieliku ja erapooletu analüüsi varal endale täiesti selgeks teha, mis kujutas endast enamlus. Ja seda tuleb teha, mitte nii palju tema pinnalises — s. o. kui sotsiaalpoliitilise nähtuse — läbilõikes, kui just tema süvendatud filosoofilises tähenduses praeguse, aga, võib olla, ka tuleviku ilma ja inimese kultuurilise

*) Jakovenko käesolev töö on ilmunud 1921. a.

seisukorra kohta. Nagu ikka ja kõigis oludes, nii ka käesoleval juhtumisel, ei või meile ei ajalooline uurimine ega arvustik, ega ka poliitiline ajakirjandus nii palju, ka sügav ajaloo ja elu filosoofia öelda, missugune on käesoleva sündmustiku üldnimlik tähendus, ja mis võib temalt tulevikus oodata. Aga arusaadav, selleks, et seesugust süvendatud filosoofilist läbitungimist tõeliselt toime panna, on tarvilik terve rida esialgseid analüüse ja sotsiaalpoliitilise ja ajaloolise iseloomuga tähelepanekuid teha. Enne, kui enamluse põhjalikku hindamist läbi viia, on tarvilik selgeks teha, mis mõistetakse in concreto, selle sõna ja mõiste all, missugune on selle elu ja ajaloo fenomeeni arenemise käik, missuguste mõistusliste kontsentratsioonidega ta de facto seotud on, kuidas ta ajakaaslaste mõistustis peegeldub, mislaadiliseks teda määratakse ja mis moodi teda hinnatakse. Selle juurde pöördume kohe, niipalju kui selle lühikese kirjelduse väikesed mõõdud lubavad.

III.

Sõnadel „enamlus“ (bolshevism), „enamlased“ on mõni tähendus, mis suuremalt jaolt ühte sulavad, kuid millede vahel hoolikalt vahet tuleb teha. Enamlus — see on kõige pealt teatud poliitiline-sotsiaalne programm, mille ümber kujunes, töötas ja oma tegevuse resultaadina hiilgava võidu saavutas teatud Vene erakond. See erakond tekkis 1903. aastal, peale „Vene sotsiaaldemokraatilise partei“ jagunemist enamuseks ja vähemuseks — jagunemine sündis puht-organisatsioonilise iseloomuga lahkuminekute tõttu. Enamlased olid tsentralistid (erakonna organisatsiooni keskvoimu toetajad), kuna vähemlased erakonna organisatsiooni suhtelise detsentralisatsiooni poolehoidjad olid. Aga nüühaсти ühed kui teised seisis kindlalt ortodoksaalse marksismi alusel, jutlustades klasside võitlust, proletariaadi diktatuuri ja sotsiaalset revolutsiooni, mille eelkäijaks poliitiline revolutsioon ja kodanlis-liberaalse demokratismi valitsus. Ajajooksul, ometi (peaasjalikult peale revolutsioonilist katset 1905. aastal), tuli organisatsioonilisele lahkuminekule veel taktiline lisaks, niipalju kui enamlus sotsiaalmajanduslise revolutsiooni „evolutsioonilisest“ teooriast ikka selgemalt ja selgemalt teame „revolutsioonilise“ teooria poole kalduma hakkas ja lõppude-lõpuks oma programmi poliitilise insurreksionismiga kõrvuti ka sotsiaalmajanduslise insurreksionismi (mässulise valdamise taktika) mahutas.

Teiseks, enamluse all mõistetakse teatud riiklist korda, mis teatud sotsiaalpoliitilist ideoloogiat ja programmi kehastab. Teiste sõnadega, see on — Venemaa Sotsialistilise Föderatiivse Nõukogude Vabariigi riikline praktik. Tema korra iseloomulikeks iseäraldusteks ilmuvad: vabrikutöölise klassi eesõigustatud

seisukoht maas, kommunistilise erakonna diktatuur kogu maa üle üldse ja proletariaadi üle eraldi, mis läbiviidav on sunniviisil võetud ja moodustatud sõjaväe kaudu ja eraldi erakonna liigetest loodud koosseisu varal — enamliste liiderite rühma oligarhiline võim valitsuses ja kommunistlikus erakonnas proletariaadi ja kogu maa üle, kõigi kapitalistide vabaduste äramuutmine kogu maal.

Kolmandaks, enamlus kujutab endast õpetuste kogu, osalt sotsiaalpoliitilise, osalt filosoofilise iseloomuga, mis enam-vähem rõhuga ja teadlikult, enam-vähem süstemaatilises korras, erakonna programmi tegevuse ja nõukogu riiklise korra eluavalduste ideeliseks aluspõhjaks ja õigeksmõistmiseks on.

Neljandaks, enamluse all mõistetakse teatud individuaalset ja ühiskondlist mõtteehitust, mis järgmiselt kõlava moraalse postulaadiga (algtõega) iseloomustub: eesmärk pühendab abinõu, ja avaldub individuaalse ja sotsiaalpoliitilise ekstremismi kõikides vormides. Selles mõttes tarvitatud sõna „enamlus“ saab erakordselt laia mahutuvuse välja, sest ta märgib sagedasti nähtusi ja seisukordi ära, mis ühenduses seisavad erakonna tegevuse ja praeguse riikliku poliitikaga.

Viiendaks, enamlus ehk maksimalism — see on üks iseloomulikumatest Venelinge joontest, mis selgelt ja ilukõneliselt Vene elu esitajais, ajaloos ja kultuuris avaldub.

Ja lõpuks, kuuendaks, enamluse all võib mõista seda ideelist ja sotsiaalpoliitilist kompleksi (koostikku), mis ta endaga kaasa viib ja ajaloos maksma paneb, kuid mitte praegu. Millal see teostub, on raske ja võimatu ette kuulutada. See on — enamlus, mitte enam-vähem avaldatud tema ofitsiaalse enamlise ideoloogia ja filosoofia mõttes, ja mitte tema praeguse aktuaalse programmi ja sotsiaalpoliitilise tegevuse praktika mõttes, vaid tõelise ja välispool-erakondlise ajaloo filosoofia mõttes, — tähendab selle fenomeeni (haruldase nähtuse) süvendatud ja mitte eelarvamiste läbi seotud filosoofilises mõttes, enamluse filosoofia mõttes, selle sõna täpses ja otsekoheses tähenduses.

Lühikesed andmed enamlise liikumise ajaloost.

Suvel 1903. aastal peeti Londonis teine Venemaa Sotsiaal-Demokraatlike Tööliste Partei kongress ära. Selle eesmärgiks oli erakonna programmi kinnitamine tähtsama sotsiaaldemokraatlike orgaani „Iskrõi“ projekti järgi, ja erakonna organisatsiooniline ehitus. Mis esimese ülesande lahendamisesse puutub, siis viidi see üksmeelselt läbi; selle eest kutsus aga teine küsimus ägedaid vaieldusi välja, ja sai koguni

edaspidiseks erakonna lagunemise põhjuseks. Ellutekkinud lahkumineked puudutasid peaaugjalikult kahte järgmist punkti. Esiteks, Martovi projekti järgi pidi erakonna määrustiku esimene paragrahv järgmiselt kõlama: Venemaa S.-D. Tööl. Partei liikmeks loetakse igahüht, kes tema programmi tunnustab, kes erakonda aineliste vahenditega toetab ja kes, ühe tema organisatsiooni juhatuse all seistes, temale regulaarset isiklikku kaasabi annab; Lenin, omapoolt, rõhutas aga otsustavalt vajadust, et erakonna liikmeks ainult isik võis olla, kes ühes erakonna organisatsioonis isiklikult tegev oli. Teiseks, kongressist osavõtjad jagunesid kaheks rühmaks ka erakonna tsentralisatsiooni küsimuse suhtes, kusjuures enamus, Leninile järgnedes, selle viibimata ja otsustava kõvenduse poolt seisis, kuna aga vähemus ses suhtes kõige ettevaatlikumat, tingitavat ja järgjärgulist teostust soovitas. Lenini enamuse (muuhulgas ühines temaga ka Plehanov, näit.) võidu resultaatiks oli ajutine „Bundi“ rühmitus ja äge fraktsiooniline võitlus, mis muuhulgas vähemuse eraldumises avaldus, viimaste poolt asutati isegi eraldi „Vähemuse büroo“, mis vähemlaste organisatsioonide tarvis Venemaal erakonna keskkomitee osa pidi etendama.

1905. aasta kevadel, peale kauakestvat võitlust nende kahe voolu vahel, kogus erakonna kolmanda kongressi asemel lõppudelõpuks kaks kongressi kokku, ja selle tööajaga oli lõhe lõplikult otsustatud ja kinnitatud. Eelmistele lahkumineku punktidele tuli lisaks veel uus, mis tulevase revolutsioonilise valitsuse suhetesse puutus. „Vähemlased“ oletasid, et lähenev revolutsioon oma juure poolest kodanline tuleb, et tema, võib olla, mässulist laadi kandma ei saa, ja et sotsiaal-demokraatia, temale igasugust kaasabi andes, võimust osavõtmisele püüdma ei pea; „enamlased“ aga ümberpöörduvalt, oletades, et revolutsioon tingimata üldist rahvamässu iseloomu kandma saab, otsustasid revolutsioonilisest valitsusest osa võtta, et sel viisil tulevase võimu keskkohas endas proletariaadi ja talupoegade huvisid kaitsta, ja et üldse, töötava klassi revolüt.-demokraatlike diktatuuri kiiremaks makspanekuks, sündmusi jõudumööda võimalikult tagant tõugata.

1905.—1906. aastate sündmustiku katlas pehmenusid vähe fraktsioonilised erimeelsused, ja kadusid ajutiselt tagaplaanile. Ja sellepärast tuli kahel järgmisel erakonna kongressil (4-da¹ 1906. aasta algul ja 5-dal 1907. a. suve algul) iseendast ühendav ajalilik tendents ilmsiks. Muuhulgas lepiti „Bund iga“ ja teiste Venemaa rahvuste sotsiaaldemokraatlike erakonna organisatsioonidega kokku; töötati agraarprogramm välja, mille aluseks klassivõitluse vaba arenemise nõudmine maal seati; otsustati kasutada riigi duumat, niihästi revolutsioonilise liikumise

laiendamseks maas ja asutava kogu kokkukutsumise vajaduse mõtte idandamiseks, kui ka duuma enda revolutsioniseerimiseks; otsustati rahvast sõjariistus mässule ette valmistada ja organiseerida, kuid kõiki katseid alla suruda, mis endid kergemeelse mässulise revolutsionismi illusioonidega toitsid, muuhulgas ka igasuguseid ekspropriatsioone.

1907. ja 1908. aastatel pidutsev revolutsioon, mis sotsiaaldemokraatlisi organisatsioone tähtsal määral laastanud oli, sundis nende juhte uuesti väljamaa poole pöörduma; ja siin, vabal ajal, hakkas fraktsioonide vaheline võitlus uue ägedusega lõkendama. Vähemlased, kes nagu varemaltki vähemusesse jäid, ja kes päälegi valitsuse surveabinõude tõttu terve oma organisatsioonilise apparaadi maas kaotanud olid — kuna aga enamlased samal ajal Venemaa põhja-

poolses, tsentrumis ja idapoolses osades ja Kaukaasuses tähtsaid toetuspunkte alles hoidsid — kannatasid kõigis endi väljaastumistes ja katsetes täielikku nurjaminekut. „Väljamaa Tsentraal Büroot,“ mis väljamaa rühmade hääle kandjaks oli, endi kätte võttes, tegid nad katset, erakonna keskkomiteele, kui enamluse vaimu kandjale, vastu astuda; aga lõppude lõpuks tuli neil järelandmisi teha ja kohtade pealt tulnud delegaatide enamuse enamlise tahtejõule alla painutada, mis detsembrikuu teisel poolel 1908. a. Pariisis ärapeetud „üld-Venemaalise sotsiaaldemokraatliku kongressi“ resolutsioonides heledalt peegeldus, kus enamlaste ettepanekul otsustati, konspiratsiooni (salalepingu) alusel uuesti tegevust alustada ja erakonna keskvoimu veel enam kõvendada. (Järgneb.)

Meie arvustus.

Bogdanov.

Esimene artikkel: Kunsti pärandusest.

Kaks suurt ülesannet seisavad tööliklassi ees kunsti alal. Esimene — iseseisev loomine: tunda iseend ja maailma harmoonilistes, elavates kujudes, organiseerida oma vaimlisi jõude kunstilises vormis. Teine — päranduse saamine: omandada kunsti varandusi, mis minevik loonud, teha omaks kõike, mis neis suur ja kauris, mitte alistudes neis peegeldava süsteemilise ja feodaalse seltskonna vaimule. See teine ülesanne ei ole vähem raske, kui esimene. Jälgime üldiseid metoode selle lahendamiseks.

I.

Usklik inimene, kes tõsiselt ja tähelepanelikult mõnda võõrast religiooni uurib, võib hädaohtu sattuda, end sellest võrgutada lasta, või midagi väärusulikkude omandada, tema oma usu seisukohalt vaadates. Nii juhtus nii mõnigi kord, et õpetatud kristlased, Buddha õpetuse uurijad, kas täielikult buddhistideks, või buddhismi kõlblusõpetuse järelkäijateks muutusid; teinekord juhtus ka ümberpöörduvalt. Kuid oletame, et vaba-mõtteleja usu süsteemi uurib: viimane näeb kõigis uskudes rahvaste poeetilise sünnituse väljendust; s. o. — mitte täit tõtt, vaid osa sellest. Kas ähvardab teda samasugune hädaoht, nagu usklikku õpetlast? Muidugi, ei. Ta võib suurima ihastusega nende õpetuste ilu ja sügavusi vastu võtta, mis sajad miljonid inimesi endi alla heitnud; kuid ta ei võta neid vastu usulisest, vaid teisest, kõrgemast vaatekohast. Mõtte ja tunde määratu rikkus, mis buddhismis organiseeritult kogutud, annab tema südamele ja mõistusele vististe enam, kui õpetatud kristlase mõis-

tusele ja südamele, kes õppides end oma usu varjatud vastuseisust võõra „võrgutuse“ vastu vabastada ei saa; kuid vabal mõtlejal ei ole ahvatlemist karta usklikuks buddhistiks saada, sest et tema arusaamise mehhanism teistsugune on ja usulist materjaali omaviisi ümber töötab.

Niihästi kristlane kui ka vaba-mõtteleja võtavad buddhismi „kritiseerides“ vastu. Kuid määratu suur vahe on nende kriitika *tüüpuses* eneses, selle alustes — „kriteeriumites.“ Usklik ei seisa oma uurimise ainek kõrgemal, vaid umbkaudu samal tasapinnal sellega. Tema arvustab oma dogma ja tunde seisukohalt, otsib võõrastes müütostes, kultuses ja moraallistes ilmutustes üksteisele vastukäivad tõdesid, ja neid leides, ei suudeta sagedasti nende taga peituvaid poeetilisi ja elulisi tõdesid hinnata; aga kui ta neiste tungib, satub ta iseendaga ebakõllasse, — „langeb võrgutuse küüsi.“ Tema tarvis ei või buddhism võõra ilma kultuuriliseks päranduseks olla; kui temas aga selle usu vastu poolehoid tärkab — võidab usk teda, ja sunnib eelmisest loobuma.

Mitte kuigivõrd parem pole lugu ägeda ateisti, kui progressiivse, aga mitte küllalt arenenud kodanliku mõtteilma esitajaga, kes igas usus ainult ebausku ja pettust näeb, s. o. — „usklik teistpidi“; ta seisab ainult niivõrd usust kõrgemal, et teda ära tõugata, aga mitte sedavõrd, et teda mõista. Ka tema jaoks ei ole usk pärandus; kuid pahemal juhtumisel võib ta võrgutuseks olla, — kui ta tunneb, et usk *mitte ainult* pettus ja ebausku ei ole, aga ei mõista, mis nimelt.

Teises seisukorras on meie vaba-mõtletaja, kõrgema astme esitaja, kui kodanlise arusaamisele kättesaadav. Tema arusaamine usulisest sünnitusest, kui rahvuslis-poeetilisest, lubab temale selle vaatekoha piirides, täiesti vabalt ja erapooletult oma ainet hinnata. Tema tarvis ei ole raskeks seesmiseks vastoluks näha, et, näituseks, oma ideede sügavuse poolest vana aarialaste Manu seadused paljuga vanat ja uuemast ristiusuõpetusest kõrgemal seisavad, ehk et nende vahekord ja vaade surma kohta, väljendatud leina- ja matuse-tseremoniides, oma suursugususe, vägevuse ja ilu kaudu ristiusulisest võrdlemata üle käib. Tema, usulisest tundest üldse vaba, võitleb selle vastu igal pool, kus see mõtet tumestab, või tahtejõudu eksitab; samal ajal on tema võimuses ka religioone iseenda ja teiste tarvis hinnaliseks kultuuri päranduseks teha.

Proletaarlaste suhe kõige mineviku kultuuri kohta, kodanlise ilma ja feodaalse ilma kultuuri kohta teeb just samasugused astmed läbi. Alguks on see tema tarvis — lihtsalt kultuur, kultuur üldse; olulisest teistsugust ei kujuta ta enesele ette: Tema teaduses ja filosoofias võivad eksimised olla, tema kunstis võivad ebaõiged motiivid ette tulla, tema moraalis ja õiguses võib — ebaõigus juhtuda, kuid kõik see ei ole tema tarvis kultuuri enesega oluliselt seotud, need on viimase eksimised, kõrvalekalduvused, ebatäiused, mis tema progress parandama peab. Kui ta hiljem selles ka „kodanlust“ ja „aristokraatismi“ märkab, siis mõistab ta seda ainult valitsevate klasside huvide kaitse mõttes, mis kultuuri võltsib; selle kultuuri meetodid ise ja selle vaatepunkt — selle tuum — on tema tarvis väljaspool kahtlust. Kui ta seda uurib, seisab ta täielikult tema pinnal ja püüab omandada „seda, mis selles head leidub,“ selle juures ei ole ta tema vastu niigipalju kaitstud, kui buddhist ehk bramanist ristiusu ahvatelemiste vastu, või ümberpöörduvalt. Ta imbub läbi vana mõtlemis- ja tundmisviisidega ja kõigega, mis nende peale rajatud elu suhtes. Tema oma proletaar-klassiline vaatepunkt hoidub ainult seal ja niivõrd alal, kus ja kuivõrd klassilise huvi hääle küllalt selgelt ja küllalt võimsalt kaasa kõneleb. Kui ei ole küllalt selgust ja küllalt veendumust, aga eluline küsimus raske ja keeruline on, eriti veel, kui ta uus on, siis ei otsusta ta iseseisvalt: ta võtab valminult võõra otsuse teda ümbritsevast sotsiaalsest elust vastu, või valgustab ja mõistab koguni proletaar-klassilist huvi võõralt vaatepunktilt. Viimane tuli küllalt selgelt nähtavale Euroopa riikide tööväe-intelligentsi kohta ilmasõja suhtes, kui see lahti puhkes: ühed andusid patriotismile täiesti järelemõtlemata, teised oskasid „ära tunda“, et töölisklassi kõrgemad huvid niihästi kaitse, kui kodumaa ja kodumaa tööstuse päästmise mõttes ühinemist kodanlu-

sega nõuavad; sest „viimaste hävinemine viiks töölisklassi ja terve tsivilisatsiooni kaugele tagasi.“

Sellest valjust kogemusest selgub küllalt, et mitte proletaarlane — niikaua, kui ta oma ilma-vahekorda, omi mõtlemisviise, oma üldist vaatepunkti väljatöötanud ei ole — mineviku kultuuri ei vasda, kui oma pärandust, vaid viimane valdab teda, kui inimmaterjaali oma ülesannete teostamiseks.

Kui proletaarlane, selles veendunud, vana kultuuri kohta palja, anarhistilise eitamiseni jõuab, s. o., oma pärandusest lahti ütleb, siis võtab ta naiivse ateisti seisukoha usulise päranduse suhtes omaks, kuid jällegi, veel halvemal kujul; sest et kodanlises ateistil ilma uskude mõistmiseta ikkagi praktiliselt võimalik on läbi saada, temal on juba teised kultuurilised toed olemas, kannatab ainult tema mõtte avarus. Tõolisel aga on võimatu vaenlase laagri rikka, väljatöötatud kultuuri kõrvl midagi enam-vähem väärilist vastu panna; sest tervelt midagi uut sarenasel määral luua ei või ta. See jääb mõjuvaks sõjariistaks ta vaenlaste kättes — ta enese vastu.

Järeldus on selge. Töölisklassil on tarvis leida, välja töötada ja lõpuni viia kõrgem vaatepunkt kõige mineviku kultuuri suhtes, nagu vabamõtletaja vaatepunkt uskude-ilma suhtes. Siis avaneb võimalus seda kultuuri vallata, temale mitte alistudes — teda uue elu ehituse tööriistaks, ja vana seltskonna vastuvõitlemise sõjariistaks teha.

II.

Alguse niisuguseks vana ilma vaimliste jõudude valdamiseks pani Karl Marx. Pööre, tema poolt seltskondliste teaduste ja sotsiaalse filosoofia vallas toime pandud, seisis selles, et ta nende põhimetode ja saavutatud resultaatte uuel, kõrgemalt vaatepunktilt vaatles — mis oligi proletaar-klassiline. Üheksa-kümnendikku, kui mitte rohkem, mitte üksi oma hiigla ehituse materjaalist, vaid ka nende läbitöötamise viisidest võttis Marx kodanlistest hallikatest: kodanline, klassiline majandusteadus, Inglise vabrikute inspeksiooni aruanded, Sismondi ja Prudoni väikekodanline kapitaali kriitik, peaaegu terve utopistide sotsialism, Prantsuse ajaloolaste sotsiaalklassilised teosed ja Balzac'i geniaalsed kujutused klassi psühholoogiast jne., jne. Kõik see tuli teisel kujul välja, teisiti liidetult ja seotust, ja muutus proletaarlaste organisatsiooni ehituse tööriistaks, aga samuti ka kapitaali valitsuse vastu võitluse sõjariistaks.

Kuidas võis sündida niisugune ime?

Marx tegi kindlaks, et seltskond on kõige pealt valmistamise (produtseerimise) organisatsioon, et selles kõigi tema elu seaduste, ja vormide arenemise alus on. See on sotsiaalprodutseeritava klassi, **tööliskollektiivi vaatepunkt.**

Sellest välja minnes asub Marx mineviku teaduse arvustusele, seda materjaali puhastades ja oma idee puhastustulest läbi saates, loob ta sellest proletaarlaste teaduse — teaduslise sotsialismi.

Niisugune on viis, mille kaudu mineviku kultuuriliste sünnituste saavutused töötava klassi tõeliseks päranduseks muutuvad: *kriitiline ümbertöötamine kollektiivselt taotavate tööliste vaatepunktilt*. Niiviisi mõistis Marx ise oma tööd; ja mitte ilmaaegu ei nimetanud ta oma peateost — „Kapitaali“ — „Poliitilise majandusteaduse kriitikaks.“

See ei käi sugugi mitte üksi seltskondliste teaduste kohta, vaid ka kõigil teistel aladel saavutame meie samasugusel meetodil mineviku kultuuri pärandusi, neid proletaar-klassilise, *meie kriitika* valgustusel läbi töötada.

III.

Avame täielikumalt meie kriitika aluse — kollektiiv-töölise vaatepunkti mõtte ja sisu.

Seltskondlisel põhjusel on kolm tegurit, või õigem, kolm erikülge: tehniline, majanduline ja ideoloogiline. Tehnilises — võitleb seltskond loodusega ja heidab teda oma alla, s. o. — *organiseerib välist ilma* oma elu ja edenemise huvides. Majanduslikes — koostöötamise ja jaotuse suhetes inimeste vahel — *organiseerib seltskond iseend* selleks võitluseks loodusega. Ideoloogilises — *organiseerib ta oma kogemust, omi läbielamisi*, sellest kõige oma elu ja edendamise tarvis *organisatsiooni tööriiste* luues. Järjekult, iga ülesanne tehnikas, majanduses, vaimlise kultuuri vallas. — on *organisatsiooniline* ülesanne, ja seejuures ühtlasi sotsiaalne.

Erandid siin ei ole, ja ei võigi olla. Oletame, et sõjavägi endale ülesandeks teeb hävitamise, see lõpusiht, vaid *abinõu*; mis tarvis? Selle tarvis, et maailma, kollektiivi huvides, kelle päralt ta on, reorganiseerida, uuesti korraldada. Las' kunstnik individualist kujutab ette, et ta enda tarvis loob ja iseendast; aga kui ta tõesti ainult iseenda tarvis looks, ja mõne kollektiivi läbielamisi ei organiseeriks, siis ei oleks ta kunstiteos kellegile tarvis, peale ta enese, see ei kuuluks ka vaimlise kultuuri varanduse valda, nii nagu sinna kaduvate, kirjeldamatate ilusate unenägude unistused ei kuulu; aga kui ta ainult iseendast looks, mitte kasutades sotsiaalsest ümbruskonnast saadud materjaale, nende ümbertöötamise meetode, nende lihastust ja kujutust, siis ei looks ta ka üldse midagi. Ja nii on kollektiivselt taotavate tööliste vaatepunkt — *kõik-organisatsiooniline*. Teistsugune ei võigi töölisklassi vaade olla, kes välist materiat produktiks — omas töös, iseend loovaks ja võitlevaks kollektiiviks — omas koostöötamises klasisivõitluses, oma kogemust klassiliseks iseteadvuseks — kõiges omas olemises ja loomingus organiseerib, ja kellele ajalugu ülesande ette seab —

kõige inimkonna tervet elu harmooniliselt ja ühtlaselt organiseerida.

IV.

Pöörame meie esimese illustratsiooni juure tagasi. Kas võib, kas peab terve usu-ilma sünnitus töölisklassi kultuuriliseks päranduseks saama, kelle vastu iga religioon siiasaadik orjastamise tööriistaks olnud. Mis kasu on tal niisugusest pärandusest, mis peab ta sellega peale hakkama?

Meie kriitik annab selge ja lahendava vastuse selle küsimuse peale. Religioon on ideoloogilise ülesande lahendus teatud kollektiivi tüüpuse tarvis, nimelt — autoritaarse. See on kollektiiv, mis ehitatud autoritaarse koostöötamise alusele, kus ühed juhtivas osas, ja teised täidesaatvas osas, võimu ja — alistuse peale. Niisugune oli patriarhaalne kogukond, niisugune oli feodaalne seltskond, niisugune on pärisorjuse ja orjapidamise organisatsioon, bürokraatiline kapitalistlik riik; niisugune iseloom on praegusaja sõjaväel, ja väikesel määral ka — väikekodanlisel perekonnal; ja lõpuks, võimu — ja alistuse alusele ehitab kapitaal oma ettevõtted.

Milles seisab ideoloogia organisatsiooniline ülesanne? Harmooniliselt ja tervelt kollektiivi kogemust organiseerida, niisuguses kokkukõlas tema ehitusega, et saadud kultuurilised toodangud omakord tema tarvis ise organisatsioonilisteks tööriistadeks oleksid, s. o., kaitseksid, moodustaksid, kindlustaksid ja arendaksid kollektiivi organisatsiooni antud tüüpust edasi. Ja kerge on aru saada, kuidas see kõik elu autoritaarses korras sünnib.

See kord kantakse lihtsalt kogemuse ja mõtte valda üle. Iga tegevust, ürgjõulist või inimlist, iga nähtust kujutatakse ette, kui kahe liili ühendust — organisatorilise aktiivse tahtejõu, ja passiivse täidesaatmise kujul. Kõike maailma mõeldakse autoritaarse seltskonna sarnaseks ja kujuliseks, kõrgema autoriteedi, „jumalusega“ üle kõige, ja autoritaarse keerulise, järk-järgulise liitumise kohaselt, ast-astmeliste alamate autoriteetide ahelikuga, alamate jumalatega, „pooljumalatega“, „pühadega“ jne., kes elu mitmekülgsed alasi juhivad. Ja kõik need ettekujutused imbutakse läbi autoritaarsete tunnete ja meeleoludega: austusega, alandusega, aukartusega. Niisugune on uskliku ilma-vahekord: see on lihtsalt autoritaarne ideoloogia.

Väga arusaadav, kui täielik organisatsiooniline sõjariist see autoritaarse elu-korra tarvis on. Religioon juhib inimest otsekohe selle korra sisse, paigutab teda teatud kohale oma süsteemis, ja distsiplineerib teda selle osa täitmisega, missugune temale selles süsteemis ette kirjutatud on. Tunde, mõtte ja praktika ühtluses sulab isik orgaaniliselt oma sotsiaalse tervega ühte. Ja see ühtesulatus sünnib lahutamata kindlalt.

Usulise sünnituse väline kuju on suuremalt jaolt poeetiline, nagu seda meie vaba-mõtteleja õieti tähele pani, kuid ometi ei pannud ta peasja tähele — usu sotsiaalset sisu. Neil arenemise astmetel, kui usud maailma tekivad, ei olnud luule veel praktilisest ja teoreetiliselt teadusest eraldatud, ta ümbritseb neid veel oma kes-taga. Aga usk mahutab endasse siis kõike ja igasugust teadust, ta organiseerib kõike inimlist kogemust: teadmist mõistetakse tol ajal üldse, kui ilmutust, mis otsekohe, või vahenda-jate kaudu jumalusest välja läheb.

Lõppude lõpuks, missuguseks päranduseks üleüldse siis võib usuline kultuur töölisklassi tarvis olla? Väga tähtsaks ja väärtuslikeks. Tema arvustusest läbi käies, saab see tema tarvis — mitte toetuse, vaid elus kõige autoritaarse *mõistmise* tööriistaks. Autoritaarne ilm on ära iganud, kuid mitte surnud; tema jäänused ümbritsevad meid igalt poolt, küll avalikult, aga ka — veel sagedamini kõiksugustes, teinekord päris üllatavates kaitsekuubedes, ümberriietult. Et niisugust vaenlast võita, peab teda sügavalt ja tõsiselt tundma.

Asi ei seisa mitte ainult selles, et usulisi õpetusi ümber lükata; kuid selleski suhtes on tööline, kellel uus kriitik tarvitusel, palju paremini sõjariistadega varustatud, kui äge, aga naiivne ateist, kes võorast usku loogiliste targutustega ümber püüab lükata, või lapsikult kinnitab, et preestrid rahva nõõrimiseks usu välja mõtlesid. Veel tähtsam on see, et selle päranduse omandamine meile võimaluse annab praegusaja seltskonna autoritaarsete elementide tähendust, nende vastastikust sidet ja suhet sotsiaalse edemise käigus ja õiglaselt hinnata.

Kui religioon autoritaarse organisatsiooni alalhoidluse tööriist on, siis on selge, et näit., klasside suhetes tööliste religioositeet abinõuks nende allaheitmise kindlustamiseks, ja vahendiks neis distsipliini selle külje ülalpidamiseks on, mis valitsevatel klassidel muretaks eksploa-teerimiseks tarvis läheb, — mis ka selle vastu mitmed usklikud sotsialistid ei kõneleks. Selge on, et paljusid tööliste erakondades vastuvõetud vormel — „usk on isiklik asi“ — mitte rohkem ei ole, kui ajutine poliitiline kompromiss, mille peale püsivalt seisma ei või jääda. Mõõga ja preestrikuue, sõjaväe ja kiriku alaline side saab arusaadavaks: siin on niihästi üks, kui teine valjud autoritaarsed organisatsioonid. Saab arusaadavaks ka väikekodanlike, või talupoja patriarhaalse perekonna poolehoid usu, „jumala õpetuse“ suhtes, aga ühtlasi seega selgub ka selle alalhoidluse autoritaarse rakukese määratu hädaohtlikus sotsiaalse progressi suhtes. Uues valguses astub välja erakonna juhtide — autori-teetide osa, ja kollektiivse kontrolli tähendus nende üle, jne., jne.

Aga siis veel — kõik rahva kogemuse kunstiline rikkus, mis kõiksugustes pühakirja jutustustes ja legendides kristaliseerunud, — võõra, omapärase, omataoliselt harmoonilise elu pildid, mis inimese silmapiiri laiendavad, ja sügavasse inimsoo liikumisesse juhivad, mis uuele, iseseisva loomisele tõukavad, mis seotud ei ole harilikku ümbruskonna ja mõtte igapäevaste harjumustega...

Kas maksab tööväe-klassil usulist pärandust vastu võtta?

(Järgneb.)

Kasvatuse ideaal.

A. Bogdanov.

I.

Kasvatus on töö, mis inimtõugu tõeliseks seltskonna liikmeks muudab. Järelikult on see töö, mis sotsiaalse organisatsioonile uusi üksuseid juure annab, ja teda sel viisil moodustab, — organisatsiooniline töö. Tema on sarnane nekrutite võtmise, õpetuse, distsiplineerimise ja väe-osadesse määramise tööga. Tema oluline külg seisab selles, et inimest selle osa, nende funktsioonide täitmisele ette valmistada, mis temal seltskonna süsteemis täita tuleb.

Seltskonna arenemisega muutub temas üksikute inimüksuste tegevuse osa. Loomulik on, et ühes sellega ka kasvatus ise loom, tema konkreetsed ülesanded ja ideaalid muutuvad.

Esialguses sugukonna-seltskonnas oli terve inimeste elu algastmeline, loodusline, samasu-

gune oli ka kasvatus. Teda õieti, kui eriülesannet, ei olnudki. Ei olnud võimu, ega alistust, ei olnud peaaegu sugugi töö jaotust. Iga üksiku kogukonna liikme töö osa ei erinenud peaaegu sugugi teiste omast, oli stereotüüpiline: ühesugused tegevused, ühesugused kogemused. Lapsi valmistas end töös endas ette, vanematele otsekohele järele aimates, või praktiliste näpunäidete kaudu, mis temale aeg-ajalt anti, vajaduse järele. Seda tuleb zooloogilise kasvatuses tüüpuseks pidada.

Ühes inim-kollektiivi esimese jagunemisega — organiseerivateks ja täidesaatvateks elementideks — hakkas kasvatus eri-ülesandena esimest korda päevakorrale kerkima. Autoritaarset seltskonnas (esialgselt patriarhaalse-sugukondlises, hiljem feodaalses) ilmub juhi-organiisaatori võim mitmel kujul; järelikult, on sõna-

kuulelikkuse distsipliini tarvis; areneb suuremal, või vähemal määral spetsialiseerumine; järelikult on ka erilist õpetust tarvis. See kord on oma põhi-tendentsi poolest konservatiivne; nii viisi on iga üksiku osa juba varemalt ette ära määratud, kas vanemate kaudu, kellele tööd ja tegevust tema põrandab, või traditsiooni üldiste näpunäidete järele. Autoriteedi ja traditsioonide valitsus märgib usklise ilma suhte ära. Sellekohane on siis ka kasvatus. Usk äratub lapses, või õigemini — sunnib temale peale, mõisteid ja tundeid, mis autoritaarse distsipliini moodustavad: veendumuse — võimsa alguse — jumaliku ja maapealse — muutmatutes, nende austamise ja kumardamise. Tema annab ka traditsiooni sideme: ilmutuse minevikus, tugede kõikumatus, mis esiisade poolt pärandatud, ja selle kaudu pühad on. Mis erilisesse õppusesse puutus ühel, või teisel alal, siis oli see peaaegu tervelt kogemusline, praktika varal läbiviidav, ühelt poolt järeloomamuse, ja teiselt poolt käsuretuste kaudu. Mingisugust teoreetilist ettevalmistust ei olnud, ja ei võinudki olla, sest et teaduslist vaatepunkti olemas ei olnud. Ehk küll juba kasvatus eriliseks ülesandeks sai, ei saanud ta aga veel eriteaduseks. Kasvatamiseks saab „autoriteet,“ alguses kõige lähem, — s. o. lapse vanemad, kes ka hiljem, kuni siiani seda osa oma käes hoiavad; selle järgi astub kogukonna elu organisator, patriarh, välja, kui üleüldise kasvatusel juh; hiljem astub tema asemele preester; mõlemad on usu, traditsiooni ja võimu esitajad.

Kasvatuse ideaal on siin lihtne ja selge: inimest ette valmistada täiesti äramääratud, kuid mitte tema poolt valitud, seltskondlise funktsiooni tarvis.

II.

Kapitalistlik ilm on oma alustes individuaaliline. Tema iseloomustab isiku eraldamise, inimeste üksteisele vastuseadmise kaudu, mis tingitud selle korra elulistest huvidest: arenevast spetsialiseerumisest, eraomandusest, üksiku majapidamise välisest ärarippumatusest, erahuviide vastoludest turu suhtes, nende võitlusest igal pool elu-väljal. Elu peab üksiku isiku kõigi teiste vastu, kui spetsialisti, omaniku, konkurendi, üldse kui erinevate huvide ja piiride raskuspunkti, kui võitleja enda eest. Sellega maskeeritakse seltskondlised koostöötamise sidet; tema varjab end inimeste arusaamise eest inimloomade alaliste kokkupõrgete läbi, sõja läbi — kõik kõikide vastu.

See side on objektiivselt siiski olemas — muidu ei võiks seltskonda olla, tema variseks kokku, kui elav tolm, mis oma jõuetuses ürgjõudude poolt ära neelatud saaks, ja surnud põrmuks muutuks. Side püsib alal ja seab võitluse raamidesse, mis objektiivset koostöötamist alles hoiab ja kaitseb. Kuid tema ilmub ajajärgu

arusaamises tumestatud kujul, paljude mõttele väärjumalate kestakesega varjatult: inimese üle seisvate — „seaduste“, „õiguste“, „õigluse“ ja „kõlblise kohusetunde“ kujul, mis nende tarvis üldsunduslik, ja nende „tõest“, „ilust“ j. m. ära rippuv. Ehk küll, võitluse priisma läbi vaadatult, need sotsiaalse sideme kavad elust endast, kelle üle nad valitsevad, täiesti erinevad, ilmuvad nad iseseisvate, absoluutsete eesmärkidenä, mille tarvis kõik muu — ainult abinõu on: „las' hukkub ilm, kui ainult tõde võidab“.

Võitluse ilmas võidab ja peab vastu tugevam, paremate sõjariistadega varustatud. Sellepärast aitab ta, valiku teel, spetsialiste täiuse poole. Sellest täiendusprotsessist ja alalisest kogemuse laiendamisest, mis seltskonnast mitu korda üle kasvanud, tekib teadusline mõtlemine. See on oluliselt progressiivne, traditsioonile vaenulik.

Võitlus ja progress muudavad alaliselt inimeste suhteid. Tänu sellele, ei ole iga üksiku isiku osa varemalt ette ära määratud. Inimene peab selle ise ära määrama: oma elukutse, oma eritöö välja valima ja leidma. Eritööks tuleb pidada igat seltskondlised tegevust, muu hulgas ka kasvatuslist. Seltskondlised korra iseloomu kohaselt märgitakse selgelt ja muutmatalt kasvatusel ülesanded ära. Need on palju keerulisemad, kui nad vanasti olid. Inimest tuleb seltskonna tarvis eri funktsiooni vabale valikule, selle täitmiseks ja selles täienduses ette valmistada; ja see kõik peab isiklike huvide rõhutusega ühinema, mis siiski üldist sotsiaalset sidet hävitada ei tohi.

Sellest järeldub individualistilise kasvatusel kava. Selle elemendid on: „üldharidus“, „eriharidus“, „iseloomu kasvatus.“ Üldharidus annab enam tähtsamad ja üldisemad teadmised ja meetodid mitmesugustelt eriteaduslistelt aladelt, sissejuhatuseks kõigisse neisse ja valiku ettevalmistuseks nende vahel. Edasi tuleb eriline haridus, mis inimese poolt valitud funktsiooni täitmise ja selles täienduse kohta käib. Iseloomu kasvatus, mis haridusega paralleelselt sammub, seisab iseseisvuse ja distsipliini arendamises. Iseseisvus on võitluseks, oma huvide kindlustamiseks, tarvilik; see iseseisvus on enamalt jaolt sõjaline. Distsipliin tähendab siinkohal alistumist moraali, õiguse j. m. väärjumalatele. Ta peab toetama võitlust enda ja oma eest sotsiaalsete raamide piirides, seda mitte seltskonna hävinemiseni, desorganisatsiooni minna lastes.

Niisugune on individualistilise kasvatusel ideaal. Tema vastab kodanlike ilma põhikorra ja põhitendentsidele. Kuid kodanlike ilm ei tule ajaloos, kui täpselt moodustatud, kristalliseerunud süsteem, nähtavale. Ta tekib pikka mööda, alguses feodaalses seltskonnas arene-

des ja hiljem selle kesta katki kiskudes ning ära visates; ja isegi enda enamlopetatud vormides hoiab ta hulk autoritaarseid elemente alal, nii kui perekonna, kapitalistlike ettevõtte ja riigi ehituses, tema bürokraatia ja eriti sõjaväega. Kodanlike seltskonna mitmekesisest gruppides ja klassides ühinevad individualismi ja autoriteedi elemendid mitmesugustes vormides ja suhetes. Vastavalt sellele, tumestub, tõeliselt tarvitusel olevates kasvatusesüsteemides, valitsevate klasside ja gruppide kohaselt, nende põhiideaal mineviku jäänuste ja üleelamiste segu juurdelisamisega, nagu, näit., teoloogia, aga ka surnud keelte õpetamisega teiste teadustega kõrvuti, mis suurema osa noorsoo tarvis ainult traditsioonilist vaimu sisaldavad ja lastele vaba ja puhta kohusetunde, tõe ja õigluse teenistuse idee kõrval — ka arvustamata sõnakuulelikkust võimudele j. m. sisse istutavad.

Individualistlik kasvatuses ideaal ei jõudnudki end veel täies ulatuses ja puhtuses maksma panna, kui tema asemele elus teistsugune, kõrgem ideaal tekkima ja kiirelt arenema hakkas.

Uus — kollektivistlik — ilm tekib ja kasvab kodanlike ühiskonna keskel töölikklassi, tema organisatsiooni, tema uue kultuuri näol, ja lõpetab end sotsialistlikes korras.

Kollektivismi organisatsiooniliseks aluseks on — seltsimehelik koostöötamine, nimelt selles tema kõrgemas vormis, mis masinatööstuse aluspinnal tekib ja proletariaati klassilistes ühendustes edasi arendab. Selles koostöötamises, nagu meie teame, ei lahuta funktsioonide jagunemine enam inimesi; kõik jõudu mööda — teadmiste ja kogemuste järele — võtavad kollektivistlike tahtejõu väljatöötamisest osa; ja selle järgi on igaüks selle täidesaatjaks. Igaühe osa peab ühises asjas kollektiivi tarvete kohaselt muutuma ja vahelduma; igaüks määrab seda üheskoos teistega ja võtab sellest äramääramisest teiste tarvis osa, see sünnib ikka ja ikka uuesti, kaastöötaja osa muutub jooksvaks. Töö üleüldiste meetodide väljatöötamine masintööstuses ja selle järele käiv teadmiste üldiste teaduslike meetodide väljatöötamine võimaldavad esimest korda seesugust töö liikuvust; kapitalism enda tööturu kõikuvusega ja kõigi tööliikide ebakindla seiskorraga teeb seda sunnivaks eluliseks vajaduseks. Sotsialismi tarvis on aga see — tööstuse vormide paenduvuse ja selle plaanikindla arenemise tingimiseks.

Siin ei ole ühiskondlik tegelane enam eriteadlane, ehk õigemini, ei ole kaugeltki ükski enam eriteadlane. Niisuguseks tegelaseks kollektiivse tahtejõu väljatöötamises on igaüks; ja üldse iga töö võtab inimese arusaamises puht-ühiskondlike iseloomu; sotsiaalne koostöö-

tamine ei ole võitluse ja eraldamise kaudu tumestatud, tema side on läbipaistev.

Uue ilma põhitingimistest kasvab iseenesest uus kasvatuses ideaal välja. See ei pea inimest mitte ükski tema funktsiooni väljavallikule koostöötamise süsteemis ette valmistama, ja seejuures korduvale valikule, vaid ka osavõtmisele selle äramääramises teiste kollektiivi liigete tarvis. Kasvatus peab, järjekult, üldiseid teadmisi ja üldiseid töömetode andma, mis just sel arenemise astmel luuakse; selles erinebki uus „üldharidus“ endisest, kus katken did õpetati, kui küll ka enam tähtsaid ja üldiseid, siiski eriliste teaduste vallast ja erilistest meetodidest.

Funktsioonide täitmiseks ja täienduseks peab, nagu varemaltki, endine (spetsiaalne) õpetus olema. Kuid siin ei võta ta nii määratu suurt paika elus enda alla, nagu see ennemalt oli, vaid üldisele kasvatuses ruumi jättes, ei piirdu see palju spetsiaalsusega. Neis tingimistest ei kitsenda ta psüühikat, vaid täiendab ja laiendab üldist kasvatuses, selle eriliseks, praktiliseks arenemiseks ühes või teises sihis olles.

Tahtejõu kasvatus muudab palju sügavamalt enda iseloomu ja sihti. Mõttetu on arusaamine, nagu ei oleks kollektivismil isiklik iseseisvus kohane või tarvilik. Kollektiivis täiendab iga üksik teist, selles seisab tema osa olulisem külge — tema olemine. Aga täiendada võib ta neid ainult niivõrd, kuivõrd ta neist erineb, kuivõrd ta omataoline on, kuivõrd ta iseseisev on. Selge on, et selle iseseisvuse mõtte mitte isiklike huvide tagaajamises ei seis, vaid algatuses, kriitikas, omapärasuses — ja üldse individuaalsete võimete arenemises. Kõige shabloonilise individualismi kaitse on sõnade mängu peale põhjendatud, mis teda individualiteedi arenemisega — individuaalsete võimete mõttes — ära vahetavad. Tegelikult loob ainult kollektivism nende süstemaatilise ja plaanikindla arenemise tingimised. Individualismi ilm surub neist suurema osa maha, mitte ainult enda ühekülge, elu kitsendava spetsiaalsusega, vaid veel rohkem — inimese vajadusega enda loovat individualiteeti raske võitluse hinnal maksma panna, kusjuures määratu suur enamus inimestest juba varemalt kõige ebasoodsamates tingimistest on. Ja sellest enamusest võivad ainult need vähesed, kellel korda läheb teda kaitsta, eluliselt teda ainult selle jõu ülejäägi piirides ilmutada, mis neil peale võitluse kulutuste üle jääb. Niisugune on individualise arenemise individualistlik vabadus.

Kasvatus peab inimest ühiskonna tarvis distsiplineerima. Kuid see ei ole enam pime, autoriteetlike sõnakuulelikkuse distsipliin, mitte väärjumaliku kohustuse ja seaduse distsipliin. See on uus — elavale seltsimehelikule ühingule, kollektiivile ja selle kõrgematele huvidele ja

eesmärkidele teadliku alistuse distsipliin.

Niisugune on uue kasvatuse ideaal. Ta on teistest kõigest kõrgem, ühtlasi on ka tema elustamine raskem. Kuid ta märgib endale selgelt elus teed, samm-sammult tungib ta ka kõigest raskustest läbi.

Kasvataja osa omandab siinkohal suurima tähtsuse ja vastutuse. Kuid selle eest astub ta esimest korda kõrges sügavuses ja suuruses tema ette. Ta tunneb end tõsiseks ühiskonna organisaatoriks, kes tõelise inimese loob sellest, mis inimene ei olnud.

Kust tekkis usk.

A. M.

See on üks neist küsimustest, mille kallal paljud ja paljud teadlased tööd on teinud, ilma et nad ühisele otsusele oleks jõudnud. Katsun selles väikeses artiklis kokku võtta tähtsamad, nii ütelda — läbilõõnud, vaated.

Selleks, et selle küsimuse lahendusele asuda, tuleb vaadata ürginimese ellu ja leida sealt algidused ja pinda usuks. Praeguse aja domineeriv vaade on see, et inimene aeglaselt kuid kindlalt arenes loomast mõtlejaks ja arusaajaks olevuseks. Kultuurilises elus muidugi ei puudunud tõusud ja mõõnad, tingitud kliimatilistest ja muudest olukordadest. Et see aeg aga päratu kaugel on, kus praegused kultuurrahvad alles ürgseisukorras olid, siis pannakse tähele praeguste metslaste elu-olu, mis kõigi tundemärkide järele kujutab kultuurrahvaid nende lapseas. Muidugi võib kõrvalekaldumisi olla, kuid nendega ei saa rehkendada. Vaadeldes praeguste suurte ususiisteede õpetusi, leiame sealt palju ühist metsrahvaste lapseliku usuga. Seda saab seletada ainult sellega, et need ususiisteedid on, nagu pealesunnitud kaup, mis ürgajalist „oma“ usku ei suutnud lõpuni hävitada, sest lapselik oleks seletada seda metsrahvaste mõjuga. Ja just need vähesed andmed võivad meile pakkuks ligikaudse pildi meie esivanemate-ürginimeste usust.

Et küsimuse kallale minna — kust siis õieti tekkis usk? — selleks peame pilgu heitma ürginimese hingeellu. Ürginimene on nagu laps, kes veel mõelda ei oska ja kellel kindlaid mõisteid olemas pole. Kuid sellejuures on ta siiski kõrgemal kui loom. Ta otsib teid ühe või teise asja või nähtuse seletuseks, teeb katseid, eksib sagedasti sellejuures ja oma eksitustest arusaamiseks tarvitab ta aastatuhandeid, kuna laps paari aastaga oma vanemate kogemuste najal mõtlejaks ja arusaajaks sirgub. Ürginimene pidi ise korjama kogemusi, sest et tal mingisugust tagavara enne polnud. Ta otsis seletusi nähtustele, kuid harva leidis. Tal oli mõistmata, miks koeral saba on, aga kodujänesel seda pole, miks loomadel neli jalga on, kuna lindudel ja tal enesel kaks on jne.

Ta tundis, kuidas tuul puhub, kuid mis asi see tuul iseenesest on — ei teadnud. Ta nägi,

et päike mööda taevaalaotust käis, kuid aru ei saanud, miks ta käib aga ei seisa. Niisuguses seisukorras oli ta iga seletusega rahul, mis talle anti, olgu see nii ekslik kui oli. Ja neist ekslikkudest seletustest arusaamiseks tarvitas ta aastatuhandeid ja mõnest varest pole ta veel praegugi lahti saanud. Ta ei kritiseeri ühtegi oletust, tal pole kindlat süsteemigi, ta võtab iga asja eraldi. Oma ettekujutusega loob ta oletusi, mis praegusele mõtlejale inimesele lapsik näib, ja usub neisse ilma tõendusteta. Kui keegi jutustaks teile muinasjutu kuninga poegadeid ja tütardest, kes võisid kotkateks ja luikedeks muutuda, nõidadest, kes kõiksugu pahuraid tempe inimestega tegid, loomadest ja lindudest, kes inimesekeeli rääkisid, siis teie ainult muigate selle inimese üle, sest teil on kindel arvamine, et niisuguseid asju ilmas ei sünni. Ürginimese seisukohalt oli aga see kõik loomulik, ta uskus seda. Et ta ise elas ja mõtles, eslest järeldas ta, et ka kõik asjad hingelised olevused on, nagu ta ise. Keegi kirjanik võrdles ürginimese hingeelu väga tabavalt karja kuutõbistega. Mõistetete kaos ja piirita ettekujutusvõime — see on ürginimese hing. Kõige selle juures on tal aga midagi kindlat, mis seletab talle kõik nähtused, millest mõistus jagu ei saa — see on usk. Usk on olemas kõigil metsrahvastel — vastupidist pole kusagil leitud.

Inimene nägi ammu vahet oma mõtteilma ja välise elu vahel. Sel ajal, kui peas tekkisid plaanid ja mõtted, nägi ta, et elu neid ilalgi ei lase teostada, ehk nende teostamine nõuab suurt jõupingutust ja võitlust. Et oma mõtteilma ja välist elu millegiga lepitada — selleks oli tarvis usku. Usk, see tõi nagu mingisugust korrapärasust tema mõistete kaosesse.

Ürginimene oli jõuetu looduse vägede ees ja see enese nõrkusest arusaamine tekitaski usu. Ürginimene arvas, et neid jõudusid saab heaks teha. Nähes, et vihm pani rohu tärkama ja andis vilja kasvule hoogu, arvas ta, et see hea jumal, kes teda aitab. Kuid vihm võis ka palju kurja teha — sellest oletas ta, et jumal on tema peale vihane, tarvis teda jälle heaks teha. Päike oli elustav, kuid võis ka surmavaks saada — jälle jumalus, kelle võimuses inimese hea-

käekäik seisis. Sellel otsimiste ja katsumiste ajajärgul oli usk elustavaks teguriks, mis lasi inimest julgelt tulevikule silma vaadata. Ilma selle ürgusuta poleks arvatavasti ka praegust kultuuri. Näituseks, või rohkem tõenduseks, võib tuua Indiat, kus lootusega Buddha usk hävitas endise õitseva kultuuri ja pani rahva arenemise aastasadadeks seisma.

Ürgusk arnes iga sugukonna juures isemoodi, sest siinjuures on mõjuvaks teguriteks kliimatilised, etnograafilised ja muud põhjused. Üldiselt võib ürgusku jagada 4 suurde jakku:

- 1) Usk looduse nähtuste sisse: a) suurte ja b) väikeste.
- 2) Usk esivanemate ja muude vaimude sisse.
- 3) Asjad (fetischid), milles arvati vaimusid olevat.
- 4) Kõrgem olevus.

See on arusaadav, et ta kõige pealt hakkas looduse nähtusi jumaldama, mille ees ta jõuetu oli. Ta kujutas enesele ette, et need on elavad olevused, kellest tema hea käekäik ära ripub. Esmalt suuremaid, näit.: kõuet, paikest, kuud, tuult jne. ja pärastpoole ka väiksemaid, nagu jõgesid, puid jne., sellejuures ei arvanud ta, et seal, nende nähtuste üle, vaimud valitsevad, vaid ta luges neid ise vaimudeks, kes kõikvõimsad on.

Esivanemate vaimude kummardamine tekkis aegapidi teistest nähtustest arenedes. Inimene nägi unes oma sõbra ja arvas, et sõbra vaim teda külastas. Kui ta veel kuulis, et sõber ka sel ajal magas, siis oli sellest loomulik järeldus, et magamise aegus inimese vaim kehast lahkuib, olgugi, et ainult ajutiseks. Surma puhul jälle lahkuib ta igaveseks ja sellepärast kõdunebki keha peale surma ära. Kuid vaim ei

lähe kaugele oma kehalikust elukohast, vaid püsib veel kaua omaste lähedal, neid igapidi hoides ja varjates. On ka pahatahtlisi vaimusid, kes aina kurja katsusid teha, neist pidi lahti saama, milleks mitmesugused kombid tekkisid. Ürginimese arvates tahtsid ka vaimud süüa ja juua ja olid elavatele inimestele väga sarnased, selle vahega ainult, et nad nägematud olid.

Fetischid (asjad, kus vaimud elutsevad) tekkisid esimestliiki uskude languse ajal. Siin sai juba inimene jumaluse oma võimu alla. Vaimud, keda enne jumalustega kõrvu austati ja nende heatahtlikkust katsuti võita, said lihtsalt inimese teenriteks, keda ka söimata võis. Tekkis nagu revolutsioon jumalate peres. Nüüd võis jumalust, nagu pruugitud asja kõrvale viisata ja enesele uus muretseda, kui vana ei kõlbanud. Üks reisija jutustab umbes analoogilise loo praegusaja samojeedidest. Samojeed rakendab põdra ette, võtab oma jumaluse, topib talle lihatüki suhu ja arvab, et sellega on ta oma kohused tema vastu täitnud ja jumalus peab talle ilusat ilma andma. Kui aga teel juhtub lumetuisk tulema, siis võtab ta jumaluse taskust ja hakkab teda peksma, et jumalusele tema kohuseid meelde tuletada. See jumalus on täiesti tema meelevalla all. Jumalus on ta sellepärast, et tal usuti siiski rohkem võimu olevat kui inimesel.

Kõrgem olevus tekkis sellel läbi, et ühele jumalusele anti õigus teiste üle valitseda, oma meelevalla all hoida. Muidugi valiti selleks ka niisugune jumalus, kelle nähtav olemus teistest üle käis. Paljudel rahvastel oli see päike; oli ka teisi teisendid, kuid vähe. Sellest kõrgema olevuse kummardamisest kujunesid välja ka need suured ususteedid, mille peapõhimõte on üksainus jumal.

Aga nendest ehk teinekord.

Jumalast ja kuradist.

E. Daenson.

Sissejuhatuseks.

Usk — rahva pimestaja.

Soovitame lugejal tutvuneda ühe parema tööga, mis ilmunud Prantsuse kirjaniku E. Daenson'i sulest „Jumalast ja Kuradist“ nime all.

Lugeja ette kerkib kogu inimkonna elu.

Autor teravmõttelises jutustuses, jumalast ja püha Lutsiferi reisudest ja vaielustest, näitab põhjendamata ja võimatud usku mahajäänud massis, usu mõtteta põhjendust maagilistel jõududel, kahju igasugusest usulisest ebausust ja viimase kasutamisest mantlikandjatest võimudest — nende klassi huvides . . .

Kõige huvitamad on peatükid, kus autor kirjeldab omale hästi tuntud katoliku usu tegevust.

Ajaloo põhjaliku tundmisega, arutab autor paavstide kuritegusid: süstemaatlist verist revolutsiooniliste liikumiste lämbutamist, võitlust ilmaliku kooliga — usupimeduse võidukäigu otsarbeks — julmima võõra töövaeva kasutamise ettekäänete loomiseks; teaduslike raamatukogude rüüstamist; õnnistamist väljamõeldud jumalatega, nagu müstilise Kristuse ning teiste sarnaste nõiariistadega, — jumalast seatud orjust; imperialistlik sõda; kirjeldamata paavstide hoovkonna orgijaid; pettusi kõiksugu püha jäänustega ja t. s. rumalaks tehtud jumala tallede nül-

gimist; hirmutamist põrguga, pattude lunastamise tunnistuste müümist ja kinnitamist selle „tõe“ muutmatusest . . .

Sõnaga: igavene pappide — kurnajate vägivald ja kuriteod leidsid E. Daensoni pamfletis oma ideelise revolutsioonilise peegelduse.

Mis on teinud usk kannataja inimsoo heaks?

Usu ajalugu ja mineviku kogemused on meie ees. Nemad annavad vastuse selles küsimises, ütleb autor p. Lutsiferi sõnadega:

. . . . „Ärge kuulake vale apostlid, kes nimetavad end jumala teenrite nimega, külavad vihavaenu, kadedust, õelust, enesearmastust, kahekeelsust ja rumalust

Sest on tulnud tund, mil inimesed peavad vennaks saama.

Tund on tulnud, mil kõik rahvad peavad ühinema üheks rahvaks.

Tund on tulnud mil **Teadus**, maailma valgustaja, peab koitma üle ilma.

Oppige wennad! . . . Kuid ärgu astugu kunagi Teie jalg templi, kiriku ehk palvemajasse, et mõte ükskõik missugusest jumalast, ei sunniks Teid kahtlema tões.

. . . . Kuulake ajaloo häält! Vaadake! Päike tõuseb! Ärgake!

. . . . Jumal mõistis inimsoo surma . . .

. . . . Elage, elage, elage.“

Nii lõpeb pamflet.

Usu, kui . . . rahva õnnel? hävitamine on õige õnne alus. Ettepanek jätta oma seisukorra illusioonid — tähendab jätta seisukord, mis wajab illusioone. Usu arvustus ilmub seega pisarate oru arvustuse alguseks, mille püha peegeldus on usk. K. Marks.

Issanda heated kirikule ja viimase tänamatus.

Esikieli XVI p. järele

4. Sinu sündimise juures sinu naba ei lõigatud, ja veega ei olnud sa puhtaks pestud, ja soolaga ei olnud sa hõõrutud, ega mähkmetesse mähitud

7. Ma olen sind teinud paljuku kui põllu kasvu; sina täienesid, said kõrgeks ja said kätte ilude ilu; tekkisid rinnad ja kasvasid sinu juuksed, aga sina olid alasti ja paljas.

8. Ja ma läksin sinust mööda, ja nägin sind, ja vaata sinu aeg oli armastuse aeg; ja ma laotasin oma hõlma su üle, ja katsin su alastuse, ja vandusin sulle, ja tegin seaduse sinuga, ütleb issand jumal, ja sina said minu omaks.

10. Ja ehtisin sind välja ömmeldud riietega, ja panin värvilised sandaalid sinu jalga, panin peene linase riide sinu ümber ja katsin sind siidiga.

11. Ilustasin sind ehetega ja panin käevõru sinu kätte ja kee sinu kaela ümber. Rist.

12. Ja andsin ehte sinu näo peale, ja kõrvarõngad sinu kõrvadesse ja kuulsuse krooni sinu pähe.

13. Seda viisi Paavsti riided ja müts. olid sa ehitud kulla ja hõbedaga ja sinu riided olid kallist linasest riidest ja väljaömmeldud riidest; sa toitsid end nisu jahu, mee ja õliga, ja olid väga kena, ja said kuningliku au sisse. Kiriku ehted. P. Peetruse troon.

15. Aga sina loot- Vatikan. sid oma ilu peale ja hakasid pöörast elu elama, kasutades oma kuulsust, ja hakasid liiderliku elu elama iga möödaminejaga, andudes kõigile. Kirikuvanne.

16. Savõtsid oma Punane, must. riided, laotasid neid kõrge paikade ehteks ja lõbutsesid nende peal, nagu veel kunagi ei ole olnud ega olema ei pea. Valge. Lilla, tume.

17. Ja sa võtsid Pühad kujud. oma ilusad riistad minu kullast ja hõbedast, mis ma sulle olin annud, ja tegid enesele meeste kujud ja lõbutsesid nendega. Pühad jäänu- sed. Lunastus tunnistus.

20. Ja sa võtsid Jaan Huss. M. Luther. H. Kolumbus. oma pojad ja oma tütreid mis sa mulle olid ilmale toonud ja ohverdasid neile söödaks. Oli see pisut sinu jõhkrast tööst? Savonarelli. Kalvin. Callilel.

21. Ja Sa tapsid ka minu Inkvisitsioon. lapsi ja ohverdasid, lastes läbi tule käia.

24. Oled ehitand omale lõ- Piiskopid. bupaigad ja kõrged kohad igas tänavas.

25. Iga tee ristkohas oled ehitand omale nilbed paigad ja oled hävitand oma ilu, vastu- minnes igale möödaminejale.

27. Ja vaata ma 20. september 1870 a. olen oma käe välja- sirutanud sinu peale, ja sinule määratud osa vähenda- nud, ja annud sind vaenlaste hoolde. Rahvad, kes kirikust lah- kunud.

33. Kõigile lõbunaistele an- takse kingitusi, aga sina ise an- nad oma kingitused oma armasta- jatele ja ostad neid, et nemad igast küljest tu- leks lõbutsema sinuga. Praeguse ki- riku poliitika.

37. Mina kogun Teaduse võit. kõiki sinu armukeisi õiguse võit. — kellega lõbutsesid, ja kõik keda sa armasta- sid, ja kõik keda sa vihkasid, ja kogun neid sinu vastu igalt poolt, paljastan sind nende ees, ja näitan neile sinu häbematust.

39. Ja annan
Kiriku riigist
lahutusjalõpp. sind nende kätte ja
Kiriku riided
ja riistad. rikutakse sinu jõhkrad
asutused ja kõrged kohad ja paigad, ja kistakse
sinu seljast riided, ja riisutakse sinult ehted, ja
jäetakse sind paljalt ja katmata.

Sest kirjutud on:

hävitan tarkade tarkuse ja
tühistan mõistlikkude mõistuse.
(Püha Paulus.)

Usk peab hävitama teaduse, sest teadus on
usu vaenlane. (Paul, Rooma paavst.)

Preester elab rahva patust ja hirmutustest.
(Sismondi — Itaalia vabariigi ajalugu.)

Ununenud aegadest on üks asi selge: luu-
letused Kristusest on meile väga kasulikud olnud.
(Paul X, R. paavst.)

On ainult üks kurat — jumal.

On ainult üks põrgu — pimedus,
— kõikide pahade juur.

Näidake rahvastele tõde, õpetage neid õi-
guses, — ja rahvad saavad heaks, inimesed —
vendadeks.

Päeval, mil ilma tagamõtteta inimesed an-
navad tagasi õnne jumalate ohvritele, nemad
mõistavad, et ainult teadus oli suureks peast-
jaks ja ainult temaga võib maha suruda valet
ja kaksipidi mõtlemist.

Siis hävitab teadus vägivald ja kõikide ini-
meste õnn on ühesugune, inimesed saavad aru,
et heategu põhjatu rõõmu hallikas on ja haka-
vad teisi avitama et ise õnnelikud olla.

... Ja seadsin neile halvad asutused ja
seadused, milledest nemad ei võinud elus olla ...
(Esekiel, XX, 25)

... Ära rõõmusta sina Velistimaa, et
murtud vits, mis sind rõhus, sest mao juurest
tuleb välja kihvtisem madu ja tema viljaks on
lendav drakoon. (Jesaia, XVI, 29.)

... Kuidas langes taevast koidutäht!
Purunes maad vastu rahvaste rõhuga.
(Jesaia, XVI, 12.)

Tõe, valguse ja õiguse nimel
terve mõistus juhtigu Teid!

I. p e a t ü k k.

Kuidas issand jumal imega kutsus välja tühjusest püha Lutsiferi.

Enne maa, kasvude ja loomade
loomist, tegi Adonii¹⁾ taevad ingli-
Origen.

¹⁾ Adonai — tähendab issand. Adon — on
vanajuudi keeli isand. Sõna Adonai on tarvitusele võetud
juudi piibli seletajatest, kes peale riigi hukatust uuesti
piibli raamatuid kogusid.

II aastasajast e. Kr. hakati seda sõna kõvasti välja-
ütlemise ja palvetamise juures igalpool, kus sei-

tega. Ja et nad täielikult tema nägu ja sarna-
sed oleks — jägas neile ka kõik head ja pahad
omadused, et paremini mõistaks head ja kurja.
Niisamuti loos tema ka inglid mit-
mesugusteks: ühtesi oma kõrge
Midasrach. ülesande täitmiseks ja teisi selle hävitamiseks.

Ja puhus jumalik looja ilmaruumi ning
tema hingeõhust sündis hiilgav ingel.

Issand, nähes tema kenadust, nimetas teda
„Lutsifer“²⁾ suudles teda ja ütles:

„Minu poeg, ole valguseks!
Sinu peale ehitan mina tõde. Sina
tõused minu looduse vastu ja saad
valitsema.“
Voltaire, fil.
sõnast.inglid.

Selle peale vastas püha ingel:
„Minu issand, mina ei ole väärt
Teie loodud olla, aga ütelge üks
Ebén-Esra. sõna ja minu vaim saab niisama hiilgavaks kui
Teie oma.“

Issand aga ei mõtelnud sugugi püha Lutsi-
feri sama targaks teha kui ise on ja ütles:

„Minu poeg, sina saad valitsejaks omasu-
guste hulgas, saad õiglaseks ja heategijaks, sa

sis juudi peajumala Jehova nimi, sest sõna Jehova oli
juutide juures usulise keelu all (jumala nime ei tohtinud
kõvasti patused huuled ütelda). Hakati tarvitama sõna
Adonai, kui oli jumala poole tarvis pöörata ehk temast
kõnelelda. Sõna Jehova on annud palju tööd Vana
seaduse uurijatele.

Asi on selles et piiblis on mitu seadust, ja peale
selle veel äraarvamata palju kohti, mis mitmed moods
kirjutud, nii et alles viimasel ajal, on võimalik olnud
selgeks teha, et juudi vana aja jumala nimi oli Jhnh,
aga mitte Jehova, nagu suuremalt jaolt tarvitatakse.
Peale selle leidub piiblis ka vana aja Jumal nimega
Eloa (hirmus).

Juba XVII aastasajal tehti kindlaks, et kaks peaju-
mala nime tulevad vanas seaduses ette, mitte juhusti-
kult. Meieaja uurimistööd, põhjenedes suure hulga ar-
hioloogilise ja etnograafilise materjaali peal, näitasid, et
nõnda nimetud „Vana seadus“ kujutab enesest kirjut
kogu, kunstiliselt koondud, luuletusi, legende, rahvajutte,
juuretehtud ja järeletehtud tükkikeisi, mida mõista on
võimata. Siin ei aita ka mingisugune jumalaselgitus
ega muud kunstüki, mida teevad õpetlased, kes püüa-
vad leida kokkukõla nüüdse aja teaduse ja jumala val-
litud rahva teadmiste vahel. Samad viimaseaja uurimi-
sed on kindlaks teinud, et mitmesuguste piibli sisu koh-
tade võrdlemise juures, (nagu 2 Aja r. I 1 ja II 4) tuleb
ilmsiks mitmesuguste uskude ja ilmaloomise seletuste
segu, mis valitses rahvastes, kes sünnitasid selle Vana
seaduse, ja ka et Jhnh, enne Israeli rahvusliseks juma-
laks saamist, oli rändava juuda (juuda on juudi keeli
Jahuda) suguharu jumal.

Ainult peale aastasadade võitlust, peale majandus-
list ja poliitilist ühinemist, — suguharu jumal lnhh muu-
tus Sinai mäe vägevaks müristajaks, võites oma kõiki
konkurentsi: madu, Eloa, lnhh-Adon-Savaopi (tugevuse
(jõu) jumal).

²⁾ Lutsifer, Saadan, Kurivaim, Dämon. Pimeduse
kuningas, Kurat j. n. e. on kõik nimed millega nimeta-
takse taeva vastaseid jõude, taeva revolutsiooni eestva-
dajat, peainglit, kes kõigevägema Savaofile vastu hakkas.

Idee „saadanast“ on niisama vana kui idee „ju-
malast“. Ei ole ühtki enam vähem arenend ususüsteemi,
kus meile, kõigevägema jumala ja tema abiliste, ing-

jälgid südametunnistuse soovisi ja saad võitlema, valguse nimel, millest välja oled võrsunud — sest sina oled osa jumalast, kes lõpmata valgus on.

Ja püha Lutsifer vastas temale: Issand, sündigu teie tahtmine. Nii kui teie käkisite mind võidelda, õigluse ning tõe eest, siis tõusen mina teie eksi- Laul 104, s. 2. miste vastu et sellega teie au lõpmata tõsta.

Ja Jehova ütles:

„Mine!“

Ning püha Lutsifer tormas lõpmata pimedusse . . . ja igalpool kuhu kandsivad teda tiivad — helkis valgus . . . nii tõi p. Lutsifer valguse taevasse.

II. peatükk.

Kuidas p. Lutsifer leidis „Kurjuse“, esimest kord oma looja vastu tõusis ja „Kurjavaimu“ nime sai.

Sell ajal kui p. Lutsifer paradiisi tuli, lendasid kõik inglid temale vastu ja hõiskasid:

— „Kaunis ingel, missuguse uue heateo tood sa meile?“

Ja p. Lutsifer vastas:

„Minu vennad, kiitus issandale! . . . Mina toon teile „kurjuse“.

Siis küsiti p. Mikaelilt: mis on „kurjus“? Ja p. Astarat³⁾ seletas pühast vaimust, et „Kurjus“ on „Headuse“ vastane ja niisama tarvilik õnnistus kui viimane, selleks ka loonud teda issand. Hatiga.

Püha Cabriel aga ei mõistnud kurjuse kasu ja küsis, miks issand siis teda loos, olles ise heategude isaks, kiites kõigekõrgemaks head.

Püha Velsevul seletas, et ilma kurjata oleks võimata head teha ja jumal, luues kurjuse, tegi sellega ainult head. Sogar.

lite ja pühade kõrval ei leia ideed kurjast vaimudest, kes vahetpidamata inimeisi ja jumalaid pahandavad. Igas usus on olemas see dualism, mille järele: ühest küljest, nähtava ilma taga peitub „vaimude“ ja „hingede“ lõpmatus, ja teisest küljest, need vaimud ja hinged jagunevad, omakorda, kahte osasse — „head“ ja „kurjad“. Kõik paljujumalate ja ainujumala usud tunnistavad ja tunnistavad dæmonisi, kurjavaimusi ja kuradisi. Ja iga usuvahetuse juures on võidetuid jumalaid alandud kurjadeks vaimudeks.

Vana India nais-jumalannad olid Persia Zend-Avesti usu poolt kurjadeks naisteks ja kurjadeks vaimudeks tunnistatud. Lõpmata Greeka ja Rooma jumalad ja kangelased muutusid ristiusulistel Saadana teenriteks. Persia Zarathustra usus leiame meie õpetust saadanast, mis sarnane ristiusu omale. Ahuramazda (Ormuzd), headuse jumal, loos maailma ja inimesed, aga Angramanju (Ariman) kurjuse jumal, ühes oma abiliste hulkadega, vastab iga Ormuzda heateo peale ikka mingisuguse kurjusega. Kõik pahed, kurjused ja patud nagu: haigused, kannatused, surm — tulevad Arimani poolt. Ja kogu maailm on nende kahe jumaluse võitlusväli.

— „Siiski“, — vaidles vastu p. Peliel, — „keegi ei sundinud kõige vägevamad issandat luua kurjust ainult selleks, et näidata oma jumalikust . . .“

Siin p. Lutsifer soovides kõiki lepitada, ütles:

„Minu vennad, kanname jumaliku valguse sellesse saladusse, kõik mis issand teeb, — hea: sest tõsine heategu tuleb tarkusest, aga lõpmata tarkus tuleb teadusest, — issand on lõpmata ja piirita tark, sest et tema omab endas kõik vastandid . . .“ Hatiga.

Püha Asmodei katkestas teda:

— „Mis puutub minusse, siis kahtlen, et jumal kes loonud kurjuse, võiks olla tõesti issandaks.“

— „Ei maksa milleski kahelda“, vastas p. Lutsifer: sest issand andis teile mõistuse, et võiksite eraldada tõeliku valest.

— Ehk issand tahaks hävitada kurjust ja ei saa. Eplukuros.

— Ehk tema võiks seda teha, aga ei taha.

— Ehk tema ei taha ja ei saa.

— Ehk tema tahab seda ja võib hävitada.

Minu vennad missuguse järelduse peame sellest tegema? . . .

Kui tema tahaks kurjust hävitada, aga ei saa? Tema on jõuetu ja mitte jumal.

Kui tema võiks seda korda saata, aga ei taha? . . . Tema on ise kuri, ehk oleks kurjus temale ükskõik.

Kui tema ei taha ja ei või? . . . Tema on jõuetu ja ükskõik, ehk jõuetu ja kuri.

Kui tema tahab ja võiks hävitada kurjust? . . . Miks jätab tema siis kurjust tegutsema, — sest kurjus on vastik tema täiusele, tema heatahtmisele, tema jumalikusele? . . .“ Keegi inglitest ei oskanud midagi vastuväida.

(Järgneb.)

Viimaks lõpeb võitlus Ormuzdi võiduga, sest ilmub appi arhangel Sraoscha (sõnakuulja), kes võidab kurjavaimu Asmodeld. Ka juudi talmuti õpetuses on palju tegemist saadanaga, kui jumalale vastuhakanud ingluga, kes oma järele meelitas poole taevasest sõjaväest, ning on omale ülesandeks võtnud inimeisi tõe teelt kõrvale saata — põrgu. Juutidel on ka muinaslugu Adami naisest, kes oma meest peitis kõigi paradiisi elanikkudega ja ilmale tõi lõpmata hulga igasuguseid vaimusi: Greeklastel — satiirid; roomlastel — paanid; slaavlastel — haldjad ja nii igal rahval olid omad pahad vaimud, kes inimestele kurja tegid, haigusi saatsid, patule meelitasid ja painajaks olid. Igal pool, kus ametlik kirik, hakas ebajumalalt omale hingesi võltsima, tuli tegemist teha kohalike kurjavaimudega, kellega võitlus tagajärjeta oli. Kuid kus tarvis, oli kirik järelandlik ja võttis harilikult ka kohalika kurjusi omade hulka, ning tegi nende vaimude segust hirmuäratava kogu ristiusu „põrgu jõudusi“.

Lutsiferi seletuse järg järgmises numbris.

³⁾ Astarat-Astarte-Istarit — oli Babiloonia ja Siiria naisjumalanna.

Ameerika miljonääri ajalugu.

Upton Sinclair.

I.

Nev-Yorgi ajalehed kirjutasid ühel päeval esimesel küljel õige silmapaistvalt sündmusest, mis ongi alguseks mu jutule. Nimelt teatasid nad Robert van Reuseleri sündimisest.

Tema isa Schoncy van Reuseler oli silmapaistev isik Nev-Yorgi Kõrgemas seltskonnas ja üldise lugupidamise osaline, nagu inimene hea kasvatuse ja väga suure jõukusega. Meie jutustuse kangelase sünd tõi väikese kärsituse Fish Avenue lossi. Ootuse ärevuses, mister van Reuseler-isa läks sõpradega biljardiruumi, kus saatis aja mööda mängides, ja keegi ei märganud tema korrektseks olekus rahutuse jälgegi. Kui telefon kõlises ja teatati, et kõik on korras, van Reuseler-isa tellis shampajerit ja jõi van Reuseler-poja terviseks. Minnes poolpimedasse ruumi kätki juurde, milles kiheles punakas-violetne olevus, van Reuseler tundis imelikku ärevust, ta kivine süda muutus pehmeks, ja ta andis endale töötuse, teha oma Robertist täielise gentlemani.

Ei või minna vaikides mööda ka sellest, mille suure huvi äratas ajakirjanduses ja seltskonnas meie väikene kangelane, kui ülistavalt ja kiitvalt kirjeldati baby't, keda kurjad keeled ei hinnanud mitte vähem 17 tuhat dollarit. Mu ees on määratu materjaal ajalehist väljalõigete ja kirjutuste näol, ma heameelega tutvustaksin nendega lugejat, kuid pean siiski paremaks tutvustada Robert van Reuseleri kasvatust ja elukäiku, mis juba alguses algas sellega, et Robby varustati kahe naiskasvatajaga, mitme koduse õpetajaga, teenrite ja teiste saatjatega, mis tarvilikud igale hästikasvatatud poisile.

II.

Paljud lapsed omandavad sarnase hellitava kasvatuse juures sagedasti väga halva iseloomu. Sellepärast loen oma esimeseks kohuseks kohe tähendada, et Robby, sellevastu, kasvas mitteiliduväärt, heasüdamlikuks noorukeseks ja määratses ainult juhtumisel, kui temale mingisu gune soov rahuldamata jäeti. Siis välkusid ta silmad ähvardavalt.

Peagi pandi teda kooli. See oli hiilgav õpeasutus, teda saatsid sinna kaks teenrit. Koolis olid tal tarvitada hobused, koerad ja igasugused muud mõeldavad lõbustusvahendid. Seal õppis ta ka suitsetama parema väärtusega paberosse, mängima pokkerit ja huvitus kõigist valatustest. Selles koolis elas ta üle ka esimese hingelise liigutuse, esimese armastuse. See oli juba midagi — reaalne, ja niivõrd kui ta oli reaalne, niivõrd ka huvitav ja vaimustav. Robby lõpetas juba kooli ja valmistas ülikooli astumiseks, kui korraga armus ilusasse noorde tüdrukusse, kes elas mittekauget koolist. Tu-

gev, terve ja teravmeelne Robby ei võidelnud kaua murega, armastust võita, pealegi polnud ta harjunud, et ükski tema soovidest täide ei läheks. Sellepärast ta varstigi võitis armastuse, ja noor tütarlaps, jättes maha kodu, läks Robbyga, kui see lõpetas kooli. Nad elasid ühes mitu õnnelikku kuud ja Robby, meeletult armunud oma sõpra, mõtles peagi abielluda. Kuid siis äratasid noore van Reuseleri piirita väljaminekud isa tähelepanu — ja kogu asjalugu tuli avalikuks.

Ühel päeval Schoncy van Reuseleri ja tema poja vahel siiveneski sarnane kõne:

— Noh, Robby, — ütles isa, — kaua on kestnud sarnane mäng?

— Umbes aasta, isa, — vastas Robby, taganedes.

— Terve aasta? Hm... Miks sa mulle midagi ei rääkinud?

— Mina... mina ei võinud otsustada...

— Nii, — katkestas isa. — Üldse, ma pean sulle ütleva, et loen äärmiselt rumalaks sarnaseid romaane, kui see on juba juhtunud, iga noore inimese kohus on tunnistada kõik oma isale. Ja nõnda, ma kuulsin, sa tahad abielluda?

— Mina... mina armastan teda... — ütles poeg ja punastas üleni.

— Ei, Robby — rõhutas vana van Reuseler — ei või ometi abielluda kõigi tütarlastega, keda armastad.

Möödus mitu silmapilku, poeg vaikus. Ta ei leidnud vastust. Siis ütles isa:

— Nii, minu poiss. Aga nüüd ütle, kus elab tütarlaps, et ma võiksin kõige eest hoolitseda.

Robbyl torkas midagi südamesse ja paludes vaatas ta isa otsa.

— Loodan, sa ei ole ta vastu armuta?

— Ei, muidugi, võid olla rahul, sinu isa ei ole kunagi kellegi vastu armuta. Kõik korraldatakse kõige viisakamal kombel.

Kaks päeva hiljem lõpetas Robby tüli ja oli valmis lohutuseks sõitma väljamaale. Aga kui ta sõitis Daicyga jumalaga jätna, talle teatati, et Daicy sõitis ära, ja Robby ei suutnud mitu päeva vabaneda rahuldamata soovi kibedast ja piinavast tundest.

III.

Meie jutukangelane tuli Euroopasse, saadetud sümpaatlikust noorest seltsimehest, nende reis edenes, aeg möödus alalises lõbustuses. Raha oli neil külluses ja vana Reuseler, saates poega teele, avaldas talle, et võib teha, mis tahes, ainult mitte abielluda. Nad sõitsid läbi kõik Euroopa suuremad linnad, vaadeldes mineviku iseäraldusi ja tutvunedes käesolevaga. Peatasid igal pool esimese klassi hotellides ja

igal pool avanesid ukSED nende ees, inimesed ainult nagu selleks elasidki, et rahuldada Robert van Reuseleri ja tema kaaslast. Ilusad naised põlesid janus Robbyt õnnelikuks teha, sest tal oli suuremeelne süda ja ta maksis alati kõige kõrgemat hinda kõige eest, mida tarvitas. Ta üiris hea väikese jahi ja purjetas Vahemeres oma sõbra ja paljude kõrgemast seisusest daamide seltsis.

Taevas oli nii sinine, õhk nii mahe! Robby jalutas mõnutesdes laeva tekil, päikse käes küpsedes; ta andis piiramata vabaduse oma südame soovidele ja oli nii õnnelik, kui kunagi ennem elus.

Küllalt nauditud vana ilma, algasid meie sõbrad teekonda tagasi soju.

Saabudes koju, tahtsid vanemad alguses saata Robbyt ülikooli, ent seal ei püsinud ta kaua. Robby liig palju oli näinud oma elus, et mahutada ülikooli reshiimi tiheda raami vahele, ja kui selgus, et ei suuda sooritada eksamised, heitis ta kõrvale kõik ja pööras endisse ellu.

IV.

Enesest välja töötada gentlemani ei ole kerge ülesanne, ent kui kord saatus ette kirjutab sarnase ülesande, inimene peab täitma selle ja Robert van Reuseler esimeste sammudega oma iseseisvas elus näitas, niisuguse sihi korda saatmises seisab ta tarvilisel kõrgusel. Kõige esiteks, ta ehitas enesele maja ja varustas selle niisuguse hiilgusega, et kogu ajakirjandus luges selle ehituse enneolematute hulka Nev-Yorgis. Siis astus ta paljude klubide liikmeks, käis ope-rettidel ja tegi üldse kõik, mida nõutakse noorelt inimeselt kõrgemas seltskonnas. Ta armastas kirglikult mängu, iseäranis golfi, ta jaht-laevad olid ilmakuulsusega, ent kõige suurema kuulsuse tõi talle ta auto, millega ta alati kangelaslikult võitis kõiksugu rekorde.

Päevade viisi kihutas ta oma „rohelise viirastusega“, nagu nimetati linnas ta autot, ja vahetpidamata ta kammerteener kutsuti koh-tusse trahvide maksmiseks oma peremehe hoolimata sõitude eest. Robby suuremeelsus selle juures oli lihtsalt piirita. Nii, näituseks, ajades surnuks väikese lapse, tasus ta otse kuninglikult lapse vanematele.

Üldse ei taha ma ühelgi juhtumisel, et keegi lugijaist mõtleks, nagu oleks Robby halb inimene. Jumal hoidku! Ta oli isegi liikmeks ühes kõigi lugupeetud õiguslikus koguduses, kuhu ta pühapäevil sõidutas noori daamised ja tütarlapsi kõrgemast seltskonnast. Kui kirikus toime pandi headtegevaid basaare Fighti saare nälgivate elanikkude heaks, Robby alati ostis kõik ülejäänud piletid ja maksis kohutavad summad lillede eest, millega daam-patroness ilustas ta frakki. Ta saatis isegi tervelt kuus nädalat mööda selle kiriku pühapäevakoolis. Tõsi, selle põhjuseks oli teine, kaugeltki mitte

heategev siht — selle põhjuseks oli armastus ühe kooli naisõpetaja vastu. Kirg oli niivõrd tugev, et Robby, hoolimata sõprade pilkest, nagu õpetaja valmistas laupäeviti ette, et õpetada lapsi selles, kuidas jumal pani päikese seisma Kiideoni orgu ja teisi sarnaseid, et avaldada mõju väikeste laste peale. Kui ta ei suutnud siiski võita naisõpetajat, jõudis Robby otsusele, et see polegi talle kohane. Ja kui küsimus lõpulikult selge, kandus noore van Reuseleri sümpaatia üle ühte elegantse maija, kus alati oli suures väljavalikus shanmpanjerit ja häid sigarid ja kus elasid kaks noort naisterahvast. Olengud kestusid hilise ööni ja peagi konstateerisid Robby sõbrad rahuldusega, et ta endiselt on õnnelik. V.

Siis, ühel talve hommikul, kutsuti Robby isa juurde, kus süvenes pikk läbirääkimine.

— Noh, Robby — ütles mister Reuseler-vanem, — mina millegiga ei piiranud sinu kasvatumist. Ma hoolitsesin alati selle eest, et mu pojalt oleks kõik, mis tarvilik gentlemanile: nüüd, ma arvan, on aeg seda lõpetada. Kuidas sa arvad?

— Hm... — avaldas mõeldes Robby, — ma ei ole sellest veel mõtelnud.

— Sina tead — ütles van Reuseler-isa, — et elu ei ole ainult lõbu nautimine. Meie peal lasuvad ka rasked ülesanded, kohustus seltskonna vastu.

— Ja — ütles Robby, — võib olla, see on õige. Kuid põrgulikult igav.

— See näib ainult nii — rõhutas isa, — aja-jooksul saab see väga huvitavaks.

— Võib olla — oli Robby nõus, kibedus hääles

— Nii, siis kuula mind. Ma arvan, et varsti algab aeg, mil sul tuleb võtta oma koht ilmas. Tead väga hästi, et ei või jääda igavesti oma isa pojaks, peab lõpuks jääma enesega. Ühel ilusal päeval, näiteks, mind ei ole enam, keegi peab ometi võtma enese peale minu asjade ajamise. Siis, võib ju juhtuda, et sa abieliud, mida sa valmis olid tegema juba kaks korda (Robby punastas); aga kui sul on juba perekond, siis sa liihikese ajaga jõuad selgusele, et see nõuab sinult sama, mida sina said minult. Elu on võitlus, armas poiss, ja igäihel meist jõuab aeg, mil peame võitlema.

Robby kunagi veel ei kuulnud, et isa oleks filosoferinud, ja ainult nüüd tegi ta selle huvitava leiduse.

Nad rääkisid kaua, mille tulemuseks oli Robbyl täielik selgus, et tuleb hakata täitma oma võlga ühiskonna ees.

VI.

Robby isa oli eesistujaks ja peaaktsionääriks määratu suures manufaktuuri ettevõttes. Ta oli suurkapalist ja internatsionaalne rahaturg sageli tundis enda kohal tema valitsevat kätt. Robby aimas tumedalt seda kõike, kuid

tal polnud midagi üksikasjalise asjaga tutvumise vastu. Niiid läks ta iga hommikul kell kümme börsele, tema autot nähti ikka ja ikka harvemini linnas, aga klubides ikka vähem oli kuulda tema lõbus naer.

Iseenesest arusaadav, et van Reuseleris enesest arenes täielik pööre, vastavalt pöördetele eluviisis. Kuigi vanad sõbrad endiselt nimetasid teda Robbyks ja ta endiselt ei loobunud oma jahist ega autost, kuid kõik see polnud enam endine. Armuheitmata, vihane mäng börsel kattis ta otsaesise kortsudega, tihedalt vajutas jooned suu ümber. Peale kümneaastast börsemängu kogemusi astus Robert van Reuseler oma isa asemele manufaktuuriühisuse eesistujaks.

VII.

Hungervilly tehaste aktsionäridel oli üks geniaalse van Reuseleri äriplane võte. Tehased kuulusid enim paljudele oma vahel võistlevatele omanikkudele, püüdes igaveses vaenus, jõudsid nad lõppude lõpuks nii kaugele, et nende aktsiad kaotasid väärtuse.

Korraga lagunes aga Vall-Streetil kuulujutt laiali, et aktsiate hind peatamata sammul kerikib. Ja, tõepoolest, aktsiad tõusid tormiselt ja tõustes kulminatsiooni punktile, korraga peatusid. Möödus kolm-neli nädalat ja üksikute omanikkude asemele tekkis Hungervilly aktsionäride ühisus Robert van Reuseleriga eesotsas.

Arusaadav, et alguses asi ei läinud ilma ägeda võistlusega, väiksed tehased hukkusid kümnete kaupa, ja uuesti asutatud ühisus ei tunnud end iseäranis vastupidavana. Ta osanikud kannatasid äärmist puudust, töötades paljude kuude jooksul kahjudega, subsideerides ainult oma kaugelenägija direktori omadustega, kuni lõpuks silmapilk saabus, mil võistlejad jäid pankrotti, ühisuse aktsiad kiiresti tõusid ja Hungervilly tulevik oli kauaks hästi kindlustatud.

Tehaste töölised, üle elades kriisi, ei kannatanud vähe sel ajal, aga sellepärast, kui ettevõtte elustus ja aktsiad tõusid, nõudsid töölised ka endile töötasu kõrgendamist 20 prots. võrra. Said aga 5 protsenti.

Kuid elavus tehastes ei kestunud kaua. Varsti langesid teraskaupade hinnad tugevasti, et töötasu tõstmisest tehase administratsioon ei tahtnud kuulda.

Mõni aasta peale kõiki viimaseid sündmusi tuli hirmus talv, lumi kattis kahe jala paksusega, aga kivise hinnad tõusid iga kuuga 5 prots. võrra. Siis puistati Hungervilly tehaste aktsionäride ühisuse direktor mitmesuguste töölisorganisatsioonide nõudmistega ja saatkondadega üle, mis äärmiselt vihastas Robert van Reuseleri, sest tal ei olnud veel kunagi tegemist sarnaste inimestega.

Täiesti arusaadav, et silski ei või mõttessegi

tulla mingisugune jämedus tema poolt saad ikuta vastu. Vastuoksa, ta pidas end üleval, nagu täeline gentleman. Näituseks, kuidas ta võttis vastu vaimuliku, keda töölisorganisatsioon läkitas tema juurde vahelträäkijaks.

Direktor oli talle väga tähelepanelik, jutustas vaimulikule lõpuks mõned huvitavad anekdootid ja vabandas, et peab ruttama golfi mängu, lõbusa naeratusena jättis jumalaga saadiku, töötades anda kogu oma mängu võidu tema koguduse vaestele. Mis võis vastata sellele armetu vaimulik?

VIII.

Hirmus talv möödus, toomata mingit muutust töölise elus. Teraspoltide hind ei kerkinud ikka veel. Hungervilly abiandmise kassa suluti, sest töölise sissetulekud vähenesid miinimumini. Selle vastu oli Hungervilly politseil palju tööd, väsimata jälgida, et rahvas ei saaks veel rohkem üles keeratud agitaatorite kõnedest.

Tehased töötasid siiski edasi, sisse tuues iga päev kümneid tuhandeid dollarid — puhast. Nii möödus ka kuum suvi. Kogu selle aja jooksul ei kohtanud töölisesitajad kuidagi aktsiaühisuse eesistujat, et talle edasi anda töölise nõudmisi. Robert van Reuseler oli süvenenud tegevusse „Aurooga“, suurepärase ühemastilise purjekaga, mille ehitus maksis rohkem, kui kaks ja pool tuhat dollarit, äratades rea uudiseid Nev-Yorgi kõrgemas seltskonnas.

Peagi kerkisid tormised sügisilmad teise karenda talvega silmapiirile. Ees ei paistnud midagi head, sest terase hinnad langesid veel 3 protsenti. Ja kui mister Robert van Reuseler valmistas merireisile oma suurepärase jahtlaeva „Komeetiga“, purustas äkiline telegramm ootamata kõik tema plaanid, viivitamata kutsudes tagasi Hungervilly, kus nähtavasti algas kriis. Tõesti, meeoleolu oli seal väga pingul, isegi direktor ei võinud seda tähele panemata jätta. Hungervilly uulitsatel askeldasid kahvatud, haiged lapsed, kurnatud nälginud naised ja mehed tigidalt põlevate, sügavale vajunud silmadega.

Alatasa tekkisid kohutavad stseenid: poollagunenud majadest tõsteti välja nälginud inimesi, loobiti uulitsale nende viletsadi kolušid.

Siin ja seal kogusid inimesed hulkadena ja oraatorite kõnede läbi löid nende sissevajunud näod õhetama, välja kutsudes needmisi igasuguste rahvuste keeles.

Kõik see ei jäänud van Reuseleril tähele panemata, kui ta tõld ruttu veeres mööda Hungervilly uulitsaid. Ent see ei hirmutanud teda. Vastuoksa, pikad ägedad läbirääkimised töölisesitajatega ei annud tagajärgi, ja teisel päeval ilmus lehes, et Hungervilly tehaste töölisühisus esitab viimase ettepaneku kokkuleppeks, mille mitterahuldamise korral algab streik, mis võib kujuneda verevalamisteni.

Ajakirja „EDASI“ tellimishind 1924. aasta peale:

Üksiknumber	Mrk.	35.—
Veerand aastas (3 numbrit)	„	75.—
Pooles aastas (6 numbrit)	„	150.—
Aastas (12 numbrit)	„	300.—
Välismaile (12 numbrit)	„	600.—

Ajakirja „Edasi“ tellimisi võetakse vastu kõigis E. Vabariigi postilasutustes.

„EDASI“ kuulutuste hinnad:

$\frac{1}{1}$ lehekülge	Mrk.	4.800.—
$\frac{1}{2}$ lehekülge	„	2.400.—
$\frac{1}{4}$ lehekülge	„	1.200.—
$\frac{1}{8}$ lehekülge	„	600.—

Tisleri töötuba

Suur Balesna tän. nr. 8.

Valmistan tellimise peale kõige uuemad moodi tubade sisse-seadeid ja teen kõiksugu mööbli parandusi. Tellimised täidetakse ruttu ja korralikult.

Austusega **Halling**.

Seega teatan oma austatud sõpradele ja tuttavatele, et

RESTORAAN „BIRSHA“

asub nüüdsest peale S. Tartu mnt. 67, uutes ruumides.

Palun oma endiseid tuttavaid ja sõpru mind vaatama tulla.

Suur valik kodu- kui ka väljamaa veinid, viinad ja napsid. Köök vilunud koka juhatusel.

Austusega **P. GLEBOV**.

PE ^B
2 E 383 24,1